

Vladimir Lossky & Nicolas Arseniev

Paternitatea duhovnicească
în Rusia secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea

Copertă: Pr. Eugen Mera, Ovidiu Muraru
Tehnoredactare Pr. Eugen Mera
Corectură: Monica Felecan
Lectură: Pr. Cătălin Pălimaru
Desenul de pe coperta I: Nane Crăsnean

Traducerea a fost realizată după Vladimir Lossky et Nicolas Arseniev,
La Paternité spirituelle en Russie aux XVIIIe et XIXe siècles, Spiritualité
orientale, n°. 21, Abbaye, Bellefontaine, 1977
© *Contacts*, Revue française de l'Orthodoxie
© Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, pentru traducerea de față

Editura Renașterea, 2017
Piața Avram Iancu, nr. 18
RO-400117, Cluj-Napoca
Tel/fax: 0264/599649
E-mail: editura_renasterea@yahoo.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LOSSKY, VLADIMIR

Paternitatea duhovnicească în Rusia secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea / Vladimir Lossky & Nicolas Arseniev; introducere de Placide Deseille; trad. din lb. franceză de Ciprian Vidican. - Cluj-Napoca: Renașterea, 2017

Conține bibliografie

ISBN 978-606-607-220-5

- I. Arseniev, Nicolae
- II. Deseille, Placide (pref.)
- III. Vidican, Ciprian (trad.)

Vladimir Lossky & Nicolas Arseniev

PATERNITATEA DUHOVNICEASCĂ
ÎN RUSIA SECOLELOR
AL XVIII-LEA ȘI AL XIX-LEA

*Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfântitului Părinte*

ANDREI

*Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, și
Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului*

*Introducere de **Arhim. Placide Deseille***

*Traducere din limba franceză de **Ciprian Vidican***

EDITURA RENAȘTEREA

2017

Introducere

**ORIGINILE PATERNITĂȚII
DUHOVNICEȘTI ÎN RĂSĂRIT**

de Arhim. Placide Deseille

ORIGINILE PATERNITĂȚII DUHOVNICEȘTI ÎN RĂSĂRIT

Una dintre trăsăturile cele mai caracteristice ale creștinismului răsăritean contemporan este desăvârșita sa omogenitate cu originile creștine, continuitatea vie care leagă Biserica de Părinți. Această înrădăcinare în tradiție, foarte sensibilă în ceea ce privește liturghia sau exprimarea teologică, se verifică în egală măsură și în viața monahală.

Într-adevăr, când vizitezi astăzi mănăstirile din Grecia, din România sau din alte țări ortodoxe, este cu neputință să nu fii frapat de identitatea profundă care există între viața și spiritualitatea călugărilor pe care îi întâlnești și acelea ale eroilor *Apoftegmelor* și *Vieților* din vechime. Se cade chiar să spunem că tocmai acolo unde elementele tinere sunt numeroase și unde se înfiripă o profundă înnoire a vieții, această asemănare este cea mai perceptibilă. Și totuși, acești călugări sunt ai vremii lor, unii dintre ei au frecventat mediile universitare, au avut uneori o meserie înainte de a intra în mănăstire, nu disprețuiesc tehnicile contemporane.

Unul dintre marile resorturi ale acestei continuități este existența unor părinți duhovnici, în care se perpetuează harisma „avvilor” pustiei. Prin

ei se împlinește tradiția, o tradiție care nu este simplă păstrare de obiceiuri dobândite, ci transmiterea unui har și a unei experiențe duhovnicești care vivificază neîncetat și, într-o oarecare măsură, recrează dinăuntru, în fiecare epocă, forme de viață și comportamente deopotrivă vechi și mereu noi, semne vizibile ale comuniunii cu toate generațiile precedente și vehicule mereu adaptate nevoilor fiecăruia, ale puterii Duhului care ne introduce în Împărăția ce nu este din lumea aceasta.

Unui observator superficial, apariția marilor stareți ruși și moldoveni la sfârșitul secolului al XVIII-lea ar putea să i se pară o noutate. Ea nu era însă decât țâșnirea la suprafață a unei pânze freatice care nu încetase să irige tainic toată creștinătatea slavă și răsăriteană în epoci în care împrejurările nu îi îngăduiseră să se manifeste atât de luminos. Legătura care îi unește pe Paisie Velicikovski, pe Teofan Zăvorâtul și pe stareții de la Optina cu avva Antonie și cu avva Pimen nu a fost niciodată ruptă, și ei sunt cei care retrăiesc în acești moștenitori ai darurilor lor duhovnicești. De aceea nu va fi de prisos să reamintesc, în chip de introducere la această culegere, originile acestei paternități duhovnicești pe care stareții ruși au exercitat-o în chiar pragul epocii noastre.

SEMI-ANAHORETISMUL EGIPTEAN

Colecțiile de apoftegme ne-au păstrat istorisirea următoare: „Un frate l-a întrebat pe un bătrân:

Ce trebuie să facă omul pentru a dobândi harisma virtuților? Bătrânul a răspuns: Dacă cineva vrea să învețe o meserie, leapădă orice altă preocupare, se face neștiutor și, prin această smerenie, dobândește darul acelei meserii. Tot așa și călugărul: dacă nu leapădă orice îndeletnicire omenească și nu se disprețuiește pe sine mai mult decât pe oricare altul, așa încât să nu socotească niciodată că e mai bun decât cutare sau deopotrivă cu cutare, nu va dobândi absolut nicio virtute. Dacă dimpotrivă se smereste și se disprețuiește în toate cele, atunci virtuțile vor prinde a se exercisa și se vor arăta de la sine, căci scris este: „va înțelege în ziua aceea că Eu sunt Cel care grăiește: Iată-Mă!”¹

Acest text este interesant în mai multe privințe. El ne poate ajuta să sesizăm în ce context se situează exercițiul paternității spirituale în aceste pustii din Egipt, în care grupuri de doi sau trei ucenici trăiau peste săptămână în jurul unui bătrân, în chilii împrăștiate, neadunându-se laolaltă cu membrii altor familii analoge decât sâmbăta și duminica, pentru a participa la liturghie într-o biserică centrală.

În apoftegma pe care tocmai am citit-o, ucenicul îl întreabă pe bătrân cum să „dobândească

¹ *Dialogue des vieillards sur les pensées*, 30, în *Les apophtegmes des Pères du désert*, trad. J. Cl. Guy, Bellefontaine, 1968, și n. 507 (Deși dau în notă trimiteri la traduceri publicate, folosesc adesea aici pentru Apoftegme traduceri personale).

harisma virtuților”. Termenul de *harismă*, susceptibil de accepțiuni variate, evocă în mod spontan, în acest mediu al Părinților pustiei, manifestări văzute și extraordinare ale Duhului Sfânt. Apoftegmele, ca și literatura hagiografică, menționează mereu darurile minunate de care se bucură bătrânii pustiei, și care fac din monahismul primar o mișcare harismatică amintind de Biserica apostolică: vedere cu duhul, dar al minunilor și al vindecărilor, deosebirea duhurilor, proorocie; se adăugau uneori fenomene de luminozitate corporală. Aceste daruri sunt semne strălucitoare ale luării în posesie a ființei lor de către Duhul Sfânt; ele le dezvăluie celorlalți oameni că Împărăția lui Dumnezeu este printre noi.

Bătrânul, *avva* pustiei, apare astfel, în rolul său vizavi de ucenici, ca fiind cu totul altceva decât un învățător al ucenicilor, un îndrumător spiritual, sau, cu atât mai mult, un fel de stareț. El este un martor al revărsării eshatologice a Duhului Sfânt, un om în care profetismul Noului Legământ se exprimă în mod manifest, și care, așa fiind, poate împărtăși acest Duh celor cărora le dă haina monahală, ca Ilie transmițându-i lui Elisei, dimpreună cu haina, duhul lui profetic îndoit (cf. 2 *Regi*, 2, 9-15).

Trebuie să precizăm că, dacă frecvența harisamelor extraordinare este de netăgăduit în mediul monahal primitiv, maeștrii spirituali ai pustiei arată în realitate mai puțin interes acestor daruri spectaculoase decât manifestărilor mai interioare ale

revărsării Duhului. Puterea lor de taumaturgi și de profeti izbucnește oarecum împotriva lor; ei nu aspiră decât să o ascundă de ochii oamenilor. Iar în apoftegma citată mai sus, „harisma virtuților” nu era deloc darul minunilor: contextul culegerii în care își are locul la origine arată că este vorba de „virtuți” ca postul, rugăciunea și cumpătarea tru-pească. Dar ceea ce este important este că aceste virtuți nu sunt evocate aici ca simple dispoziții de ordin moral și ascetic, rod al strădaniei omului: la capătul inițierii monahale, ni se spune, aceste virtuți „prind a se exersa”, „se arată de la ele însele”, aidoma unor mișcări intime, unor energii primite de la Duhul Sfânt, și a căror putere biruitoare o experimentezi în sine însuși.

Acesta este efectul dăruirii plenare a Duhului Sfânt pe care călugărul pustiei aspiră să-l primească: el este principiul unei vieți în care omul acționează sub mișcare divină, în care nu se mai mulțumește să se supună unei legi din afară, ci în care exercițiul virtuților creștine, al practicilor ascetice și mai cu seamă al rugăciunii devine oarecum spontan și, s-ar putea spune, „suprafiresc de firesc”. Experiența aceasta este mult mai apropiată de „cunoașterea” (*epignosis*) și de „discernământul” (*diacrisis*) în care sfântul Pavel vede roadele deplinei maturități a creștinului (cf. *Ef.* 3, 16-19; *Fil.* 1, 9-11). Unul dintre moștenitorii cei mai calificați ai tradiției pustiei descrie astfel condiția omului devenit „duhovnicesc”:

„Fie ca Domnul Iisus, Fiul Dumnezeului celui binecuvântat și preaînalt, să vă întărească și să vă facă în stare a primi pe Duhul Său cel Sfânt, pentru ca el să vină și, prin binefăcătoarea lui prezență, să vă lumineze inimile și să vă conducă la întreg adevărul... Fie ca Domnul să vă facă vrednici să beți din izvorul înțelepciunii! Căci toți cei care au băut s-au uitat pe ei înșiși, ieșiți cum erau pe de-a-ntregul din omul cel vechi; și de la izvorul înțelepciunii au fost conduși la un alt izvor, acela al dragostei care nu seacă niciodată. Și ajunși la acest grad, au atins măsura la care nu mai există nici neastâmpăr nici împrăștiere, devenind pe de-a-ntregul lumină, pe de-a-ntregul desăvârșiți, pe de-a-ntregul dumnezei... Ei se bucură în Treimea cea neîmpărțită, și bucură Puterile cerești. Năzuiți la măsura lor, alergați ca și ei...”².

În acest domeniu al experienței duhovnicești, bătrânii pustiei sunt de altminteri la fel de discreți ca și în privința harismelor lor celor mai vizibile. Mărturiile lor personale nu răzbat în general decât sub formă de mărturisiri voalate, în maniera sfântului Pavel: „Cunosc un om care...” (cf. II Cor. 12, 2-5). Ei sunt atât de conștienți de subtilitatea curselor slavei deșarte și atât de preveniți în privința ușurinței cu care îți poți face iluzii în acest domeniu, încât preferă să-și îndrume ucenicii către înălțimi,

² Varsanufie și Ioan al Gazei, *Corespondență*, Solesmes 1971, p. 168.

mai degrabă decât să li le descrie într-un chip prea entuziast. Această rezervă dă uneori învățăturii lor o înfățișare exclusiv ascetică, ce nu este de fapt decât pecetea unui solid realism duhovnicesc și nu evacuează în niciun fel elementul funciamente „pnevmatic” al spiritualității lor.

Tocmai, transmiterea duhului Părintelui duhovnicesc către ucenicii lui nu se face deodată; ea cere o coacere lentă. Procesul experienței harismatice este aici foarte diferit de acela care apare de mai multe ori în Faptele Apostolilor, unde îl vedem pe Duhul Sfânt „căzând” asupra ucenicilor, într-un mod învederat din afară, de îndată ce apostolii și-au pus mâinile asupra lor (cf. *F. A.* 8, 17; 19, 6). Și în acest punct suntem mai aproape de învățătura sfântului Pavel, din epistolele pastorale, despre creșterea duhovnicească și maturitatea creștină (cf. *Fil.* 1, 9; 3, 15; a se vedea și *I Cor.* 2, 6 și *Evr.* 5, 12-14).

Punctul de pornire al acestei creșteri este botezul, a cărui importanță primordială nu a fost niciodată negată de către maștrii spirituali egipteni. Însă darul baptismal al Duhului Sfânt este insesizabil, el scapă cel mai adesea oricărei experiențe. Pentru ca creștinul să ajungă să aibă conștiința acestei prezențe care îl locuiește și să perceapă într-un mod oarecum experimental mișcarea și iluminarea intimă a Duhului, va trebui întâi de toate să se pregătească îndelung, punând la lucru, prin strădaniile lui proprii, ajutat în chip nevăzut

de har și sub oblăduirea unui Părinte duhovnicesc, poruncile Domnului³.

Când învățătura duhovnicească a Părinților pustiei se va fi formulat în categorii împrumutate din filosofia greacă, cele două faze ale vieții creștine pe care am ajuns astfel să le distingem – efortul ascetic pe de o parte și experiența reînnoirii interioare în Duhul Sfânt pe de alta – vor fi desemnate respectiv cu numele de „acțiune” (*praktike*) și „contemplație” (*theoria*). Dar în întrebuințarea lor creștină, acești termeni au suferit o profundă transmutație: *theoria* și-a pierdut caracterul intelectualist pentru a deveni o comuniune experimentală cu Dumnezeu, iar *praktike* nu mai este un efort moral, nicio tehnică de eliberare spirituală, a cărei eficacitate ar fi proporțională cu puterile naturale ale omului. Ea trebuie să-l mâne pe ucenic spre a căpăta încet-încet conștiința mișcărilor interioare ale harului, spre a le deosebi de inspirațiile Potrivnicului, spre a fi pe potriva lor și a se pregăti astfel pentru o revărsare mai plenară și pe de-a-ntregul gratuită a Duhului Sfânt. În miezul acestei asceze se vor afla deci smerenia, deposedarea de sine

³ Importanța acordată acestei maturizări spirituale progresive și nevoii de a-și purifica inima de orice atașament la „eu” prin asceză și prin ascultare, mai înainte de a putea experimenta revărsarea Duhului fără riscul iluziei, diferențiază într-un mod destul de sensibil spiritualitatea Părinților de curente harismatice contemporane.

și deosebirea duhurilor; ea va fi în același timp o ucenicie a libertății duhovnicești, căci învățacelul va fi condus progresiv la a nu mai acționa în virtutea unor motivații exterioare – frica de a nu fi pe placul oamenilor sau dorința de a fi stimați, frica de pedeapsă sau speranța unei răsplăți –, ci să se supună simplu conștiinței sale, să facă binele doar pentru că Dumnezeu, dăruindu-ne Duhul Său, trezește în inima noastră simțirea Lui intimă și atracția Lui.

Desigur, călugării pustiei sunt la fel de departe de chietism ca și de pelagianism. Nu este vorba câtuși de puțin ca ei să aștepte pasiv impulsul Duhului, nici doar să ceară venirea Lui în rugăciune. Călugărul trebuie „să se silească în toate”⁴; avva Longhin va zice într-o vigoasă formulă scurtă: „Dă sânge și primește Duh”⁵. Înfrânările, privegherile și toate practicile ascetice au un rol însemnat în viața călugărului; ele sunt însă întrebuițate mai puțin ca niște tehnici având o eficacitate pozitivă proprie și mai mult ca niște gesturi simbolice permițând ființei întregi, trup și suflet, să exprime intensitatea rugăciunii și umilința inimii, și să angajeze în ea persoana ca atare.

Rolul Părintelui duhovnicesc în monahismul pustiei trebuia înțeles în funcție de această spiritualitate. Acest rol se reduce în esență la două

⁴ *Apophtegmes*, Zacharie 1, în Guy, *op. cit.*, p. 98.

⁵ *Id.*, Longhin 5; *ibid.*, p. 165.

lucruri. Pe de o parte, grație iradierii ființei sale transfigurate de Duhul, grație exemplului și mijlocirii sale, Părintele duhovnicesc contribuie la trezirea în ucenicul său a energiilor baptismale ascunse în inima sa, îi mijlocește și îi împărtășește într-o oarecare măsură harurile care vor trezi în el simțirea și gustarea realităților duhovnicești. De aceea un călugăr care venea în fiecare an să-l viziteze pe avva Antonie nu îl întreba niciodată nimic, ci îi mărturisea: „Îmi e de-ajuns, Părinte, să te văd”; iar avva Amun sfătuia: „În orice ceas ți se înfățișează ispita, zi: Doamne al puterilor, pentru rugăciunile Părintelui meu, izbăvește-mă!”⁶.

Pe de altă parte, Părintele duhovnicesc îi aduce ucenicului discernământul de care acesta este încă lipsit. Conform întregii literaturi monastice, piesa cea mai importantă a panopliei duhovnicești a tânărului călugăr este manifestarea gândurilor, adică a inspirațiilor și a sugestiilor care se nasc în inima lui. Ucenicului care îl întreabă în această privință, bătrânul îi răspunde în general printr-un cuvânt, o apoftegmă, care nu este un simplu sfat de înțelepciune omenească, ci un adevărat cuvânt profetic, un răspuns pus de Dumnezeu pe buzele Părinților care au primit harisma lui. Așa se face că îl vedem pe cutare bătrân care, întrebat fiind, „nu se sârguia să vorbească, ci aștepta ca Dumnezeu să-i dea o siguranță lăuntrică”⁷. Discernământul

⁶ *Id.*, Antonie 27 și Amun al Nitriei 3; *ibid.*, p. 27 și 60.

⁷ *Id.*, Pamvo; *ibid.*, p. 257.

Părinților nu se exprima de altfel întotdeauna prin cuvânt. Mai cu seamă atunci când ucenicii nu erau în dispoziția trebuitoare pentru a primi cu credință acest cuvânt, bătrânii recurgeau mai degrabă la tăcere, la o vorbă de duh, la un răspuns voit ambiguu și enigmatic.

Grija de a promova în ucenicii lor o viață duhovnicească autentic personală dădea de altminteri pedagogiei bătrânilor pustiei un caracter non-directiv extrem de apăsător, care ne poate surprinde. Eliberați de orice spirit de dominare, nefiind nevoiți să asigure bunul mers al unei obști, ei refuză adeseori să impună, nu vor să exercite nicio presiune asupra sufletelor, ci caută doar să suscite un răspuns liber cerințelor divine.

„Avva Isaac povestea odată: Când eram tânăr, stăteam pe lângă avva Cronios, și niciodată nu mi-a zis să fac nimic, măcar că era bătrân și mâna îi tremura; dar se ridica și îmi întindea blidul; și la fel făcea cu toți. Am locuit și cu avva Teodor de la Ferme: nici el nu mi-a zis niciodată să fac nimic, ci punea el însuși masa și zicea: «Frate, dacă vrei, hai și mănâncă». Însă eu îi ziceam: «Părinte, am venit la sfinția ta pentru câștigul sufletului meu; de ce nu îmi zici să facă una sau alta?» Dar bătrânul păstra o tăcere desăvârșită. Mergeam să le spun despre asta bătrânilor. Ei veniră să îl vadă și îi ziseră: «Părinte, acest frate a venit la tine pentru câștigul sufletului; de ce nu îi zici să fac una sau alta?» El răspundea: «Sunt eu oare stareț ca să-i dau porunci? Neîndoielnic, nu îi zic nimic; dar dacă vrea, ceea ce mă vede

făcând, să facă și el”. De-atunci, i-o luam înainte și făceam ceea ce îi venea la socoteală bătrânului să facă. În ce-l privește pe el, orice făcea, făcea în tăcere, și am învățat de la el să muncesc și eu în tăcere⁸.

„Un frate îl întrebă pe avva Pimen: «Stau cu mine niște frați; oare mă sfătuiești să le dau porunci?» Bătrânul îi zise: «Nu; ci lucrează tu cel dintâi faptele cele bune, și, dacă vor să aibă viața, vor vedea ei înșiși ceea ce au de făcut». Fratele zise iar: «Dar ei vor, Părinte, să le poruncesc». Bătrânul răspunse: «Nu face nimic! Fii pentru ei un model și nu un legiuitor»⁹.

Această discreție și această rezervă nu înseamnă că părintele duhovnicesc se dezinteresează de progresele fiilor lui; ba dimpotrivă, râvna lui îl va face deosebit de ingenios și de atent:

„Se zice despre avva Macarie cel Mare că un bătrân merse să îl vadă împreună cu un frate. Ei îi ziseră: «Dorim să locuim împreună, unul cu celălalt, părinte». Avva Macarie îi zise bătrânului: «Ia mai întâi pentru tine însuți pilda unui păstor; dacă un tăun îi inoculează viermi unei oi, păstorul o îngrijește până când a omorât toți viermii; dacă se face râioasă, o freacă până când îi trece râia». Bătrânul îi zise: «Tâlcuiește-mi acest cuvânt». Avva Macarie îi zise: «Tăunul este asemenea diavolului, iar oaia fratele care este cu tine. Viermii sunt patimile și plăcerile

⁸ *Id.*, Isaac 2; *ibid.*, p. 137.

⁹ *Id.*, Pimen 188 (174); *ibid.*, p. 253.

demonilor care sălășluiesc în suflet, care colcăie în inimă, ca viermii rănille trupului; leacul care alungă râia este progresul, abstenența și învățătura mântuitoare a lui Dumnezeu. Acestea sunt lucrurile care lămuresc sufletul, care îl fac curat de orice patimă și îl mântuiesc de orice rău al dușmanilor celor vicleni, diavoli». Îi zise și fratelui: «Pentru tine, fiul meu, ia pilda lui Isaac, care i s-a supus tatălui său până când acesta l-a adus ca jertfă, ca o punere-înainte plăcută lui Dumnezeu, devenind astfel un model în Biserică până la sfârșitul veacurilor, cu slava Domnului nostru Iisus Hristos»¹⁰.

Ascultarea ucenicului este într-adevăr corelativul indispensabil al solitudinii părintelui său. Expresia „ascultător ca ucenicul unui pustnic” a devenit aproape un proverb în monahismul ortodox. Sfântul Antonie cel Mare declara deja că „în măsura posibilului, se cade ca un călugăr să le încredințeze bătrânilor numărul de pași pe care-i face și numărul de picături de apă pe care le bea în chilia sa, ca să știe că nu greșește în acestea”¹¹. Dezvoltând aceeași învățătură, un alt bătrân zicea:

„Iată ceea ce trebuie să păzești până la moarte: Să nu faci niciun lucru mic sau mare fără încuviințarea părintelui duhovnicesc care locuiește cu tine; fără îngăduința lui, să nu ieși din chilie; să

¹⁰ *Les sentences des Pères du désert*, troisième tome, par Dom Lucien Regnault, Solesmes, 1976, p. 167; cf. Am. 189, 6, *ibid.*, pp. 184-185.

¹¹ Antonie 38; *Les apophtegmes des Pères du désert*, Série alphabétique, trad. J. Cl. Guy, Bellefontaine, 1968, p. 29.

nu bei apă mai înainte să facă el o rugăciune, să nu mănânci un fruct pe care n-a făcut el semnul crucii; să nu te atingi de mâncare până nu ai zis: «Binecuvintează, Părinte». Să nu pui apă în oală nici ulei mai înainte de a zice același lucru. Noaptea, să nu te culci înainte de a fi făcut o metanie și de a cere voie. În orice discuție să zici: «Iartă-mă». Dacă vei face așa, vei fi slăvit și mărit înaintea oamenilor și prea-fericit înaintea îngerilor, și te vei bucura de împărăția lui împreună cu toți sfinții. Dar oricine nu împlinește aceste porunci mici, să nu se aștepte să poarte împotriva diavolului vrei biruință oarecare”¹².

În ansamblu, metoda Părinților duhovnicești, în pustiile Egiptului, adeverește ceea ce scria un istoric cu privire la marile tradiții religioase necreștine: „Într-adevăr, «viața religioasă» nu se învață. Maestrul poate doar să-i favorizeze «ieșirea din găoace» și dezvoltarea, de altminteri mai mult prin atitudinile lui, prin contactul persoanei lui deja transformate de propria experiență religioasă, decât prin învățăminte teoretice sau practice... Persoana maestrului, în cele din urmă, se șterge și se elimină ca și parametrul unei ecuații, ca să facă loc la tot ceea ce, în ucenic, este pe cale să se manifeste. Este vorba în general din partea sa de o lungă și vigilentă răbdare, care cere și susține în celălalt o așteptare în care răbdarea și nerăbdarea se amestecă în mod paradoxal. Învățarea rânduielilor și a simbolurilor, a interdicțiilor și a cutumelor, este la urma urmei

¹² *Les sentences des Pères du désert*, troisième recueil, p. 27.

mai puțin importantă decât frecventarea maestrului sau a bătrânilor și mai puțin după spusele și faptele lor decât după tăcerile și reținerile lor va trebui fratele să-și dea seama dacă este cu adevărat pe cale¹³. Însă aceste date comune sunt, în monahismul egiptean, într-un registru specific creștin, iar experiența duhovnicească devine aici o autentică experiență a Duhului Sfânt împărtășit oamenilor prin Hristos cel Înviat.

CENOBITISMUL PRIMAR

Importanța funcției Părintelui duhovnicesc în semi-anahoretism este de netăgăduit. Este oare așijderea și în ce privește primele mănăstiri cenobitice, a căror caracteristică esențială era viața comună integrală?

Lucrul a fost pus la îndoială¹⁴. Teza istoricilor monahismului care socotesc că trebuie să opună,

¹³ E. Cornelis, *Phénomène universel de la vie religieuse*, în „Lumière et vie”, t. 19 (1970), p. 12.

¹⁴ A se vedea mai cu seamă în ce privește monahismul pahomian, A. Veilleux, *La Liturgie dans le cénobitisme pachômien au IVe siècle* („Studia Anselmiana”, 57), Roma, 1968, și id., *La théologie de l'abbatiate et ses implications liturgiques*, în „Supplément de la Vie spirituelle”, septembrie 1968, p. 351 sq. Pentru monahismul vasilian, J. Gribomont, *Le monachisme au sein de l'Eglise en Syrie et en Cappadoce*, în „Studia Monastica”, 7 (1965), p. 20 sq; id., *Obéissance et évangile selon saint Basile*, în „Supplément de la Vie spirituelle”, 15 mai 1952, p. 192 sq; id., *Saint Basile*, în „Théologie de la vie monastique” (Coll. „Théologie”, n. 49), Paris, 1961, p. 99 sq.

În acest punct, tradiția cenobitică tradiției semi-eremite, s-ar putea rezuma astfel: Încă de la origine, există în monahismul creștin două curente net deosebite. În mediile eremite, călugării erau în principiu ucenici adunați în jurul unui părinte duhovnicesc, care se înfățișează ca un didascăl, un formator. Nu există comunitate propriu-zisă, nici spiritualitate comunitară. Dimpotrivă, ceea ce constituie specificitatea cenobitismului este faptul de a fi nu o adunare de ucenici în jurul unui părinte, ci o comunitate de frați. Viața fraternă constituie telul însuși al instituției. În această comunitate, superiorul nu este un Părinte duhovnicesc, un maestru înconjurat de ucenici; el nu îi ține locul lui Hristos. Autoritatea este aici doar o slujire a comunității frățești, căreia tocmai această comuniune îi dă finalitate și specific, și care nu are altă rațiune de a fi decât aceasta. Dacă, în cenobitismul mai tardiv, mai cu seamă în Apus, la sfântul Bernard, starețul a apărut ca un părinte și un reprezentant al lui Hristos, este în virtutea unei confuzii grele de consecințe între concepția semi-eremitică și concepția cenobitică, al căror sens, de la Casian încoace, s-a pierdut.

Această teză are meritul de a pune într-un vi-guros relief elementul nou care apare o dată cu instituția cenobitică: noțiune de comunitate și de spiritualitate comunitară. Iubirea frățească ocupa un loc important în învățătura maștrilor duhovnicești ai pustiei; însă această iubire se traducea pentru ei printr-o atitudine de smerită iubire, de respect și

de deschidere față de tot omul. Pentru sfântul Pahomie și sfântul Vasile, dimpotrivă, exercitarea iubirii de aproapele, inserarea efectivă a călugărului în Trupul mistic al lui Hristos, se săvârșesc și se exprimă prin taina comunității, concepută în mod analogic ca o biserică locală.

Însă o lectură fără prejudecăți a ansamblului documentelor privitoare la cenobitismul egiptean sau capadocian este departe de a da sentimentul lipsei noțiunii de paternitate duhovnicească. Dimpotrivă chiar, în *Viețile* sfântului Pahomie, noțiunea de paternitate este puternic afirmată; întemeietorul *cenobiilor* apare aici într-adevăr ca părinte al fiecăruia dintre călugări și – ceea ce este propriu cenobitismului – al comunității ca atare. Teodor, unul dintre colaboratorii apropiați și succesorii săi, va zice, după moartea lui Pahomie:

„Ascultați-mă, fraților, și înțelegeți bine ceea ce vă spun. De fapt, omul pe care îl prăznuim este, după Dumnezeu, Tatăl nostru, al tuturor. Dumnezeu S-a înțeles într-adevăr cu el să mântuiască prin mijlocirea lui o mulțime de oameni. Și pe noi așijderea, Dumnezeu ne-a mântuit mulțumită sfintelor lui rugăciuni...”¹⁵.

Se va obiecta fără îndoială că aceste *Vieți* nu sunt contemporane cu Pahomie, ci au fost redactate sub influența ideilor lui Teodor. Însă este normal ca Pahomie însuși să nu fi vorbit prea mult despre

¹⁵ Viața coptă a sfântului Pahomie, citată în *L'esprit du monachisme pachômien*, Bellefontaine, 1973, p. VII; a se vedea ansamblul textelor citate în această lucrare, p. VII-XIX.

propria sa paternitate duhovnicească; totuși, nimic nu ne permite să refuzăm portretul pe care i-l creionează *Viețile*, și care face din el un veritabil avă, un părinte duhovnicesc harismatic. A-și închipui cineva că Teodor a modificat cu totul, în această privință, concepția pahomiană este o presupunere deșartă, pe care nu o autorizează nimic.

Însă *Viețile* ne arată în același timp că starețul unei mănăstiri cenobitice exercită această paternitate duhovnicească într-un mod întrucâtva diferit de aceea a părinților pustiei: autoritatea lui este mai „directivă”, el ia mai mult inițiativa muștrării și a pedepsei, are o conștiință puternică a faptului că poartă „sarcina sufletelor”. Chiar și în Răsărit, climatul mănăstirilor cenobitice va fi net mai instituțional decât în monahismul schetic.

Remarci analoge pot fi făcute cu privire la cenobitismul capadocian. Studii recente¹⁶ au arătat că lucrarea sfântului Vasile și a sfântului Grigore de Nyssa a constat mai ales în asanarea unui ascetism harismatic și entuziast de origine prevalent siriană, pentru care aveau de altfel o simpatie certă. Ei s-au pomenit față în față cu diferite grupuri, dintre care unele cel puțin trăiau fără stareți și fără disciplină. Primele redactări ale Regulilor vasiliene, care sunt mai cu seamă răspunsuri la întrebări puse lui Vasile în comunitățile pe care el le vizita, poartă marca acestei situații; figura starețului are în ele prea

¹⁶ A se vedea mai ales J. Gribomont, *Le dossier des origines du messalianisme*, în *Epektasis. Mélanges patristiques offerts au cardinal Jean Daniélou*, Paris, 1972, p. 611 sq.

puțin relief. Dar, dimpotrivă, în tratatul său *Despre feciorie*, ecou al conversațiilor cu fratele său, Grigore de Nyssa învață cu tărie necesitatea Părintelui duhovnicesc. Tinerii asceți, zice el, „ar trebui să se ocupe înainte de toate să caute pentru acest drum un îndrumător și un învățător (*didaskalos*) excelent”¹⁷, iar Vasile însuși este înfățișat ca modelul însuși al unui astfel de învățător: „Nu vei vedea o singură persoană, ci un cor de sfinți, așezați sub ocârmuirea acestui corifeu (Vasile), aplecați spre imitarea celui ce a practicat cu succes virtutea”¹⁸.

Originalitatea cenobitismului pahomian sau vasilian pare așadar a fi stat în împăcarea foarte fericită a multor elemente ale monahismului primar, mai cu seamă a noțiunii de Părinte duhovnicesc, cu idealul comunitar. Cu inevitabile diferențe de accent, această concepție va predomina pe mai departe, atât în Răsărit cât și în Apus. Aici totuși, sub influența sfântului Augustin, apoi a regulilor apusene, noțiunile de comunitate și de regularitate au tins să domine. În Răsărit, în chiar sânul mănăstirilor cenobitice, noțiunile de călugăr și de părinte duhovnicesc moștenite din pustiul Sketis vor rămâne mult mai vii și vor estompa într-o oarecare măsură aportul personal al sfântului Pahomie și al sfântului Vasile.

După cum mărturisea recent un călugăr atonit, mai există și astăzi părinți duhovnicești în care

¹⁷ Grigore de Nyssa, *Tratatul despre feciorie*, 23, 3; Sources Chrétiennes 119, p. 530-532.

¹⁸ *Id.*, *ibid.*, 23, 6; *l. c.*, p. 545.

„prezența sfinților din vechime devine sensibilă. Iar harul celor noi depășește deja istoria și dezvăluie aici și acum veșnicia. Ori că trăiesc ori că mor, ei mărturisesc despre puterea Învierii. Ei descoperă demnitatea fundamentală a omului, lumina neînserată a Împărăției, pentru care am fost creați. Ei ne arată că nu este deosebire între vechi și nou în Biserică, trupul lui Hristos cel înviat „cel care toate le face noi”¹⁹.

¹⁹ P. Basile Gondikakis, *L'Expérience monastique*, în *Contacts*, 27 (1975), p. 115.

Partea întâi

ÎNVĂȚĂTURA STAREȚILOR

de Nicolas Arseniev

CĂLĂUZIREA DUHOVNICEASCĂ ÎN BISERICA RUSĂ

A răta calea către Dumnezeu, a-i ajuta pe fiii duhovnicești să trăiască o viață de comuniune cu Dumnezeu, aceasta este chemarea, acesta este obiectul activității „părintelui duhovnicesc”, al „starețului”, într-o tradiție ortodoxă foarte veche, care s-a înnoit cu o forță și o profunzime neașteptate și cu adevărat admirabile în experiența Bisericii ruse la sfârșitul secolului al XVIII-lea, de-a lungul întregului secol al XIX-lea și la începutul celui de-al XX-lea.

Inspirația acestei lucrări consacrate în totală smerenie slujirii aproapelui este de a ajuta sufletele să împlinescă sensul ultim al vieții creștine, să răspundă chemării lui Dumnezeu adresate tuturor: aceea de a-și lua crucea și de a-L urma pe Hristos, ceea ce este esența însăși a vieții creștine și nu vreun caz excepțional. Activitatea, ajutorul starețului este prin urmare în slujba tuturor celor care vin la el. Asta explică marea anvergură, imensul efect al lucrării educative și apostolice a *stareților* în cercurile cele mai largi ale poporului rus, în mediile cele mai diferite, de la elita culturală și intelectuală până la masele cele mai umile ale țăranilor – acti-

vitare care s-a manifestat mai cu seamă în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX. Acest fenomen a fost descris de Dostoievski cu o vivacitate incomparabilă în *Frații Karamazov*¹.

Dar se putea forma și o legătură permanentă de apropiere și de răspuns, o acțiune educatoare continuă, în raport cu un suflet individual. Și adeseori așa se și întâmpla. Dostoievski ne zugrăvește de exemplu tabloul influenței educatoare a părintelui Zosima asupra tânărului Alioșa, fiul său duhovnicesc. Aceste legături de „paternitate duhovnicească”, această acțiune educatoare creștină în sensul unei oblăduiri intime a sufletelor în viața lui Hristos, au influențat într-un mod nevăzut, dar cât de eficace, sectoare largi ale vieții religioase ruse. Găsim urmele ei în numeroase documente, cu precădere texte de îndrumare duhovnicească, scrisori adresate de către stareți celor care le cereau sfatul. Este interesant și instructiv să interogăm unele din aceste texte, într-atât de încărcate de semnificație rămân ele pentru viața de astăzi.

*

Ar fi totuși util să ne întoarcem mai întâi un pic în urmă, către începuturile acestei acțiuni educative ale paternității duhovnicești. Ea coboară în vremurile cele mai îndepărtate, la activitatea misionară a apostolilor. Sfântul Pavel, pe bună dreptate,

¹ A se vedea mai cu seamă capitolul: *Veruyuchiya baby*, („Femei din popor credincioase”).

vorbea despre raporturile sale cu credincioșii pe care îi convertise în termeni de paternitate duhovnicească. „Eu v-am născut prin Evanghelie în Iisus Hristos” le scrie el corintenilor (I Cor. 4, 15). „O, copiii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii, până ce Hristos va lua chip în voi!” (*mechris ou morphote Christos en umin*) (Gal. 4, 19).

Scrierile părinților ascetici și mistici sunt în cea mai mare parte reguli de conduită spirituală, îndemnuri adresate fiilor lor duhovnicești și, prin intermediul lor, tuturor credincioșilor. Sunt scrieri care, după Noul Testament (Evanghelii și Epistole), au slujit ca punct de sprijin și de fundament lucrării de îndrumare a *stareților* secolului al XIX-lea. Nu întâmplător, prin urmare, nucleul acestei mișcări religioase (*starcestvo*, paternitatea, îndrumarea duhovnicească), mănăstirea Optina, a devenit, mai ales în anii '40-'50 ai secolului al XIX-lea, centrul publicării scrierilor mistice și ascetice ale principalilor părinți duhovnicești ai Răsăritului creștin. Să deschidem de pildă Omiliile sfântului Isaac Sirul (secolul al VII-lea), a cărui influență era cu deosebire importantă, și vom găsi acolo liniile direcțoare care au orientat toată învățătura stareților ruși din secolul al XIX-lea:

Cuvântul care dezvăluie experiența este foarte deosebit de acela care nu este decât împodobit cu frumusețea. Căci înțelepciunea omenească ajunge să-și împodobească vorbele și să grăiască despre adevăr fără a avea vreun contact real cu el. Mulți vorbesc despre

desăvârșire fără să știe din experiență ce este ea. Un cuvânt care izvorăște din experiență este o comoară în care putem avea încredere. Dimpotrivă, înțelepciunea care nu se întemeiază pe fapte sfârșește în caraghioslâc: e ca un artist care zugrăvește apă pe un perete și nu-și poate potoli setea sau ca un om care visează vise frumoase”.

„Cât despre cel care vorbește despre virtute după propria lui experiență vie, cuvintele lui sunt pentru cel care le ascultă ca o avuție agonisită cu multă trudă. El își seamănă învățăturile în urechile celor ce îl ascultă ca și cum le-ar scoate la lumină din comorile ascunse ale sufletului său...”

„Aceasta este voința Duhului: pe cei în care și-a făcut sălaş nu-i învață lenea duhovnicească. Căci Duhul îi împinge nu să-și caute odihna, ci să se dedea activității, să caute mari suferințe. Duhul îi întărește prin ispite și îi mână la Înțelepciune. Aceasta este voința Duhului, ca cei iubiți ai lui să trăiască în muncă și în trudă...”

„O inimă mânioasă nu este în stare să se deschidă tainelor lui Dumnezeu. O inimă blândă și smerită, dimpotrivă, este izvorul tainelor lumii ce va să vie. Cunoașterea lui Dumnezeu nu locuiește într-un trup dedat plăcerilor. Dacă sufletul, pe drumul cunoaște-

rii, nu ia parte la suferințele lui Hristos, nu va intra în părtășie cu El”.

„Gradul suprem al tăcerii și al calmului interior este atins atunci când omul, în adâncimea intimă a sufletului său, stă de vorbă cu Prezența divină, iar duhul lui este atras înspre Ea”.

„Când sufletul este transfigurat de gândul statornic la Dumnezeu și de o trezvie care nu obosește nici ziua nici noaptea, atunci Domnul îi trimite un nor protector care îi face umbră ziua și îl luminează cu o lumină strălucitoare noaptea. Lumina strălucește în întunericul lui”².

Găsim o învățătură asemănătoare în maximele duhovnicești atribuite sfântului Isihie al Ierusalimului:

„O inimă cufundată în liniște va atinge o adâncime plină de taină, iar urechea duhului liniștit va auzi minunile lui Dumnezeu. O viață de adunare în sine trăită în Iisus Hristos dă naștere contemplației și cunoașterii și duce sufletul la urcușuri dumnezeiești și la gânduri înțelepte după ce s-a logodit cu smerenia”.

„O inimă care s-a întors cu desăvârșire de la închipuirea cea deșartă dă naștere unor gânduri dumnezeiești și tainice care strălucesc

² Tratatul I. *Mystic Treatises of Isaac of Nineveh*, translated from Bedian's Syriac text by A. J. Wersink, Amsterdam, 1923, p. 6.

și se zbat în adâncurile lui așa cum peștii și delfinii se joacă și se zbenguie în marea liniștită. O briză ușoară suflă deasupra apei, peste adâncul sufletului, iar Dubul lui Dumnezeu locuiește acolo. Căci, întrucât sunteți fii, cum zice Apostolul, Dumnezeu a trimis pe Dubul său în inimile voastre care strigă: «Avva, Părinte». O stare dumnezeiască prinde contur în inima întoarsă neîntrerupt către Domnul nostru Iisus Hristos și care invocă neîncetat sfântul Său Nume”.

Învățătura stareților introducea omul în „bătălia duhovnicească”. Îi inculca duhul credințioșiei în voința lui Dumnezeu, al bărbăției duhovnicești, al luptei active, neîncetate împotriva „omului celui vechi”, împotriva celor mai adânci rădăcini ale păcatului, al renunțării eroice. Trebuie purificate gândurile cele mai tainice ale inimii. „Curăția inimii, aceasta este desăvârșirea”, zice Macarie. Aceasta suntem chemați să realizăm, dar suntem incapabili să obținem. Ne nămolim mereu mai mult în păcat. „Este cu neputință să-ți purifici inima de necurățiile gândurilor păcătoase fără invocarea numelui lui Iisus”, citim în maximele atribuite lui Isihie al Ierusalimului. Și iarăși: „Sufletul omenesc nu este în stare să depășească ispitele demonilor prin propriile lui puteri. Și nu trebuie nici măcar să riște”. Însă cu ajutorul lui Iisus, totul este posibil.

Dilema se pune așadar: curățirea inimii este necesară, dar este cu neputință de dobândit. Omul nu se poate mântui pe el însuși prin propriile lui eforturi, însă trebuie să se străduiască. Efortul este

necesar, însă puterile lipsesc. Ce rămâne de făcut? Să se recurgă în rugăciune la cel ce poate să ne ajute. Iar el vine și potolește valurile gândurilor și ale sentimentelor impure care ne asaltează inima. Așa a făcut Iisus atunci când, venindu-le în ajutor ucenicilor, a liniștit prin cuvinte valurile tumultuoase ale mării. De aceea rugăciunea este în centrul acestei căi. Inima se întoarce neconținut către Cel ce singur poate să o mântuie. Aceasta este cheia, aceasta este suma vieții duhovnicești, chemarea neîncetată a lui Iisus. De aceea cuvintele următoare ale psalmistului au fost adesea citate: „Suișuri în inima sa a pus”. Este strigătul inimii către Iisus, izvorul a toată puterea și totodată al celei mai desăvârșite smerenii cu duhul. Îmi îngădui să creionez încă o dată substanța acestei spiritualități, reproducând aici un pasaj din cartea mea, *La Piété Russe*:

„Când este invocat Iisus, scrie Filotei Sinaitul (începutul secolului al IX-lea), El mistuie lesne tot ceea ce este pângărit de păcat. Căci întru nimeni altul nu este mântuire pentru noi, decât numai în Iisus Hristos. A spus-o El însuși”. Iar această soluție este desigur paulină, neo-testamentară, hristocentrică. Noi suntem slabi, însă în El devenim tari. Dezlegarea dilemei stă în rugăciunea neîncetată, în invocarea neconținută a lui Iisus. Suntem chemați să fim activi, însă nu suntem așa decât prin puterea Lui. Căci El este Cel care vine să lupte pentru noi și să ne sprijine strădania. Deci, har și lucrare se aliază în mod

intim, indisolubil, în această viață care vine de la Iisus Hristos. Există darurile Duhului, harul stăruinței în luptă, bărbăția sufletului, eroismul duhovnicesc, procesul sfințirii, al suișului, care începe „încă de acum” și la care suntem chemați încă de acum. Însă toate acestea sunt daruri, împrumuturi care vin de la El și pe care ni le poate lua înapoi în orice clipă. De aici smerenia pe înălțimile sfințeniei³.

Sunt ideile care alcătuiesc substanța scrierilor acestor Părinți-Maeștri ai vieții duhovnicești: Filotei Sinaitul, Diadoh al Foticeei, Varsanufie și Ioan, și cei pe care i-am numit deja. În aceste linii se mișcă învățătura măștrilor spiritualității ortodoxe ruse din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului XX.

*

Înainte de toate, trebuie să subliniem încă o dată accesibilitatea și proximitatea acestor măștri ai vieții duhovnicești în raport cu masa poporului: ei erau acolo, aproape, la îndemână, în afara tumultului vieții de zi cu zi dar în același timp foarte aproape de ea, însă purtători ai unei păci lăuntrice pe care o împărtășeau celor care veneau la ei, exemple vii ale unui creștinism aplicat și realizat, strălucind de o lumină lină, eroică și smerită, și mai cu seamă plină de acea compasiune debordantă, creatoare și stimulantă a Evangheliei. Stareții de la Optina (la

³ Neuchâtel 1963, p. 34.

sudul guberniei Kaluga) au fost: Leonid (la Optina din 1829 până la moartea lui, în 1841), Makari (Macarie, 1788-1860), Amvrossi (Ambrozie, 1812-1891). Dostoievski, Vladimir Soloviov și Lev Tolstoi au venit să-l vadă pe acesta din urmă și să-l consulte, iar Macarie a fost ghidul spiritual al filosofului Kirievski. Apoi starețul Anatoli (1828-1894) și urmașii lor până la distrugerea mănăstirii de către bolșevici.

Înainte, părintele lor, al tuturor, sau mai curând înaintașul lor duhovnicesc, marele stareț Paisie Velickovski (1722-1794), promotor, pare-se, împreună cu Nicodim de Naxos (numit și Aghioritul, 1748-1809), compilator și editor al *Filocaliei*, al reînnoirii, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, al vechii tradiții ascetico-mistice a Bisericii ortodoxe. Născut în Rusia meridională, apoi călugăr la Athos, unde a trăit o viață de adâncă spiritualitate și s-a apucat, cu un avânt ieșit din comun, să caute lucrările vechi ale măștrilor vieții duhovnicești, Paisie Velickovski a întemeiat în această perspectivă marea mănăstire Neamț, în România, care a devenit un centru de reînnoire a vieții monahale și ascetico-mistice. Dar mai mult decât atât, mănăstirea Neamț a devenit și vatra unei munci imense de comparare a manuscriselor și de traducere în slavonă a acestor scrieri ale Părinților spiritualității ortodoxe.

Opera lui Paisie a fost de o însemnătate extremă pentru reînnoirea ascetică și mistică în Rusia: traducerea sa din greacă în slavonă a *Filocaliei* a fost publicată în 1793 la Sankt-Petersburg sub auspiciile evlaviosului mitropolit Gavriil Petrov, atașat

și el aceleiași tradiții. Însă nu mai puțin importantă a fost influența sa asupra reînnoirii religioase din Rusia prin numeroase contacte personale. De la Neamț în primul rând s-a propagat în Rusia, direct sau prin rețele intermediare, această mare mișcare de aprofundare a vieții duhovnicești. Se cade să-i amintim aici pe sihaștrii imenselor păduri de la Roslavl (în sudul guberniei Smolensk), dintre care au ieșit primii întemeietori ai centrului duhovnicesc de la Optina, părinții Moise și Antonie. Prin mijlocirea lor, Optina se sprijină pe Paisie Velicikovski.

Dintre marii propagatori ai acestei spiritualități, maitrebuieamintitpărintele Vasili Kișkin (1745-1832), înnoitorul mănăstirii Beloberezki, starețul Filaret (1756-1841) de la mănăstirea Novospasski din Moscova, parohul Gheorghe Maciurin (1783-1836) din Zadonsk, numeroși asceteți și îndrumători ai vieții duhovnicești de la mănăstirea Valaam (Valamo) de pe lacul Ladoga, de la mănăstirea Solovki etc. La fel ca la Optina, valuri de persoane de toate condițiile și din toate regiunile Rusiei veneau să le ceară acestor oameni ai rugăciunii și ai milosteniei o mângâiere în suferințele lor, un sfat pentru dezvoltarea vieții lor duhovnicești.

Poate că sfântul Serafim de Sarov (1759-1833), acest bătrânel încovoiat, plin de bucurie și de dragoste și răspândind în jur daruri ale Duhului Sfânt (să amintim de convorbirea lui faimoasă despre darurile Duhului Sfânt cu moșierul Motovilov), este cel care a câștigat cel mai mult inima poporului rus, fără deosebire de clasă.

În apropierea Moscovei, erau, la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul celui de-al XX-lea, două mari figuri de stareți, cinstiți de mii de persoane care veneau să se instruiască în preajma lor: starețul Varnava (1831-1906), de la schitul Ghetsimani, aproape de celebra mănăstire Sfântul Serghie, la 60 de kilometri nord de Moscova, și starețul Alexei († 19...), care locuia la 20 km mai la nord, în schitul Sfântul Zosima, în mijlocul unei păduri.

O mare influență a fost exercitată, atât prin prezența cât și prin scrierile lor, de către remarcabilele personalități ale sfântului Tihon de Zadonsk (1727-1789) și ale unui alt episcop devenit zăvorât, traducător al noii ediții adăugite a *Filocaliei*, autor a numeroase comentarii la Scriptură (Epistolele sfântului Pavel și Psalmii 33 și 118), și mai cu seamă îndrumător duhovnicesc a numeroase suflete, Feofan (Teofan) Govorov (1815-1894), episcop de Vladimir care, după ce și-a părăsit scaunul episcopal, a trăit în mănăstirea Vișa (în gubernia Tambov). Este cunoscut mai ales prin numeroasele sale scrisori de îndrumare duhovnicească, publicate parțial în timpul vieții, dar mai cu seamă (cele mai importante) la scurt timp după moartea sa. Aceste scrisori pot fi socotite drept o introducere clasică în viața lăuntrică. Prin scrisorile sale și prin altele asemănătoare (de pildă, cele ale mitropolitului Filaret al Moscovei, ale starețului Macarie de la Optina, ale protoiereului Simeon Sokolov din Moscova, un bătrân admirabil, un mare mistic) putem înțelege ce era și ce este îndrumarea duhovnicească în

viața Bisericii Ortodoxe Ruse, liniile sale esențiale și adevărurile centrale pe care încearcă ea în mod neobosit să le pună în evidență.

Putem admira în aceste texte adâncimea duhovnicească și suflul eroic care animă această viață și această învățătură, experiența sa centrală a Crucii lui Hristos, mila însoțită cu smerenia, imensa seriozitate a unei vocații de o viață, și mai ales – repet – un hristocentrism de netăgăduit, decisiv, care, în mod fundamental, caracterizează spiritualitatea acestor scrisori.

*

Să ne oprim asupra câtorva pasaje din voluminoasa corespondență a celebrului stareț, episcopul Teofan de la Vîșa.

Aceste pasaje se raportează mai cu seamă la anii 1870, 1880 și 1890. Numeroase persoane din regiunile cele mai diverse ale Rusiei solicitau înțeleptele sale sfaturi în privința vieții lor lăuntrice. În abundența sa corespondență, dânsul răspundea cu o adâncă smerenie întrebărilor ce îi erau adresate, nu ca unul care stăpânea o comoară numai pentru el, ci ca unul căruia această comoară i-a fost pur și simplu încredințată de Dumnezeu.

Scrierile sale, încă din timpul vieții, iar mai târziu scrisorile sale, publicate în șapte volume după moarte, au îndrumat multă lume care căuta viața în Duhul, mai cu seamă în cercurile religioase de la Moscova. Însă cu deosebire ca traducător și editor

al celebrei crestomații ascetice și mistice, *Filocalia* (pe care a completat-o după manuscrise grecești inedite și a publicat-o în cinci volume groase *in-quarto*) a exercitat o influență imensă asupra vieții duhovnicești din Rusia.

Pasajele din scrisorile sale pe care le voi cita pot fi considerate un scurt rezumat al învățaturii stareților despre viața în Dumnezeu, despre invocarea frecventă a lui Dumnezeu – rugăciunea interioară – și despre lupta lăuntrică a sufletului. Aceste pasaje sunt extrase din scrisori diferite, dintre care însă multe sunt adresate acelorași persoane.

Ideea fundamentală este următoarea: trebuie să te înverșunezi împotriva ta însuși, trebuie să-ți învingi și să-ți refulezi egoismul, trebuie să te silești să ajungi la jertfa de sine, trebuie să te lupți fără nicio clipă de răgaz. Până și în lucrurile cele mai mici, până și în amănuntele vieții, trebuie să te străduiești să te arăți credincios și să-ți dedici toate faptele tale Domnului. Este o chemare la virtuți bărbătești, la curaj duhovnicesc, la un efort susținut. Totuși, nu trebuie să te bizui pe puterile tale, ci pe Puterea dumnezeiască. Harul este elementul decisiv, începutul și sfârșitul vieții duhovnicești. Și iarăși: trebuie să strigăm cu ardoare și să batem la porțile harului, să ne rugăm Domnului iarăși și iarăși să ne dăruiască ajutorul său.

„Vedeți că vă vorbesc despre mântuire. Ca și cum n-ați fi auzit deja destul despre asta! Cine n-a auzit de mântuire? Însă nu de asta e vorba; ceea ce este cel mai rău este că ne

lipsește râvna în lucrarea mântuirii noastre. Am vrea să o dobândim stând liniștiți în pat: mântuirea ar trebui să vină la noi ea singură. Dacă suferiți de această boală, tămăduiți-vă umplându-vă de râvnă în lucrarea mântuirii voastre, de o râvnă vie și tare, fără a vă precupeți truda; atunci mântuirea voastră se va dezvolta și va birui în voi...”

„Lucrul de căpătâi este renunțarea la sine: «Cel ce voiește să vină după Mine, să se lepede de sine», zice Domnul. Ceea ce se cere este renunțarea la propria voință, la gândurile și la sentimentele egocentrice, la orice căutare a plăcerilor și la tot soiul de lăncezeală, atât în mâncare cât și în băutură, în somn sau în aplecarea către lene. Nu trebuie cedat nimic eului aflat mereu în căutarea plăcerii. Grija voastră cea dintâi să vă fie rugăciunea: rugați-vă la biserică, rugați-vă acasă, rugați-vă neîncetat, simțindu-vă mereu înaintea Feței Domnului”⁴.

„Domnul cel milostiv, Mântuitorul nostru, este întotdeauna gata să ne ajute. Întoarceți-vă către El ochii dubului și ai inimii voastre. Nu puteți merge la biserică, nu-i nimic, rugați-vă acasă. Obişnuiți-vă să trăiți în prezența lui Dumnezeu, adică să vă purtați în toate gândurile, faptele și simțămintele voastre după cum se cade să o faceți

⁴ Culegere de texte ale episcopului Teofan (*Sobranie pissem Sviatitalia Feofana*), apărută după moartea sa, Moscova, vol. I, p. 172, 5, 6. Scrisoarea din 21.10.92.

sub ochiul lui Dumnezeu. Și asta să fie lucrarea voastră de căpătâi, până când conștiința se contopește cu gândul neîncetat la Dumnezeu. Când veți fi ajuns acolo, nu veți mai avea nevoie de sfaturi. Frica de Dumnezeu va veni și va oblădui totul. Fiți aspri cu voi înșivă. Fiți milostivi cu ceilalți și smeriți-vă dinaintea a toată lumea. Nu jigniți pe nimeni, iar dacă cineva vă jignește, mulțumiți-i. Nu judecați pe nimeni. Priviți-i pe ceilalți ca pe niște drepti, și numai pe voi înșivă ca pe niște păcătoși”⁵.

Este rezumatul învățaturii stareților despre reculegerea interioară, sobrietatea duhovnicească și asprimea cu sine însuși, unită cu blândețea inimii și cu smerenia înaintea oamenilor și a lui Dumnezeu.

„Lupta este trebuincioasă... Lupta împotriva gândurilor rele este partea tuturor și ține toată viața. Lupta cea mai înverșunată are loc în răstimpul cel mai central al vieții duhovnicești. Ea începe atunci când sufletul se întoarce către Dumnezeu, și se dezvoltă din ce în ce mai mult. Mai târziu, se domolește...”⁶.

„Cine v-a zis că e anevoie să-ți câștigi mântuirea? Trebuie să te hotărăști și să acționezi energic, și iacătă mântuirea. Ea ni se îmbie tuturor: Vino și ia. Nu e deci greu să ajungi la mântuire. Singurul lucru care e greu este să-ți

⁵ Vol. III, 8 (probabil anul 1888).

⁶ Vol. I, p. 142.

formezi dorința de a te ridica, de a merge înspre ea și de a o primi. Dar atunci, nu trebuie să zici: „E greu să dobândești mântuirea”, ci: „Suntem prea leneși ca să o facem”.

„Atât cât ține de propriile noastre puteri, nu e doaranevoie, ci e complet imposibil să ne mântuim. Dar dacă Domnul și Mântuitorul ne ajută, ce greutate putem întâlni? Avem un Dumnezeu a cărui sfântă Purtare de grijă veghează ca noi să putem cunoaște adevărul și să ne mântuim. Evident, asta nu se poate fără trudă, căci ce se poate face fără trudă? Însă truda noastră pentru a o realiza este atât de mică și de neînsemnată în raport cu măreția Răscumpărării încât nici nu are noimă să vorbim despre ea...”⁷.

„Domnul este Cel care câștigă lupta. Noi trebuie doar să I ne încredințăm. El face din noi ființe noi. Nu suntem niște unelte neîn-sufletite în mâna Lui, ci dimpotrivă ființe vii. El nu face din noi marionete, ci oameni noi, chemați să devină copiii Săi, respirând aerul libertății, urmându-L, slujindu-L și luptând întrarmați cu puterea Lui.

„Încredințați-vă Domnului. El vă va arăta calea. El vă va lumina cu adevărul Său și vă va

⁷ Scrisori către diferite persoane privitoare la diferite întrebări despre credință și viață (*Pisma raznim lițam*). Culegere de scrisori apărute în timpul vieții lui Teofan, ed. a II-a, Moscova, 1892, p. 340.

umple de viață. Iubiți-L, iar când veți fi uniți cu El în această dragoste, gândiți-vă la El mai des decât trageți aer în piept...

„Încredințându-vă Domnului, nu trebuie totuși să stați cu mâinile în sân. A zis El Însuși: „Dacă mă iubiți, împliniți poruncile Mele”. Dar poruncile lui Hristos nu pun accent atât pe faptele exterioare cât pe simțămintele interioare și pe pornirile inimii. Domnul cere de la noi o inimă curată și plină de gânduri bune. Către acest scop trebuie să tindă strădaniile voastre”⁸.

Așa se arată mereu în fața ochilor acest tainic paradox al vieții duhovnicești: harul și colaborarea omului. Noi nu avem nimic al nostru, în afară de slăbiciunile și de păcatele noastre, și totuși procesul sfințirii prin puterea harului poate începe încă din prezent. Trebuie să ne luptăm și totodată să ne punem nădejdea numai în Domnul, să nu avem încredere în noi înșine, ci numai în el și în harul lui. Ardoare, rugăciune și smerenie, luptă bărbătească și încredere de copil, și chemarea constantă a Domnului. În rândurile următoare sunt expuse într-un mod clasic felurile bogății ale noii vieți a creștinului:

„Trebuie să ne întemeiem nădejdlile pe harul dumnezeiesc și nu pe propriile noastre eforturi; trebuie să ne silim la luptă și să ne batem fără să ne gândim la oboseală, ci trebuie să ne punem nădejdea numai și numai în harul lui Dumnezeu. A ne-o pune în propriile noastre puteri ar însemna

⁸ L. C., pp. 90-91.

să ne îndepărtăm de calea cea bună și să punem o piedică înaintea scopului urmărit...

„Au trecut sărbătorile. Ne întoarcem acum la viața obișnuită, de toate zilele: ar fi frumos dacă am putea face în așa fel încât toate zilele obișnuite să pară zile de sărbătoare în ochii inimii noastre. Dar înainte să se întâmple asta, să ne îmbrăcăm inimile în doliu, să ne presăram cenușă în cap, să plângem și să ne tânguim înaintea Domnului celui ce ne-a făcut. În fiecare an, în fiecare zi, înaintăm, însă numai în vârstă; o, dacă ar putea fi așijderea și în privința conștiinței noastre dubovnicești! Asta nu depinde de noi, ci de harul lui Dumnezeu. Rugați-vă și veți fi ascultați. Căutați și veți afla. Milostiv este Domnul și mai mult decât milostiv. El li Se dă nu numai celor ce Îl caută, ci și celor ce nu Îl caută. Iar când vine ceasul, El le dă dragostea Sa chiar și celor care nu sunt încă din numărul celor prea-iubiți. El săvârșește totul în deplina Sa înțelepciune, în dreptatea și în bunătatea Sa. Iar noi nu putem decât să exclamăm: «Mântuiește-ne pe noi, după mare mila Ta!»⁹.

Tema centrală este strădania sufletului nostru care tânjește spre Domnul, sau mai degrabă condescendența Sa, venirea și prezența Lui în noi. În această lumină așază starețul când un aspect când altul, discută o trăsătură sau alta a vieții duhovnicești și în cele din urmă conduce totul la unicul centru, Domnul și Mântuitorul Iisus Hristos,

⁹L. C., p. 119.

Fiul lui Dumnezeu. „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul!” Acesta este cuprinsul chemării neconținute a sufletului, „rugăciunea lăuntrică”.

„Este bine că citiți cărți evlavioase. Dar, în general, se scrie mult. Or, numai un lucru este de trebuință: să te unești în inima ta cu Domnul și să nu te îndepărtezi de El nici în gânduri, nici în simțăminte. Urmăți-l pe sfântul prooroc care a zis: «Îl vedeam mereu pe Domnul înaintea mea, căci stătea mereu de-a dreapta mea, ca să nu mă clatin». Gândiți-vă că sunteți sub ochiul Domnului, care stă deasupra inimii voastre și vede toate ale ei. Atunci se va naște în voi o frică puternică de Dumnezeu, vă veți obișnui să vă cercetați lăuntric, să îndepărtați de la voi orice gând rău, orice simțire rea, și să cultivați în voi sobrietatea duhului. Dacă Dumnezeu vă dăruiește ca această viață dinaintea Feței sale să vă devină obișnuită, atunci nu veți mai avea nevoie să fiți sfătuiți: El singur vă va călăuzi în toate”¹⁰.

„Creșterea în viața duhovnicească se identifică cu creșterea în rugăciune; ea trebuie să lumineze viața întreagă, cea de toate zilele, cu truda și cu grijile ei; ea trebuie să sfințească toate amănuntele vieții interioare și exterioare, toate raporturile noastre cu aproapele”¹¹.

¹⁰ Culegere de scrisori, vol. III, p. 33-39 (7 ianuarie 1872).

¹¹ Vol. III, p. 21. Despre această corespondență, a se vedea N. Arseniev, *La Sainte Moscou*, ed. du Cerf, Paris, 1949, pp. 37-42.

Nu este doar învățătura lui Teofan, ci și aceea a altor mari stareți ai Bisericii ortodoxe ruse; ea apare deja în *Filocalie*. Sfântul Pavel predicase deja despre răstignirea „omului vechi” și unirea cu Hristos. Din totul se desprinde o atmosferă de sobrietate duhovnicească și de vigilență atât de prielnică creșterii sufletești.

Aș vrea să mă opresc aici la o corespondență ce îmbrățișează o perioadă de douăzeci și șapte de ani (din iunie 1822 până în septembrie 1849) și care este foarte instructivă. Sunt scrisorile celebrului mitropolit al Moscovei, Filaret, către doamna Ecaterina Novossilțov, născută contesa Orlov, femeie din cea mai înaltă aristocrație (era fiica contelui Vladimir, cel mai tânăr dintre frații Orlov, deveniți celebri prin favoruri Ecaterinei a II-a).

În cea mai mare parte a timpului, doamna Novossilțov locuia pe domeniul Orlovilor, „Otrada”, nu departe de Moscova. Mitropolitul Filaret, om de o mare profunzime duhovnicească și cu o viață de rugăciune intensă, a ajuns încet-încet să joace pe lângă doamna Novossilțov rolul unui îndrumător de conștiință, al unui stareț, mai cu seamă începând cu nefericita zi în care ea și-a pierdut toată nădejdea și dragostea – pe singurul ei fiu, Vladimir, mort în 14 septembrie 1825, în urma rănilor grave căpătate într-un duel cu un alt ofițer. O genune fără fund s-a deschis atunci înaintea mamei. Mitropolitul, care era prieten cu ea, o ajută să-și stăpânească deznădejdea și să se ofere pe ea însăși, să-și ofere

durerea și pe fiul ei prea-iubit iubirii de oameni a lui Dumnezeu. O îndeamnă, o mângâie, îi explică ce cere de la ea adevărata dragoste pentru fiul ei: să nu se lase pradă unei dureri fără de măsură, ci dimpotrivă să se dedice rugăciunii, să aibă încredere în Dumnezeu, să bată la ușa harului Său, să-și slujească aproapele în iubire.

Nu numai pe fiul ei l-a chemat Domnul (tânărul a avut timp să se pregătească pentru un sfârșit creștinesc și a murit în pace). Chemarea Domnului i se adresează și ei, mamei. Totuși, Filaret are în vedere nu numai schimbări exterioare, ci și prefacerea vieții interioare. El îi cere renunțare, jertfă de sine, supunere față de voința divină.

Aceste scrisori sunt documente marcante ale acelei epoci; o serie de trăsături ale lor caracterizează concepția pe care și-o făceau despre viața membrii înaltei societăți din care făcea parte doamna Novossilțov (e vorba desigur de cei mai buni și mai nobili dintre ei). O înclinație către analiza de sine dusă un pic poate prea departe, o anumită sentimentalitate, un interes cam bolnăvicios pentru misterios, pentru vise, apariții etc., o anumită „precocitate” duhovnicească. Mitropolitul blamează ceea ce este exagerat în această sensibilitate estetizantă, în această înclinație către misterios, în sentimentalism. Uneori, tonul devine tranșant: „Peisajele acelea din Crimeea nu sunt vrednice nici de timpul, nici de truda dumneavoastră și nu prețuiesc nici măcar cât culorile utilizate. Ați face mai bine să

nu vă pierdeți vremea cu treaba asta și să alegeți una mai folositoare”¹².

Dar ceea ce este cel mai de preț sunt îndemnulurile la dezvoltarea în sine a „omului lăuntric”. Îi scrie cu prilejul zilei de naștere, la câteva săptămâni după moartea fiului ei:

„Domnul milei să binecuvinteze acest nou an al vieții dumneavoastră! Oamenii vor să trăiască mult din atașament față de această lume; nu e bine. Alții, dimpotrivă, ar prefera să nu trăiască mult din iritare față de această lume; nici asta nu e bine. În ce mă privește, vă doresc atâția ani câți vă sunt de trebuință pentru a dezvolta pe deplin în dumneavoastră această ființă nouă pe care Dumnezeu a creat-o și pe care Hristos a înnoit-o, pentru ca să puteți ajunge la viața cea nouă în care nu sunt nici ani viitori, nici ani trecuți” (7 noiembrie 1825, scrisoarea nr. 58).

Iar apoi aceste cuvinte de mângâiere:

„Vă doresc ca după Drumul Crucii să găsiți liniștea la picioarele Mântuitorului nostru celui prea-iubit și să-L primiți din mână Sa pe acel fiu unic pe care, știu prea bine, vă străduiți să I-l înmânați” (1 decembrie 1825, scrisoarea nr. 59).

¹² Scrisoarea nr. 271 din 21 noiembrie 1943. *Pisma Filareta Moskovkago E. V. Novossilțovoi*, Moscova, 1911 (Scrisori ale lui Filaret al Moscovei către Doamna N.). după scrisorile inedite care se găseau în arhivele bunicului meu, W. S. Arseniev.

Trebuie să ne angajăm pe drumul curățirii lăuntrice:

„Mă mângâie faptul că vă siliți să găsiți pe hainele sufletului dvs. petele care se cer a fi curățate. Fie ca sângele cel scurs pe Golgota să ajungă până la dvs. Și să vă curețe sufletul! Să îl dezbrace de veșmântul tenebrelor și să îl îmbrace în acela al luminii!” (Nr. 61, din 24 decembrie 1825).

Când, după multă luptă, evoluția interioară a început într-adevăr, se cade să aducem mulțumire lui Dumnezeu:

„Dacă, în vreo oarecare privință, ați rezistat răului mai bine decât înainte, nu vă lăudați cu asta, ci mulțumiți-I lui Dumnezeu. Căci El este Cel care v-a apărut și întărit. Noi putem greși și cădea. El îl ridică pe cel căzut. El îl găsește pe cel pierdut”. (Nr. 66, din 17 aprilie 1826)

În aceste scrisori, Filaret vorbește în mai multe rânduri despre sfânta împărtășanie, despre Oaspetele care vine în suflet prin această taină. Astfel, în scrisoarea din 2 aprilie 1827 (nr. 84):

„Fie ca singurul și adevăratul Doctor și Tămăduitor să vă închidă rănile sufletului prin mila Sa! Fie ca El să vindece toate relele prin atotputernicia Dubului Său, a Trupului și a Sângelui Său!”

Vorbește apoi despre lupta bărbătească și despre pacea lăuntrică:

„Domnul să vă ierte toate păcatele, să vă dăruiască biruința asupra tuturor ispitelor și pacea lăuntrică în care veți găsi liman atunci când vânturile și valurile se vor ridica din toate părțile împrejurul sufletului dvs.!” (Nr. 116, din 21 mai 1829)

Mai vorbește Filaret și despre realitatea centrală și decisivă a acestei lupte lăuntrice și a întregii vieți duhovnicești – strigătul acela al sufletului care se întoarce către Dumnezeu, rugăciunea lăuntrică – însă o face cu o anumită reținere și rezervă. El citează aceste cuvinte ale Apostolului: „Duhul lui Dumnezeu mijlocește pentru noi cu suspine negrăite”. Într-una din scrisorile ulterioare, Filaret se întinde ceva mai mult asupra subiectului:

„Rugăciunea interioară este comoara îngropată în țarină. Pentru a o poseda, noi trebuie să «vindem» tot ceea ce este exterior, adică să lepădăm tot ceea ce este abatere sau piedică pe drumul către adâncirea sufletului și către unirea intimă cu Dumnezeu”. (nr. 225, din 22 aprilie 1837)

În această corespondență, vedem că învățătura se adâncește din ce în ce mai mult. Și putem observa creșterea sufletului acestei mame care, vreme de zeci de ani, a păstrat cu dragoste și cu credincioșie amintirea nefericitului ei fiu și care, prin chiar durerea ei, s-a apropiat de Dumnezeu¹³.

¹³ Despre Doamna Novossilțov, a se vedea N. V. Sușkov, *Zapiski o jisni i vremeni Sviatitelia Filareta Mitropolita Moskovkago*, Moscova, 1868, pp. 12-13. A se vedea și N. Arseniev, *La Sainte*

Și iată câteva pasaje din scrisorile unui contemporan al lui Filaret, bătrânul protoiereu Simeon Ivanovici Sokolov (1772-1860), care a fost orb în ultimii optsprezece ani ai vieții lui. Era un om plin de smerenie și de blândețe, un mistic care se consacra rugăciunii interioare. Numeroși au fost cei pe care i-a îndrumat și pe care i-a adus la Dumnezeu. Voi cita câteva extrase din scrisorile lui adresate unor persoane diverse.

Într-o scrisoare către doamna L. P. Kvașnin, el scrie:

„În momentele liniștite, suntem deosebit de sensibili la povara sclaviei noastre (în raport cu deșertăciunile lumii) și dorim cu atât mai mult să ne eliberăm de ele și I ne adresăm lui Hristos, «care a venit să propovăduiască robilor dezrobirea și celor orbi vederea, să-i slobozească pe cei apăsați» (Lc. 4, 18-19). Nu în zadar sprijină evanghelistul pe aceste cuvinte faptul că Domnul a fost trimis pentru a le da libertate celor asupriți; asta înseamnă cei ce sunt asupriți de deșertăciunea lumii și de patimi. Însă nu trebuie să uităm că Mântuitorul nu-i eliberează decât pe cei care resimt cât de aspră este robia noastră și care nu se complac în ea. Cunoaștem totuși și o altă, fericită, robie, aceea a oamenilor al căror spirit a fost subjugat de dragostea de Dumnezeu și de aproapele... Ce dulceată ar resimți sufletul nostru dacă s-ar smulge din toa-

te bunurile pământești și dacă ar fi socotit vrednic să intre în robia dragostei dumnezeiești!”

Iată o scrisoare către o mamă, doamna V. Lanskaya, care și-a pierdut copilul:

„Fie ca Domnul să aducă pacea în inima dvs. cea frământată! Domnul v-a vizitat. Noi știm că, întrucât este Dragoste, El Se îngrijește de toate făpturile, până și de cele mai neînsemnate, cu atât mai mult de oameni. Așa că nu trebuie să îngăduim rațiunii să caute să explice vizitele Sale, și astfel să arunce o umbră asupra dragostei lui Dumnezeu și să Îl rănească. Domnul vatămă pentru a stârni smerenia. El smereste pentru a stârni și mai mult mila Lui. Aceste trei lucruri sunt obiectul vizitelor Sale”.

Bătrânul vorbește într-o scrisoare adresată lui N. Muraviev, scriitor cunoscut în materie religioasă și bisericească, despre deosebirea dintre cunoașterea teoretică dobândită prin rațiune și aceea a inimii, organică și dobândită prin experiență interioară:

„Dacă omul ar vrea să asculte Adevărul în inima sa, în calmul gândurilor și al sentimentelor sale, ar atinge o cunoaștere vie, care i-ar influența voința, i-ar îmblânzi asprimea și încăpățânarea și l-ar face supus, flexibil și ascultător. Vedem în Sfânta Evanghelie că, de îndată ce un om ajunge să înțeleagă cu inima, el se apropie de Dumnezeu și Dumnezeu vine la el și îl vindecă. Cunoașterea inimii are puterea de a ne duce la Dumnezeu și

ne mijlocește atragerea în noi a harului milostiv al lui Dumnezeu. Este o mare taină: să pregătești în tine însuți un receptacol în care Cuvântul să poată rămâne în veci”.

Nu există decât o singură metodă pentru cunoașterea Adevărului dumnezeiesc: „calea pocăinței și a renunțării... Cât timp omul nu a renunțat la vanitate, la înțelepciunea nebună a acestei lumi” și la „iluziile înșelătoare ale minții omenești, mi-oape și oarbe”, el nu se poate elibera de ignoranță și ajunge la adevărata înțelepciune. „Căci ea nu intră într-un suflet nedestoinic, nici într-un trup supus păcatelor. Însă cel ce o caută în pocăință, în renunțare și în smerenie, Înțelepciunea vine în întâmpinarea lui și se unește cu el”¹⁴.

Îndrumarea duhovnicească merge mai departe în Biserica Ortodoxă Rusă. Se pot da nenumărate

¹⁴ Misticismul bătrânului protoiereu decurge din experiența sa interioară a Adevărului creștin care s-a descoperit în viața Bisericii, în taina Cinei celei de Taină, în Sfintele Scripturi. Vechiul Testament l-a influențat deopotrivă de mult. Îi admira mult pe părinții Bisericii răsăritene, ca și pe unii mistici creștini din Apus: așa, de pildă, cartea misticului german G. A. Arndt, *Despre adevăratul creștinism*, dar mai ales *Urmarea lui Hristos* a lui Toma de Kempis, pe care a tradus-o în rusă, ca și *Valea Crinilor* a aceluiași autor. Se pot găsi amănunte despre părintele Simeon în cartea lui N. Sușkov, *Note despre viața și epoca lui Filaret, mitropolit al Moscovei* (în rusește), 1868, p. 11-25. Se găsesc acolo în appendice scrisori și note ale protoiereului. Există de asemenea și tradiții orale care au legătură cu el. Ceea ce spune cânsul despre lucrarea ascunsă a Cuvântului Dumnezeiesc într-o inimă înfrântă și smerită amintește de spusese lui Origen în această privință.

exemple, ascunse de ochii lumii, în „catacombele” vieții religioase, sub jugul persecutor al ateismului sovietic. Sunt exemple remarcabile în acest sens chiar și în viața Bisericii ortodoxe ruse din emigrație. Voi cita aici doar câteva nume: părintele Alexei Neliubos, care a fost slujitor la mănăstirea Hopovo din Yugoslavia (mai înainte la Lesnia, la granița dintre Rusia și Polonia), părintele Adrian, slujitor la mănăstirea Novo-Dievevevo, de lângă New York, părintele Alexandru Elcianinov de la Paris.

Îndrumarea duhovnicească în Biserica ortodoxă este o lucrare de slujire pedagogică și pastorală de o enormă însemnătate: ea îl introduce pe credincios puțin câte puțin în taina participării la Crucea lui Hristos, această participare fiind singura cale de unire cu Hristos¹⁵.

¹⁵ Dintre numeroasele lucrări adesea admirabile dedicate în Biserica catolică îndrumării duhovnicești, și având aceeași funcție ca și lucrările analoge din Biserica ortodoxă, mă gândesc în primul rând la cărțile lui Dom Marmion, pătrunse de același spirit de experiență hristocentrică al sfântului Pavel, care caracterizează spiritualitatea ortodoxă.

LUMEA SFINȚILOR ȘI A STAREȚILOR RUȘI

Liniștea duhului, aceasta este impresia pe care o încerci atunci când intri în relație cu lumea sfinților și a marilor drepti ai Rusiei.

Simplitate și calm, nevinovăția inimii și moderație, echilibru interior, sobrietate duhovnicească strălucind în afară, blândețe, smerenie iubitoare și profundă... și rugăciunea: o rugăciune fierbinte, neîncetată, ca punct de plecare, ca izvor care alimentează, iată suportul și pânza de fundal a acestei vieți. Rugăciunea în simplitatea inimii, recurs interior constant la Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, care are milă de cei păcătoși: este deci o orientare *bristocentrică* a acestei întregi vieți noi, înrădăcinate în invocarea Domnului Iisus Hristos. Acestea sunt trăsăturile fundamentale ale evlaviei sfinților și a dreptilor în Rusia.

Această curăție și această simplitate emană un parfum deosebit, farmecul a ceea ce este autentic, neprefăcut; nu sunt aberații isterice, ci avem de a face cu o pecete a adevărului, a păcii regăsite, a inspirației dumnezeiești. Alături de acestea, rigoare către sine însuși, activitate, o luptă duhovnicească neconținută, după tradiția ascetică și mistică a marilor părinți ai Răsăritului.

Celebrul episcop Teofan, pustnic la Vîșa (a doua jumătate a secolului al XIX-lea), scrie într-o scrisoare de îndrumare:

„Trebuie să învingeți amorul propriu, după cum a poruncit Domnul: «Cel ce voințe să vină după Mine, să se lepede de sine». Când veți fi făcut aceasta, nu veți mai avea nevoie să întrebați cum trebuie trăit ca să ajungi la mântuire... Veți vedea limpede că nu este altă cale pentru dobândirea mântuirii decât aceea a lepădării de sine. Tocmai aceasta este «calea cea strâmtă» care duce la viață”¹.

Nota dominantă este lepădarea de sine. De aici țâșnește viața cea nouă. Aceasta este viața cea nouă. Ea se cere cucerită, într-o luptă interioară constantă. Fără luptă nu există realitate nouă. Ceea ce se propovăduiește este un ideal bărbătesc: această tușă de virilitate este ceea poartă figurile acestor sfinți și drepti, ca și învățăturile lor. Aceasta este nota (luptei lăuntrice bărbătești) pe care vrea să o redea îndrumarea duhovnicească a unui mare păstor de suflete.

Aș vrea să pun în lumină această realitate sprijinindu-mă pe corespondența episcopului Teofan amintit mai sus:

„Domnul este generalul șef. Tu ești războinicul. El așteaptă ca tu să respingi inamicul. Nu-I dezamăgiți așteptarea”².

¹ *Sobranie pissem Svatitelia Feofana* (Corespondența episcopului Teofan), vol. III, Moscova, 1898, p. 4.

² *Ibid.*, vol. IV, Moscova, 1899, p. 96.

„... Căutați și veți afla, smeriți și nepătimiși. Însă va trebui să luptați. Fără luptă, războinicul nu este decât un soldat rău. Dar totul se învață în luptă”³.

„Viata creștină se izbește încă de la primii pași de multe piedici și, cu cât înaintezi mai mult, cu atât ele sunt mai numeroase. Oricine intră pe acest drum, trebuie să se înțar-meze cu un curaj ferm, ca să înainteze fără să se teamă de luptele și de obstacolele care îl așteaptă”⁴.

„Siliți-vă să dobândiți obiceiul de a veghea asupra inimii voastre și de a nu da mână liberă gândurilor voastre, sentimentelor și instinctelor, dacă ele nu sunt după un dub plăcut lui Dumnezeu, ci retezați-le numaidecât”⁵.

„Există un fel de a înălța duhovnicește crucea în inima sa. Asta faci atunci când iei ferma hotărâre de a te răstigni pe tine însuți sau de a-ți mortifica patimile, ceea ce pentru creștini este atât de esențial încât, după spusa Apostolului, nu sunt ai lui Hristos decât aceia care și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele lui”⁶.

³ Ibid., p. 109.

⁴ Ibid., vol. III, pp. 164-165.

⁵ Ibid., vol. III, p. 215.

⁶ Ibid., vol. III, p. 165.

„Această luptă duhovnicească nu trebuie întreruptă niciodată, ci trebuie neîncetat reluată. Dacă ai căzut, nu deznădăjdui, ridică-te de îndată cu gândul ferm de a nu mai cădea. Și continuă lupta”.

Mai cu seamă nu trebuie să te descurajezi, să părăsești lupta. La fel de categorică este și afirmația că *nu putem izbuti nimic fără ajutorul Lui*. Iar El, Domnul Iisus Hristos singur, este puterea, sprijinul, ajutorul. Fără de El, nu putem face nimic.

Aceste două puncte, exigența unei activități duhovnicești extreme, de luptă constantă, curajoasă, și convingerea fundamentală că nu este mântuire decât *în El*, Domnul Iisus Hristos, așa încât fără El nu suntem în stare de nimic, nu se exclud câtuși de puțin una pe cealaltă. Mai degrabă se condiționează reciproc; aceste două dispoziții cresc împreună până la *sinteza vie* a vieții în Hristos.

Căci această activitate, această luptă bărbătească este unire cu Dumnezeu, recurs la El, orientare perpetuă către El, chemare și rugăciune. Toată viața launtrică este centrată pe rugăciune.

„Cel ce tinde către viața duhovnicească nu poate zice niciodată: voi face asta, voi ajunge la cutare lucru. Silește-te să cauți fără încetare, așa cum un pește pe gheață lovește în jurul lui cu coada. Însă tu vei primi ceea ce Îi va fi Domnului pe plac să-ți dea, și când Îi va fi Lui pe plac”.

„Trebuie să cauți, să strigi cu o inimă zdrobită, cu un sentiment de smerenie extremă și cu neclintită convingere că Domnul va face cele de trebuință. Iar atunci când obținem ceva, nu este proprietatea noastră... Mântuirea toată șade în mâinile Domnului, aceasta este calea cea mai sigură, cea mai bună, cea care duce cel mai departe”⁷.

„Cel mai important este să te abandonezi în mâinile Domnului și Mântuitorului strigând cu inima zdrobită: Mântuiește-mă după judecata Ta... Căci nu este mântuire decât în El. În acest abandon, să fie cuprinsă totodată o râvnă puternică, plină de abnegație, pentru a împlini voia Lui sfântă”⁸.

„Cel ce nu lucrează dubovnicește, cu toată puterea lui, nu se trudește până la a se simți neputincios, și nu dă glas strigătului de chemare care ar ieși din această neputință, nu va dobândi sentimentul... Voi faceți întocmai: în sentimentul propriei voastre neputințe, strigați după ajutor și, chiar după ce ați împlinit ceva, rămâneți în acest sentiment al neputinței voastre”⁹.

„Căutați și veți afla. Este o lege irevocabilă pentru orice succes pe calea progresului dubov-

⁷ Ibid., vol. V, pp. 22-23.

⁸ Ibid., vol. V, pp. 28-29.

⁹ Ibid., vol. VI, p. 52.

nicesc. Nimic nu se întâmplă fără trudă. Ajutorul lui Dumnezeu este mereu gata și aproape de noi, însă el nu se împarte decât acelor care caută și se silesc, și numai atunci când cei care caută au sfârșit toate mijloacele proprii și se roagă din toată inima: Doamne, vino în ajutorul meu. Însă atâta vreme cât le mai rămâne cea mai mică încredere în resursele lor proprii, Domnul nu intervine, ca și cum ar zice: Tragi nădejde să izbutești singur? Bun, atunci așteaptă nițel... Însă oricât de îndelung am aștepta, nu va ieși nimic. Fie ca Domnul să vă dea un duh de căință, o inimă zdrobită și smerită!”¹⁰

„Domnul poate, știe și vrea să ne mântuiască. El caută pe cine va putea mântui. Și îi mântuiește... pe toți cei care vin către El. Numai aceia scapă neizbăviți care vor să se izbăvească singuri”¹¹.

*„Îl avem pe Domnul, Stăpânul unic, singurul Mântuitor, fără de care suntem nedes-
toinici să facem nimic așa cum trebuie. El este mereu aproape. Întoarceți-vă către El”¹².*

„Pe propriile puteri nu trebuie să ne bizuim; dimpotrivă, de îndată ce se ivește vreo tulburare în inimă, trebuie să ne întoarcem către

¹⁰ Ibid., vol. IV, p. 41.

¹¹ Ibid., vol. V, p. 47.

¹² Ibid., vol. V, p. 49.

Domnul și să nu încetăm să-L invocăm, până ce se va domoli neliniștea”¹³.

„Trebuie să ai impresia că ești ca un om care se îneacă în mare și care s-a agățat de o scândură în stare să-l ridice și să-l poarte pe deasupra adâncului. El simte mereu că este aproape să se scufunde, dar în același timp se ține de scândură. Iată o imagine justă a oricărui suflet care, în Domnul, merge pe calea mântuirii. El știe că, dacă ar fi după el, s-ar scufunda, dar că totodată există o salvare în Domnul”¹⁴.

În rezumat:

„Străduiți-vă. Domnul vă va da putere. Sentimentul slăbiciunii proprii este primul grad pentru a obține ajutorul lui Dumnezeu”¹⁵.

„Căci nu trebuie să încetăm să gândim și să simțim că izbânda pe calea duhovnicească și în toate manifestările exterioare este un rod al harului lui Dumnezeu. Această cale duhovnicească nouă provine toată de la Duhul cel de trei ori sfânt al lui Dumnezeu. Noi avem, ce e drept, un duh al nostru, însă el este neputincios. Vigoarea el o dobândește atunci când harul lui Dumnezeu îl acoperă cu umbra Sa”¹⁶.

¹³ Ibid., vol. V, p. 109.

¹⁴ Ibid., vol. V, pp. 25-26.

¹⁵ Ibid., vol. V, pp. 89-90.

¹⁶ Ibid., vol. V, p. 163.

Viața întreagă trebuie să fie înscrisă într-un curent de rugăciune:

*„Domnul este aproape. Dacă vă veți îndrepta către El cu suspine dureroase și cu strigăte de strâmtorare, veți fi îndată auziți”*¹⁷.

*„Dezvăluți-I cu râvnă toate nevoile voastre duhovnicești Domnului și El vă va ajuta. Rugăciunea este respirația vieții voastre duhovnicești, după cum bine simțiți voi înșivă. De aceea este de prisos să lungim mult cuvântul în această privință. Rugați-vă cu mai multă râvnă, rugați-vă neîncetat; Domnul este aproape, iar ajutorul Lui este alături, în orice clipă”*¹⁸.

Trebuie să ajungem ca până la urmă să rămânem mereu în prezența Domnului, să ne petrecem viața în a-L contempla neconținut și a merge alături de El:

*„Cel mai important dintre toate este să mergi înaintea lui Dumnezeu sau sub privirea lui Dumnezeu, cu sentimentul că Dumnezeu are ochii ațintiți asupra ta, că îți pătrunde sufletul, inima și că acolo vede tot... Acest sentiment este pârghia cea mai tare pentru a promova viața launtrică”*¹⁹.

„Când te retragi în tine însuți, trebuie să te așezi în prezența Domnului și să rămâi ast-

¹⁷ Ibid., vol. III, p. 207.

¹⁸ Ibid., vol. IV, p. 104.

¹⁹ Ibid., vol. IV, p. 75. Cf. vol. III, p. 220, vol. IV, p. 40s.

fel, fără să-ți întorci de la El privirea duhovnicească. Asta este pustia interioară: să rămâi singur, față în față cu Domnul”²⁰.

Iată înțelesul sfintei împărtășanii:

„L-ați primit pe Domnul. Fie ca El singur să vă umple inima... Domnul este aproape. Dacă veți suspina după El, atunci nicio strâmtorare duhovnicească nu vă va încerca, pe care să n-o puteți stăpâni și potoli”²¹.

De aici se naște o atitudine nouă, care trebuie să se întindă nu numai la viața lăuntrică, ci chiar și la cea fizică:

„Păstrați mușchii corpului încordați și disciplinați. Nu-i îngăduiți nici cea mai mică destindere de sibarit trupului vostru, după cum nici vreunui dintre mădularele voastre”.
„Trupul trebuie suspus disciplinei riguroase a soldatului”²².

„Am fost chemați nu să ne omorâm trupul, ci să nu ne îngrijim de el în așa fel încât să-i stărnim poftete (Rom. 13, 14). Regula care trebuie ținută este aceea de a disciplina trupul într-un mod rațional, fără condescendență și fără îngăduință”²³.

²⁰ Ibid., vol. IV, p. 40.

²¹ Ibid., vol. IV, p. 88. Cf. vol. IV, p. 85.

²² Ibid., vol. IV, p. 96, 105.

²³ Ibid., vol. IV, p. 165.

Acest spirit de disciplină, de frică de Dumnezeu, de viață în prezența Domnului, dă naștere unei maturități interioare, unei gravități, unei cumpătări, unei sobrietăți duhovnicești care fuge de orice exces de sentimentalitate și nu i se încrede:

„Rodul cel mai însemnat al rugăciunii nu este vreo căldură sau vreo dulceață lăuntrică, ci este frica de Dumnezeu și căința. Trebuie să ținem mereu treaz acest sentiment, să trăim și să respirăm în el”. „Activitatea duhovnicească nu este făcută din extaze: cea mai bună dintre manifestările ei este un suflet zdrobit, o inimă smerită și căită. De vreme ce mi-ați scris că vă găsiți mai bine atunci când vă așezați în prezența lui Dumnezeu, faceți așa tot mereu”²⁴.

Avem de-a face aici cu o atitudine bărbătească și silențioasă, care își are încununarea în smerenie.

Stareții detestau orice aberație duhovnicească, orice sentimentalitate excesivă; le priveau cu neîncredere. Corespondența celebrului stareț Macarie de la Optina cu o persoană tânără pe care o îndruma adeverește acest lucru.

Acea tânără a luat hotărârea de a intra în mănăstire. A primit consimțământul mamei sale și de-acum încolo vroia să trăiască într-o sărăcie extremă; o roagă pe mama sa să amenajeze chilia ce avea să fie construită pentru ea în mănăstire cât mai sărăcăcios cu putință. Starețul Macarie o pune

²⁴ Ibid., vol. V, p. 176, 191.

în gardă împotriva zelului ei intempestiv, în care se ascunde și multă semetie și mulțumire de sine.

„17 iunie 1858.

Îi ceri mamei tale să amenajeze pentru tine foarte simplu, în măsura posibilului. Dar, după părerea sfinților Părinți, noi nu trebuie să fim ucigașii trupului nostru, ci ai patimilor noastre. Te avertizez din nou asupra acestui pericol: nu-ți pune în cap să te faci sfântă dintr-o dată. Ai grijă de tine. Îmi pui întrebări despre rugăciune. Când te rogi, trebuie să ai multă smerenie, iar aceasta se naște tăindu-ți voia și părerea exagerată pe care o ai despre tine însuți. Ferește-te să vrei să nu te rogi altfel decât în duh, încă nu ești în stare de așa ceva. Degrab vei cădea în iluzie. Roagă-te simplu. Cel care dă darul rugăciunii celui ce se roagă, îți va da și rugăciunea curată, în duhul, însă numai dacă tu vei deveni în chip sincer smerită și dacă îți ai în fața ochilor păcatul: prin aceasta sufletul devine zdrobit, iar inima smerită...”

„... Citești scrierile starețului Atanasie. Te apuci să faci lucruri care nu sunt pe măsura ta. Că trebuie să-ți smeresti gândurile, nu ai nici cea mai mică idee. Să admitem că îndeplinești tot ceea ce scrie în acea carte. Dar nu vei putea scăpa de orgoliu și de suficiență, acești dușmani care se vor strecura în tine atât de lin încât tu nu vei băga de seamă. Or din asta se

va naște o mare pagubă. Având smerenie, vei dobândi și pacea. Dacă, în tot ceea ce faci, nu alegi niciun câștig duhovnicesc, ci tulburare interioară, e limpede că nu ai smerenia... Nu faci caz decât de lucruri exterioare și nu te gândești să stârpești patimile. De aceea îți este de trebuință să poți fi sfătuită de îndată de cineva și să-ți reprimi voința proprie și trufia..."

„Continui să aspiri la performanțele cele mai înalte ale vieții duhovnicești și la rânduieli care nu sunt încă pe măsura ta. Trebuie însă să urmezi calea cea smerită, așa cum trăiesc alții, fără să încerce nicio tulburare lăuntrică. Nu te lăsa nici tu pradă tulburării lăuntrice atunci când ai săvârșit vreo boacănă sau vreo greșală, ci coboară în adâncul smereniei și ridică-te prin pocăință; și de îndată vei găsi calea cea dreaptă..."

„4 noiembrie 1858.

Mă întrebi care este scopul ultim al rugăciunii și citezi cuvintele lui Ioan Scărarul care spun că rugăciunea de noaptea sfințește lucrarea de ziua. Dar oare acest lucru se potrivește cu situația ta actuală? Cui îi sunt adresate aceste cuvinte? Roag-o pe prea-cuvioasa maică M... să te instruiască în această privință, ca și în toate cele. Ea vede starea ta duhovnicească și îți va spune ceea ce îți este de folos. Altmin-

teri, te vei trezi noaptea și, așa făcând, îi vei judeca pe ceilalți pentru aceea că nu se trezesc noaptea să se roage și te vei socoti mai bună decât ei. Aspiri la a acționa după adevărata «activitate duhovnicească», însă ea constă în a respinge voința proprie și judecata proprie»²⁵.

Această simplitate, această lipsă de pretenții duhovnicești sunt caracteristice. Marele maestru al vieții ascetice și mistice, sfântul Nil de la Sora (Nil Sorski, 1433-1508), scrie deja: „Să nu te apropii prea devreme de ceea ce este prea înalt... Cel mai bun lucru este să te ții la mijloc”.

Țelul care sclipește în ochii lor este să crească în *smerenie*.

*

Mai cu seamă despre smerenia vieții sfinților și a dreptilor din Rusia, ar fi multe de spus: este trăsătura lor dominantă. Toată viața lor este o viață în smerenie.

Teodosie de la Pecerska (sec. XI), Serghie de Radonej (sec. al XIV-lea) s-au remarcat printr-o smerenie aparte. Purtau hainele cele mai ponosite, nu se temeau de muncile cele mai respingătoare (chiar și atunci când Serghie era deja stareț), evitau toate distincțiile onorifice (chiar și atunci când erau sfătuitoari și îndrumători duhovnicești foarte de vază

²⁵ A se vedea cele 23 de scrisori ale starețului Macarie de la Optina către doamna S. I. N. (în rusește), Moscova, 1908.

sau chiar prinți domnitori). „O smerită blândețe, iată țesătura personalității lui Serghie de Radonej”, scrie pe bună dreptate profesorul Fedotov²⁶. Se cunoaște povestea cu țăranul care, nevrând să creadă că omul îmbrăcat în haine rele și peticite care dădea la hârleț cu atâta zel era celebrul stareț al mării lavre, îl jigni pe Serghie. La asta Serghie îi făcu o primire plină de bunătate și de amabilitate și îl pofti la masa mănăstirii așezându-l alături de el la locul cel mai de cinste²⁷. Această smerenie, cum am zis deja, se însoțește cu blândețea și cu bunătatea față de celălalt. Ea poate deveni o slujire iubitoare, care îmbrățișează lumea întregă. Așa era și cu stareții de la Optina și cu ceilalți stareți, care și-au pus toată viața în slujba norodului, în slujba celor care suferă, a celor care, în popor, caută să fie mângâiați și încurajați.

Mi-ar plăcea să așez aici câteva extrase din viața sfântului Tihon de la Zadonska (1724-1783), scrisă de slujitorul lui din chilie, Cebotarev. O simplitate, o candoare și o blândețe minunate străluceau din acea figură. Se uneau în el o viață în Dumnezeu și o iubire activă, fără granițe, față de aproapele.

Partea principală a scrierilor lui Cebotarev se referă la perioada în care Tihon trăia la mănăstirea

²⁶ G. P. Fedotov, *Les saints de la vieille Russie, XVIIe siècle* (în rusește), Paris, 1931, p. 143.

²⁷ Cf. de exemplu smerenia marelui pustnic și întemeietor, sfântul Dimitri Pliluțki, rus din nord († 1392), Vv Konoplev, *Les saints du pays de Vologda*, 1895, p. 37. Cf. de asemenea *Psicologia nacik pravednikov* (Psihologia dreptilor noștri), în revista *Woprosz filosofii i psihologii*, Moscova, 1906, vol. 84, pp. 334-335.

Zadonsk, pe când oficial el era deja în pensie, după ce a părăsit sediul episcopal de la Voronej (a fost episcop de Voronej din 1763 până în 1767) din pricina proastei lui sănătăți (sau ascultând poate o voce lăuntrică). A fost însă în același timp apogeul activității sale duhovnicești în slujba sufletelor și a slujirii aproapelui. Mii de oameni de toate condițiile se revărsau de aproape și de departe către el, pentru a căpăta o oarecare ușurare în nevoile lor materiale și spirituale, căutând la el o lecție, un sfat sau susținere duhovnicească. În aceasta consta, ca să zicem așa, axul vieții lui lăuntrice.

„Noaptea, scrie slujitorul său, (căci, deși era nepotrivit, am fost martor la asta), avea obiceiul să o petreacă fără să doarmă și nu se întindea decât în zori. Noaptea se călea rugându-se și făcând meta-nii; rugăciunea nu era rece, ci arzătoare. Ea venea dintr-o inimă înfrântă, așa încât striga uneori cu glas tare: «Doamne, milostivește-te spre mine! Doamne miluiește-mă!» și adăuga: «O, Tată iubitor, fie-ți milă!», și se lovea cu capul de pământ. Toate acestea îi veneau dintr-o mare vâlvătaie lăuntrică și din dragostea lui pentru Dumnezeu. Apoi, către miezul nopții, intra în chilia din față și încet, cu o voce mișcată, cânta psalmi sfinți. Când era necăjit, avea obiceiul să cânte: «Bine mi-este mie că m-ai smerit» etc., și alți psalmi de mângâiere, și nu uita să verse lacrimi de emoție sau să scoată un suspin”.

„După masă, avea obiceiul să se odihnească puțin, o oră, uneori un pic mai mult. Apoi citea

viețile sfinților sau alte cărți. Vara, făcea cei o sută de pași în grădina mănăstirii sau în afara ei. Pentru momentul cu pricina, îmi poruncise să fac un lucru în orice situație: «Dacă ai ceva urgent pentru mine, trebuie să tușești înainte de a mă aborda, pentru ca eu să mă uit în jur», și așa făceam. Dar într-o zi s-a întâmplat că, pe când era în grădină, mă apuca să tușesc de mai multe ori, vrând să mă apropiu de el. Or, el era atât de adânc cufundat în gânduri încât nu auzi nimic; era în genunchi, cu fața întoarsă către răsărit și cu brațele ridicate către cer. Mă apropiu zicând: «Sfinția voastră». S-a speriat atât de tare încât i-au apărut broboane de sudoare pe frunte și îmi zise: «Iată, inima îmi tremură ca o porumbiță. Ți-am spus totuși nu o dată să tușești înainte de a te apropia».

„Nu pleca niciodată pe jos sau cu trăsura fără să își ia cu el psaltirea, pe care o ducea întotdeauna în rasă, căci era o carte mică. Până la urmă a învățat toată psaltirea de pe rost. M-a și binecuvântat cu cartea aceea. Pe drum, oriunde mergea, citea mereu din psaltire cu glas tare; uneori citea versete și mi le arăta sau îmi explica unele pasaje. În fiecare zi mergea la slujbă și cânta el însuși într-un colț al străzii; rareori cânta fără să verse lacrimi».

„La mănăstirea T..., către miezul nopții, înconjura biserica și se ruga dinaintea fiecăreia dintre uși, făcând închinăciuni, vărsând lacrimi fierbinți, lucru la care am fost martor. Îmi plecam uneori urechea

și îl auzeam zicând: «Slavă lui Dumnezeu, celui mai presus de ceruri» și citind psalmi sfinți. Dinaintea ușii de apus, se ruga mai mult de jumătate de oră, apoi se întorcea în chilie cu pași repezi”.

„Acolo, muncea din greu, uneori își crăpa singur lemne. Avea obiceiul să zică: «Ascute-mi puțin toporul și adu-mi mănușile, o să-mi crap niște lemne pentru sobă, așa o să-mi pun un pic sângele în mișcare, mă voi simți mai bine poate». Într-o zi, se dusesse să se plimbe în spatele mănăstirii și îmi zise, odată întors în chilie: «Am văzut în pădure un butuc din care am putea face o căruță de lemne de foc sau chiar mai mult. Adu toporul să-l tăiem». Merserăm în pădure, ne apucarăm să dăm lovituri de topor; își dădu jos rasa și începu să lucreze în cămașă... Așa dădea el exemplul cel bun în muncă. Nimic nu-l supăra mai mult decât atunci când venea la noi la Zadonsk și ne găsea stând și nefăcând nimic. Avea obiceiul să ne repete frecvent: «Cel ce trăiește în lene nu încetează să păcătuiască». El însuși nu era leneș niciodată. Dimineața, înainte de slujbă, scria cărți ziditoare, care se mai găsesc încă și astăzi, și pe care le citesc un mare număr de oameni care năzuiesc la mântuirea sufletului. Eu însumi am cunoscut persoane care, prin citirea acestor cărți, au ajuns să se retragă din deșertăciunea lumii ca să ia crucea și să-L urmeze pe Hristos...”

„O să vă vorbesc acum despre simplitatea și despre dezinteresul vieții lui din celulă, întrucât nu

poseda decât strictul necesar. În chip de pat se slujea de un covoraș întins și de două perne; pături nu avea, se acoperea cu o piele de oaie căptușită cu bumbac de Nankin. Se încingea cu o simplă curea de piele. Nu avea decât o rasă, iar aceea era doar din păr de cămilă. Ca încălțăminte, purta opinci din piele groasă, sau opinci țărănești împletite din scoarță (*lapti*), pe care le punea în chilie și zicea: «Ce bine se odihnesc picioarele în opincile astea!» Totuși, când era să meargă la biserică sau să primească musafiri în chilie, lăsa opincile și încălța pantofi de piele. Metanierul îi era cât se poate de simplu, din lână împletită. Nu avea nici geaman-tan, nici cufăr în care să-și țină lucrurile, avea doar un sac vechi de piele pe care îl lua întotdeauna cu el în călătorie, și în care își punea cărțile și pieptenele. Țsta era tot luxul lui”.

„Timp de trei veri a avut un cal și o șaretă cu două roți pe care i le donaseră domnii B. După siestă, mergea la câmp în șaretă și uneori și în pădure, unde îl însoțeam întotdeauna. «Du-te, avea obiceiul să spună, înhamă calul la șaretă, mergem să cosim un pic de iarbă pentru <bătrânul> (așa îi zicea calului, care era foarte bătrân) și vom bea și puțină apă». Pe drum, nu se oprea din povestit; lua iarba ca pildă sau îmi explica unele proproziții din sfânta Scriptură. Toate discursurile lui aveau mereu ca temă veșnicia... Mergeam uneori în pădure, iar acolo cosea el însuși iarba din poieni și îmi porunca să o adun căpiță cu grebla, zicând: «Pune-o în

șaretă, <bătrânul> o să aibă nevoie de ea la noaptea». Uneori mergeam până la izvorul care este la vreo zece verste de Zadonsk, pe malul Donului; iar acolo, beam apă. Îi plăcea acel izvor, pentru că era foarte limpede”.

Cât de simplă, de naivă și de poetică în simplitatea ei este această viață! Însă nu este o viață evlavios și pașnic reculeasă în ea însăși. Ea are doi pivoti: prezența lui Dumnezeu păstrată mereu în memorie și slujirea aproapelui. Sau mai degrabă, viața în Dumnezeu se exprimă cu o forță deosebită tocmai în slujirea aproapelui. Acest om al rugăciunii era, în același timp, un om care mângâia și îl asista pe aproapele său cu bunătate.

„Acum voi vorbi despre faptele iubirii și ale milosteniei, continuă Cebotarev; îi hrănea pe orfani și pe nevoiași, era milostiv față de orice sărăcie și orice lipsă, pe scurt, dădea tot ce avea, și pensia pe care o primea de la stat, și aceea pe care i-o aduceau veteranii cazacilor. De la Voronej la Ostrogroisk, boieri sau negustori bogați îi trimiteau mari sume de bani. Dar, nemulțumindu-se să-și dea toți banii săracilor, își dădea și lenjeria și păstra pentru el numai ceea ce avea pe trup. Pâinea pe care i-o trimiteau proprietarii milostivi, el o dădea celor ce erau în nevoie, însă nici asta nu-i era de ajuns: mai cumpăra ca să împartă. Săracii și nevoiașii primeau de la el haine și încălțăminte, iar în acest scop el cumpăra blănuri, haine și pânză. Altor le cumpăra și bordeie, vite, cai, vaci pe care le dădea săracilor.

Dar nici asta nu ajungea și se băga în datorii. După ce dădea tot, avea obiceiul să-mi spună: «Du-te, te rog, la Yeleş și ia cu împrumut de la cutare sau cutare negustor; îi voi da înapoi de îndată ce voi primi pensia, dar acum nu am nimic. Iată că frații mei cei săraci vin să mă vadă și pleacă fără să fi primit de la mine nicio mângâiere. Mă doare că nu pot să fac altceva decât să mă uit la ei».

Se mai întâmpla uneori să-l refuze pe vreun sărac, și îl întreba doar cine este și de unde vine. Dar a doua zi, asta îl supăra deja și atunci mă chema și îmi zicea: «Jeri, i-am răspuns săracului printr-un refuz; ia bani de la mine, te rog, și du-i; poate așa vom putea să-l mângâiem»».

„Toți săracii aveau lesne acces la el. Smerenia lui era minunată. Le zicea țăranilor bătrâni să stea jos, vorbea cu ei îndelung și prieteneste despre viața la țară, și îi lăsa să plece întru bucurie, după ce le-a dat cele de trebuință. Din banii lui proprii îi sprijinea pe toți țăranii săraci din preajma mănăstirii, mai cu seamă pe văduve și pe orfani, și plătea pentru ei impozitele personale și toate drepturile statului; le dădea pâine și haine, pe scurt, îi ajuta în toate nevoile lor. În ziua în care săracii veniseră în număr deosebit de mare și în care le împărțise mulți bani și alte daruri, se simțea seara mai bucuros și mai vesel. Dar când nu veniseră decât puțini, sau chiar nimeni, era necăjit. Pot spune fără teamă, era ca Iov «ochiul celor orbi și piciorul celor slăbănogi». Ușa lui era mereu deschisă tuturor

săracilor, celor părăsiți, pelerinilor care veneau la el. Ei găseau întotdeauna la el mâncare, băutură, odihnă”.

„Îi învăța pe copiii din sat să meargă la biserică. Cum făcea asta? Când iese de la biserică, ei aleargă toți la el. El intră în chilie, copiii îl urmează, fac trei plecăciuni adânci și strigă toți tare: «Slavă lui Dumnezeu», iar el întreabă: «Copii, unde este Dumnezeul nostru?» Ei răspund tare: «Dumnezeul nostru este în cer și pe pământ» – «E bine, copiii mei», zice el la asta, și îi mângâie pe toți pe cap, dându-le câte o copeică și o bucată de pâine albă și, vara, fiecăruia câte un măr. Uneori atunci când, ca urmare a unei slăbiciuni trupești, nu putea merge la slujbă, copiii mergeau la biserică, dar, văzând că episcopul nu este acolo, plecau. Când mă întorceam de la slujbă, mă întreba dacă au fost și copiii. Îi răspundeam: «Bine-nțeles, dar când au văzut că sfinția voastră nu sunteți acolo, au plecat». El zâmbea atunci cu blândețe: «E de așteptat. Săracii vin la slujbă ca să primească pâine și copeici. De ce nu i-ai adus aici? Sunt foarte bucuroși atunci când ei merg la biserică»”.

„Tot așa, țăranii care trebuiau să treacă prin fața mănăstirii mergând la muncă puteau găsi sub acoperișul lui adăpost în cazul în care vreunul dintre ei se îmbolnăvea pe drum. Se îngrijea el însuși de odihna lor, dându-le chiar propria lui pernă și boneta de noapte, și poruncind să le fie pregătite

mâncăruri mai îngrijite. De două sau de trei ori pe zi, le turna el însuși ceai, stătea la căpătâiul lor o oră sau mai mult, îi mângâia și îi întărea, schimbând cu ei vorbe calde și intime. Unii dintre ei muriau. De aceștia se îngrijea cu multă compătimire și într-un chip cât se poate de creștinesc, pentru ca muribundul să primească sfânta împărtașanie. În astfel de cazuri, îi asista el însuși și era de față și la înmormântare. Cei care se vindecau își vedeau mai departe de drum încărcăți de daruri”.

În anul 1768, în orașul Livni, a izbucnit un mare incendiu. Episcopul i-a ajutat atunci mult pe sinistrați. L-a trimis pe călugărul Teofan cu bani de împărțit. În anul următor, aceeași nenorocire s-a întâmplat în orașul Yelet. Episcopul, mișcat de compasiune, a arătat multă iubire: s-a dus în persoană la Voronej și la Ostrogroisk ca să capete bani de la binefăcătorii lui și să zidească locuințe noi pentru victimele incendiului, ceea ce le-a fost de mare ajutor.

Îi vizita și pe cei care zăceau în închisoare. „La Yelet, a vizitat de două ori în persoană închisoarea și i-a mângâiat pe cei închiși, dându-le informații folositoare, bani și tot felul de alte lucruri. Când s-a construit la Zadonsk închisoarea nouă, în care deținuții erau păziți bine, a contribuit la întreținerea lor din propriile sale resurse”.

Celălalt slujitor al său, Ivan Efimov, care a lăsat și el o notă despre viața lui Tihon, mai adaugă câteva amănunte:

„... În vremea în care magistrații se găseau într-o parte a mănăstirii Zadonsk, s-a amenajat acolo și închisoarea criminalilor. Episcopului îi plăcea să meargă acolo noaptea pentru a-i vizita pe pușcăriașii bolnavi și a le împărți daruri. În ziua de Paști, în cursul unei vizite în închisoare, a schimbat cu toți deținuții sărutul pascal. Așijderea, în orașul Yelet, unde mergea din când în când la cererea locuitorilor, vizita închisoarea și azilul de bătrâni, iar pentru asta își ascundea demnitatea bisericească sub un veșmânt simplu”.

„... Încă din primii ani ai șederii sale la mănăstirea Zadonsk, și-a vândut hainele de mătase, sutanele ușoare și calde, rasa căptușită cu blană de vulpe și celelalte haine conforme cu demnitatea sa bisericească, ca și o plapumă de puf, perna de pene și acoperămintele de pat cele bune, cu singurul scop de a împărți banii săracilor. Și-a vândut și rasa de mohair, cadou de la episcopul de Astrahan, și a întrebuințat banii pe care i-a primit în schimb pentru văduve și pentru copiii săraci”²⁸.

Se înțelege că Dostoievski (care cinstea amintirea lui Tihon) a avut în minte chipul lui atunci când l-a creat pe starețul său Zosima.

*

²⁸ Jurnalul lui Cebotarev și Efimov a fost publicat la urma operelor complete ale lui Tihon de Zadonsk: *Tverenia*, Moscova 1889, vol. IV.

Această simplitate se însoțește cu o ardoare duhovnicească (ca atunci când se roagă, singur în grădină, într-un asemenea abandon încât pur și simplu se speria în clipa în care se apropia cineva de el) și cu o milostivire fără de măsură.

Flacăra aceasta duhovnicească, mi-ar plăcea să o arăt și în fizionomia unui alt mare drept rus, misionarul din Altai, Macarie Glukarev (1792-1847). Să amintim doar câteva trăsături datând din vremea în care el nu mai era în misiune printre păgânii din Altai, în Siberia occidentală²⁹, ci trăia în Rusia centrală, stareț (arhimandrit) al mănăstirii Sfintei Treimi din Belkov, în provincia Orel. Acolo a devenit centrul unei activități misionare pe care o însuflețea cu o mare râvnă lăuntrică. Îi învăța pe oameni să se roage. Dar să-i dăm cuvântul unui martor ocular:

„Uneori, în timpul slujbei, arhimandritul Macarie mergea de la un credincios la altul învățându-i să se roage. Protopopul O... a observat într-o zi acest lucru. A văzut că cei cărora le adresa cuvântul se însuflețeau dintr-o dată și începeau să se roage cu mai multă râvnă. Unul dintre ei a povestit mai târziu cum îl învăța părintele Macarie: Se apropie de mine zicându-mi: Cum te rogi? Ne vom ruga împreună. Repetă după mine: *Tatăl nostru care ești în ceruri*. – Eu zic: *Tatăl nostru care ești în ceruri*. – Nu, nu, zise el. Zi mai cu căldură și din tot sufletul:

²⁹ Trăise acolo treisprezece ani și făcuse lucruri minunate (1830-1844).

Tatăl nostru care ești în ceruri. – Repetai, de data aceasta cu reculegere, cu mai mult simțământ. – Nu, nu, zise el; zi cu mai multă înflăcărare și putere: *Tatăl nostru care ești în ceruri.* Inima a început să-mi bată foarte tare în piept, ridicai eu însumi glasul strigând din adâncul sufletului: *Tatăl nostru care ești în ceruri!* – Da, asta este, zise el, așa trebuie să te rogi – și merse la altul”³⁰.

O bătrânică din orașul Bolkov, o oarecare doamnă Kirilova, a povestit întâmplarea următoare:

„Foarte adesea mă duceam împreună cu alte femei la părintele Macarie ca să-i ascult predicile înălțătoare. Nimeni nu se pricepea așa de bine ca cânsul să ne mângâie de soarta noastră amară. Într-o zi, mersei la cânsul fiind în doliu. Văd un mare număr de oameni adunați la cânsul, bogați și săraci. După ce m-a mângâiat prin cuvântul dumnezeiesc, mi-a zis să rămân și să ascult convorbirile cu alții. Multă vreme, până la unsprezece noaptea, stătu de vorbă cu feluriți străini veniți din afară. Era o vreme cumplită, ploaie și zăpadă. «Acum e noapte și vremea e groaznică. Unde o să mergeți, mătușă? Mai stați o clipă, ne vom ruga împreună». Părintele Macarie se rugă îndelung. Ne spuse să tragem un somn în încăperea alăturată. După rugăciune, la miezul nopții, se așeză să scrie: sună de ora unu,

³⁰ A se vedea articolul protopopului Ostromîlenski din revista *Strannik*, 1860.

apoi de ora două. Îl vedem pe părintele Macarie învins de oboseală, își pune capul pe masa pe care scrie, moțâie o clipă și se reapucă de scris. Cum nu-i cunoșteam obiceiurile, mă apropiai de el zicându-i: «Cuvioase părinte, trebuie să vă odihniți puțin, sunteți obosit». Dar vorbele mele îl nemulțumiră: «Oare o păsărică se culcă să doarmă?, zise dânsul. Moțâie un pic pe creangă și se apucă iarăși să-L laude pe Dumnezeu. Dacă o ființă lipsită de minte, cum este pasărea, își petrece astfel noaptea, noi care suntem făpturi raționale, trebuie să fim și mai veghetori decât pasărea și să ne dedicăm tot timpul vieții noastre laudei Făcătorului și Mântuitorului». Curând după aceea, sună de utrenie și părintele Macarie, fără să fi dormit, se duse la biserică»³¹.

Aș vrea să mai zăbovesc puțin asupra acestor trăsături de bunătate și de dragoste fără măsură care apar la unii dintre acești sfinți și dreپți. Le-am văzut deja în viața lui Tihon de Zadonsk. În vechile legende ale sfinților ruși, găsim un mare număr de trăsături emoționante.

În vechea biografie a sfântului Dionisie de Glușița (1364-1437), care a fost scrisă la scurtă vreme după moartea sa, se vorbește despre bunătatea sa fără limite. El dădea celor ce îl căutau, fără să se informeze cine sunt, chiar și unora fărădelege³².

³¹ Cf. biografia lui Macarie de Kharlampovici din revista *Christianskoie Chtenia*, Sankt-Petersburg, 1905, noiembrie, p. 561-562.

³² A se vedea Konoplev, p. 50.

Ucenicilor săi, care voiau să îl facă să fie mai rezervat, le răspundea: „Nu mă mai ispitiți să fiu lipsit de milostivire”.

Lucruri asemănătoare auzim și despre Corneliu de Komel (1455-1537). Nimeni din cei ce îi cereau ajutor nu pleca de la el cu mâna goală. Dulapurile mănăstirii erau neîncetat deschise nevoiașilor. Într-o zi de mare praznic, în care se adunaseră la mănăstire un mare număr de săraci, li s-au împărțit toți banii mănăstirii. În vremea aceasta, s-a întâmplat ca marele duce Vasili Ivanovici să trimită la mănăstire douăzeci și una de ruble (sumă foarte mare pentru acel timp). Acești bani au fost numai-decât împărțiți săracilor³³.

Această notă caracteristică a unei smerenii extreme însoțite de o iubire gata să ierte și să slujească, care poate crește la infinit, a fost reținută de unul dintre cei mai mari scriitori ruși, Nicolai Leskov, în admirabila figură a pașnicului bătrân Pamvo (în *Îngerul însemnat cu pecetea*).

„Ce-aș mai putea zice? ne spune povestitorul. Dacă l-aș jigni, m-ar binecuvânta; dacă l-aș lovi, s-ar închina înaintea mea până la pământ; un om de o asemenea smerenie este de neînving. De ce s-ar teme, dacă cere el însuși să fie osândit la iad? Nu, prin smerenia sa ar alunga toți dracii din iad

³³ *Ibid.*, p. 89. Cf. de pildă și viața sfântului Daniel de Perejaslav (sec. al XVI-lea). A se vedea articolul profesorului S. Smirnov din revista *Bogoslovski Vestnik*, Moscova, 1908, iunie-august, p. 577 sq.

sau i-ar converti la Dumnezeu. Ei îl vor chinui, iar el se va ruga: «Chinuiți-mă mai cumplit, căci merit». Nu, nu, Satana însuși nu va putea răbda așa o smerenie. Va obosi de amândouă mâinile lovindu-l, își va toci toate ghearele, va sfârși el însuși prin a-și recunoaște neputința în fața Făcătorului care a creat așa o dragoste și va roși de rușine dinaintea lui”.

Oricât de ciudat ar părea, este vorba de o trăsătură luată pe viu. Există realmente și este deosebit de caracteristică pentru sfinții ruși; avem aici tipul unei *blândeți de-a dreptul supranaturale*. Este oarecum, fără să vrem să monopolizăm în niciun fel, pentru sfinții ruși, o trăsătură aproape „națională”.

Însă și mai tulburătoare sunt poate vorbele bătrânului misionar Chiriac (dintr-o altă poveste a lui Leskov, *La capătul lumii*, care se desfășoară în cel mai nordic punct din Siberia orientală). Împins de puterea unei dragoste fără margini, plin de încredere în Dumnezeu, el se ceartă cu El înainte de moarte, se agată, ca să zic așa, de poala hainei Lui fără să vrea să-L lase: „Nu Te voi lăsa până când nu ne vei binecuvânta *pe toți*”. Este ca o *îndrăzneală* nețărmită a dragostei, ca la Isaac Sirul³⁴.

De altminteri, la ruși trăsăturile bărbătești în relațiile cu lumea exterioară nu lipsesc nici ele, trăsături care îl caracterizează pe campionul lui Hristos, pe reprezentatul curajos al adevărului, pe bărbatul aflat în conflict cu viața exterioară, în lup-

³⁴ Cf. N. Arseniev, *L'Eglise d'Orient*, collection Goschen, 1926, pp. 66-68.

ta lui pentru adevăr. Să ne gândim numai la Filip, curajosul mitropolit, și la neînfricarea cu care a înfruntat atrocitățile crudului Ivan al IV-lea, și care a murit sugrumat; sau la marele patriot și sfânt național, patriarhul Ermoghen, pe care polonezii l-au lăsat să moară de foame în carceră sa pentru că apăra cu atâta îndrăzneală ideea că țara sa trebuia eliberată de stăpânirea polonă. Să ne gândim și la acei numeroși „nebuni pentru Hristos”, cum erau numiți, care adeseori, nu fără îndrăzneală, le spuneau adevăruri dure puternicilor pământului atunci când aceștia săvârșeau nedreptăți.

Această înflăcărare a duhului, această imensă iubire de oameni care se dăruie, ajută, este bogată în lucrări, se roagă și dă pomană; fervoarea acestei chemări constante și încrezătoare a lui Dumnezeu, s-a întrupat, de pildă, și în figura acestui mare om al rugăciunii, protoiereul Ioan de Kronștadt (1829-1908).

Ar trebui să închei. Dar revin iarăși și iarăși la trăsăturile pe care le-am subliniat la începutul acestei expuneri: tăcerea, iradierea duhovnicească, sobrietatea blândă și smerită. Mai mult, pe aceste piscuri ale vieții harului, găsim *jubilația* pașnică, smerită, și *iluminarea* duhului, în ciuda întregii gravități a unei bătălii duhovnicești neîncetate, curajoase și neobosite. Ceea ce este bărbătesc în această luptă, curajul eminent al acestei atitudini duhovnicești, este luminat și transfigurat pe aceste culmi de către experiența bucuroasă a apropierii de Domnul. Aceste trăsături apar cu o forță deosebită în viața pătrunsă de supranatural a starețului

Serafim de Sarov (1759-1833), canonizat de Biserica rusă în 1903. „Hristos a înviat, o, bucuria mea”, zicea el în loc de salut celor care veneau să-l vadă, chiar și în afara timpului pascal.

Elementul *pneumatofor*, adică această iradiere a Duhului în ființa sa este deosebit de caracteristică. Serafim ajunsese la starea de iluminare interioară, adică la aceea a calmului și a păcii inefabile, pline de măsură și de sobrietate, în mijlocul unei bucurii pascale triumfătoare, biruitoare, bucuria Învierii, care pătrundea ființa lui intimă. Așa ni-l descriu numeroase mărturii. El însuși spune: „Cel care iubește lumea nu poate evita tristețea. Însă cel care disprețuiește lumea este mereu în bucurie”. Remarcabilă în mod deosebit este lungă sa convorbire cu moșierul Motovilov, pe care acesta din urmă a consemnat-o cu grijă și care nu a fost publicată decât cu mulți ani mai târziu, în 1903, cu titlul de operă postumă. De altfel, nu a fost doar o convorbire, ci o experiență inefabilă, iluminarea prin prezența Duhului dumnezeiesc. Abordăm aici un domeniu în care se cade să se impună o tăcere respectuoasă. „Puterea rugăciunii este miraculoasă, zice Serafim în această convorbire, mai puternică fiind decât tot ceea ce există, ea este cea care Îl coboară pe Duhul Sfânt”³⁵.

În încheiere, aș vrea să amintesc câteva trăsături ale vieții lui Macarie de Optina (extrase dintr-o biografie redactată de unul dintre elevii săi de la Optina):

³⁵ Cf. Arseniev, *Les institutions monastiques et la voie de l'ascèse mystique dans l'Eglise d'Orient*, în culegerea *L'Orient chrétien*, Ratisbonne Pustet 1939, p. 202.

„... În Joia Mare cânta el însuși, în mijlocul bisericii, imnul: «Cămara Ta, Mântuitorul meu, o văd împodobită»; și cum cânta! Cuvântul «cămară» se părea că are pe buzele lui un înțeles direct, nu unul figurat, și că imnul nu făcea decât să exprime ceea ce el vedea aievea cu ochii sufletului. Glasul bătrânului tremura de o emoție lăuntrică, șiroaie de lacrimi curgeau pe obrajii lui palizi, iar cei ce-l ascultau erau cuprinși de emoție până în străfundul sufletului”.

„... Fața lui era arzătoare și luminoasă ca aceea a unui înger al lui Dumnezeu. Privirea îi era împăcată, cuvântul smerit și fără pretenție. Dar sufletul îi era neconținut unit cu Dumnezeu printr-o rugăciune interioară neîncetată, iar, prin virtutea acestei rugăciuni lăuntrice neobosite, fața îi strălucea de bucurie duhovnicească și iradia de dragoste pentru aproapele. Când, o dată pe lună, primea la altar Sfintele Taine ale lui Hristos, o făcea întotdeauna cu cea mai adâncă emoție lăuntrică.

„Hainele îi erau dintre cele mai modeste și mai simple. În chilie avea obiceiul să poarte o reverendă sau o tunică lungă de pânză albă și aspră sau de canavva, pe care nu le schimba prea des, iar pe cap, o mică glugă neagră, tricotată”.

„Până la moartea sa, starețul și-a păstrat vivacitatea firească a caracterului, care îl făcea foarte

vioi și îl predispunea mereu la a face o faptă bună. Vivacitatea aceasta se exprima în toate faptele sale, ca și în unele gesturi exterioare. Avea o memorie prodigioasă. Când venea cineva să se mărturisească la el sau îi ceruse un sfat duhovnicesc, starețul își amintea exact de el și de toate întâmplările principale din viața lui. Se întâmpla frecvent ca vreo bătrână, care venea la el pentru a doua oară, să îl audă salutând-o în felul următor: «Buna ziua, Daria. Sunt bine nepoții dumitale? Ce face fiica ta, Irinușca? Ai măritat-o acum trei ani, dacă nu mă înșel». Iar biata bătrână, uluită și adânc emoționată că slujitorul lui Dumnezeu își aduce aminte de ea, era deja mângâiată; fâstâceala și stupefacția au dispărut, ea își deschide sufletul, îi povestește grijile sale și află mângâiere în vorbele sale”.

„În toate aceste virtuți și în toate aceste fapte exterioare, starețul se păstrează într-o linie foarte măsurată: este *calea împărătească*, după cum o numesc sfinții Părinți. El își ascundea marea cumpătate dedesubtul smereniei sale. Mânca din tot ceea ce i se oferea la masa mănăstirească, însă foarte puțin, abia a treia parte dintr-o rație obișnuită.

„Avea multă milă de animale. Iarna avea grijă de păsări; în fiecare zi presăra cânepă pentru ele pe o scândurică fixată pe pervazul ferestrei. O mulțime de pițigoii, de cânepari și de coțofene se bucurau de binefacerile starețului. Veghea de asemenea ca păsările mai mari, gaițele, să nu le nedreptățească

pe cele mai mici. Cum gaițele devorau toată hrana celorlalte, el presăra grăunțe într-un jghebut de sticlă, de unde micii pițigoii le puteau lesne lua”.

„Starețul se trezea în fiecare zi pentru rugăciunea de dimineață la sunetul clopotului mănăstirii, adică pe la ora două dimineața. Dar când, seara, întârziase mai mult decât de obicei scriind scrisori, sau când nu se simțea bine, nu se trezea decât la trei. Îi trezea el însuși pe slujitori bătându-le în ușă ca să-i facă să spună împreună cu el o destul de lungă rugăciune de dimineață. Cânta atunci cu glas foarte tare imnele în cinstea Maicii lui Dumnezeu. La ora șase, îi chema din nou pe slujitori ca să citească împreună cu ei rugăciunile ceasurilor și ale slujbei. Apoi bea una sau două cești de cafea și se apuca să scrie o scrisoare sau să citească o carte. Începând din acel moment chilia lui era deschisă tuturor celor ce aveau nevoie de ajutorul lui material sau duhovnicesc. După masa de prânz, se închidea o jumătate de oră, o oră cel mult, apoi începea iarăși să primească lumea care venea în valuri la el.

„...Uneori starețul intra într-o stare de bucurie duhovnicească, mai cu seamă atunci când medita asupra căilor inefabile ale Proniei divine, ale puterii și ale splendorii lui Dumnezeu, sau când stătea de vorbă cu cineva pe aceste teme. Începea atunci să cânte unul dintre imnele lui favorite, de pildă: «Veniți, credincioșilor, să ne închinăm lui Dumnezeu cel întreit unul», sau una dintre cântările

care preamăreau taina netâlcuită și nepătrunsă a Întrupării și a Maicii celei preacurate a lui Emanuel. Uneori ieșea din chilie și se plimba prin mijlocul rondourilor din grădină, mergea de la o floare la alta, fără să zică niciun cuvânt, adâncit în admirația măreției Creatorului”³⁶.

Avem de a face aici cu o mare sinteză duhovnicească, întocmai ca în viața lui Tihon de Zadonsk. Însă în toate aceste trăsături izolate (în biografia lui Tihon auzim încă vorbindu-se mult despre luptele interioare împotriva ispitelor, împotriva melancoliei și a tristeții), ceea ce ni se înfățișează cu o putere ieșită din comun este acest calm, această pace a transfigurării începute.

³⁶ Cf. Arhimandrit Leonid, *Skazaniej o Zizni i podvigach staretsa Makaria*, Moscova, 1881.

Partea a doua

STAREȚII DE LA OPTINA

de Vladimir Lossky

ÎNCEPUTURILE MĂNĂSTIRII OPTINA

MĂNĂSTIREA ȘI „SCHITUL”

Înflorirea *stărețismului* rus începe către ultima treime a secolului al XVIII-lea, își atinge apogeul în secolul următor și continuă, fără a se întrerupe, până la revoluția din 1917. Astfel, această tradiție duhovnicească se ivește odată cu reînnoirea vieții monahale din Rusia, din vremea în care arhimandritul Paisie Velicikovski face să renască adevăratul cenobitism în mănăstirile din Moldova, de unde ucenicii lui se răspândesc în țara sa, mai cu seamă în regiunile Kaluga, Kursk și Orel. Ea se sfârșește – sau cel puțin devine imperceptibilă pentru ochiul din afară – în momentul în care monahismul cenobitic dispare în Rusia, sub revoluție.

Numeroși au fost *stareții* în decursul acestor o sută cincizeci de ani pe toată întinderea teritoriului rusesc, în mănăstiri și în „schituri”, însă nu a fost decât o singură Optina, loc de predilecție în care harul special al *stărețismului* devine o tradiție locală, unde un fel de școală harismatică a format patru generații de *stareți*, către care alergau mulțimi de oameni din toate colțurile imperiului.

Mănăstirea Optina Pustîn¹ se află în regiunea Kaluga, la doi kilometri de Korelsk, pe partea dreaptă a râului Jizdra, curs de apă adânc și bogat în pește, care mărginește poala unor păduri de nepătruns. La mănăstire se ajungea cu un bac deservit de călugări. Stareții de la Optina n-au vrut niciodată să construiască un pod, preocupați să păstreze granița naturală care despărțea mănăstirea lor de viața veacului acestuia.

Originile mănăstirii Optina ne rămân necunoscute. Se crede că se poate afirma, totuși, că ea exista deja la mijlocul secolului al XVI-lea. Sub stăpânirea „luminată” a Ecaterinei a II-a, care a fost epoca mării devastări a mănăstirilor din Rusia, la Optina nu trăiau decât trei călugări. Către sfârșitul secolului al XVIII-lea, mitropolitul Platon al Moscovei, aflat în trecere pe la Optina, impresionat de frumusețea locului, a luat măsurile trebuitoare pentru a restabili viața cenobitică în această mică mănăstire din pădure. Însă epoca marelui renume al Optinei începe peste treizeci de ani, după 1821, atunci când Filaret al Kievului, pe atunci episcop de Kaluga, a înființat în dependență strică de mănăstire un mic schit închinat Tăierii Capului sfântului Ioan Botezătorul. Aceste câteva chilii izolate, la trei sute de metri de incinta mănăstirii, în desișul codrului, aveau să-i adăpostească pe călugării doritori să se consacre în întregime vieții de rugăciune și de con-

¹ *Pustîn* înseamnă, literal, „pustiu”, „singurătate”. Se desemnau astfel, în mod obișnuit, mănăstiri situate în afara orașelor, cel mai adesea în păduri.

templație. Pentru a întemeia această nouă sihăstrie, episcopul Filaret a trimis la Optina patru călugări care duceau de zece ani o viață singuratică în codrii Roslavl sub îndrumarea ucenicilor lui Paisie, marele înnoitor al monahismului rus.

Prin multiple legături, începuturile *stărețismului* la Optina se raportează la lucrarea lui Paisie Velickovski, cel care a renăscut tradiția antică a Bizanțului, acea îmbinare indisolubilă de duhovnicie și de știință, de sfințenie și de speculație teologică. Optina desăvârșește în Rusia ceea ce Paisie nu a putut încheia în Moldova. Într-adevăr, mănăstirea Optina este cea care va întreprinde, după 1840, publicarea operelor ascetice ale Părinților, traduse de arhimandritul Paisie și de ucenicii săi. Continuând munca lui Paisie, călugării de la Optina vor efectua noi traduceri, încurajați în râvna lor patristică de marele Filaret al Moscovei. Edițiile de la Optina nu erau menite să facă deliciul câtorva erudiți; aceste texte vechi, redactate de mari contemplativi ai Egiptului, ai Siriei și ai Greciei, trebuiau trăite din nou, trebuiau să slujească drept călăuze pe calea urcușului duhovnicesc. Sfințenia vremurilor trecute revine la viață, renaște în sfințenia modernă, sub forma *stărețismului*, deopotrivă atât de tradițională și atât de uluitoare în noutatea ei.

Optina număra până la trei sute de călugări înainte de revoluție. Nu avea nimeni proprietate privată. Călugării primeau din partea mănăstirii toate cele de trebuință pentru viață: mâncare, haine,

încălțăminte. Fiecare, chiar frate fiind, avea o chilie proprie, în care putea să-și vadă de rugăciune, de lectură, de studii sau de lucrul mâinilor. Ziua era rânduită după slujbele bisericești care ocupau între șapte și opt ore. Nicio regulă formală nu îi silea pe viețuitori să asiste la toate aceste slujbe, fiecare era slobod să se poarte după propria sa conștiință de călugăr. Același duh de libertate le permitea călugărilor și fraților să dispună după propria lor socotință de ceasurile care nu erau ocupate de muncile, de „ascultările” impuse de stareț. Nu s-a recurs niciodată la mână de lucru străină de mănăstire: toate muncile agricole, silvice sau altele, ca și toate „ascultările” de la bucătărie și de la diversele ateliere erau executate de călugări sau de frați. Nicio constrângere, niciun control apăsător nu se făceau simțite în viața comunității de la Optina: disciplina întemeiată pe încredere se exercita în mod spontan. Prezența stareților care locuiau în schitul liniștit din mijlocul pădurii se făcea simțită în toate cele; ea crea în viața mănăstirii acea atmosferă specifică de reculegere și de seninătate care îi pătrundea pe toți pelerinii încă de la sosirea lor la Optina.

Un drum forestier îngust ducea de la mănăstire la schit. Aspectul exterior al acestei sihăstriei a fost redat destul de fidel de către Dostoievski în *Frații Karamazov*. O mică clopotniță din stuc roz se înălța deasupra porții de intrare. De amândouă părțile, în afara incintei, „căsuțele”, un fel de vorbitoare în care stareții mergeau să le primească pe femeile ce

nu aveau voie să intre în schit. Domnea o liniște absolută în incinta sihăstriei. Împrejurul bisericii și al câtorva chilii era o grădină frumoasă plină de flori multicolore. Acesta era decorul în care a produs *stărețismul* rus cele mai frumoase roade duhovnicești timp de aproape un secol.

MOISE, STAREȚ LA OPTINA

Nu putem vorbi despre stareții de la Optina fără să spunem câteva cuvinte despre arhimandritul Moise, „înnoitorul” mănăstirii, ctitorul schitului, „superiorul” exemplar sub oblăduirea căruia a prins rădăcini *stărețismul* la Optina. Fără să fi fost, la drept vorbind, un stareț, el stă de fapt în capul șirului de stareți care au dat renume mănăstirii. În acest sens, îl putem socoti drept întemeietorul tradiției duhovnicești de la Optina.

Arhimandritul Moise, după numele său din lume Timotei Putilov, s-a născut în 1782 la Borisoglebsk, în gubernia Iaroslavl. Tatăl său, mic funcționar fiscal, era de o evlavie austeră; mama, femeie simplă și analfabetă, avea în familie mai mulți călugări. Vocația monahală a copiilor Putilov s-a simțit încă din cea mai fragedă vârstă. Trimiși la Moscova pentru a intra în comerț, cei doi frați, Timotei și Iona, în vârstă de 19 și 14 ani, suferă influența unei celebre zăvorâte, maica Dositeea. Prin mijlocirea ei, ei intră în relație cu cei doi stareți ai mănăstirii Novospasski, ucenici prin corespondență ai starețului Paisie, înnoitorul

stărețismului. În 1804, cei doi frați Putilov îi vestesc tatălui lor hotărârea pe care au luat-o de a-și părăsi serviciul pentru a intra în slujba unui alt Patron. Fără a da alte explicații, se duc amândoi la Sarov, unde sunt primiți ca novici. Iona avea să rămână acolo pentru totdeauna; a îmbrăcat haina monahală sub numele Isaia, iar mai târziu a devenit stareț la Sarov. Cât despre Timotei, îl găsim pe la 1811 în codrii Roslavl, în tovărășia câtorva stareți, ucenici ai lui Paisie, veniți din Moldova pentru a aduce în patrie comoara rugăciunii minții. Împreună cu fratele său mai mic, Alexandru, care a venit să li se alăture ceva mai târziu în singurătate, Timotei depune voturile monahale. Moise și Antonie (așa se numeau acum cei doi frați) vor rămâne în codrii Roslavl până în 1821, atunci când voința unui episcop îi va îndruma spre Optina.

Cei zece ani petrecuți în codrii Roslavl, sub îndrumarea stareților din cercul lui Paisie, au plămădit persoana părintelui Moise. Acolo a dobândit concentrarea, liniștea, darul rugăciunii neîncetate. A trebuit mai cu seamă să-și reprime accesele de mânie ale firii lui aprinse și nestăpânite. Câteva însemnări pe care le-a lăsat, un fel de jurnal, dau mărturie despre acei ani de strădanie lăuntrică. Iată în pasaj care ne dezvăluie starea de spirit a viitorului stareț de la Optina: „15 decembrie 1819. În timpul mesei, am înțeles dintr-odată care este atitudinea pe care trebuie să o iau față de frații împreună cu care duc o viață de obște. Toate păcatele pe care ei le mărturisesc sau pe care le remarc eu, trebuie să le

iau asupra mea și să mă căiesc de ele ca și cum ar fi propriile mele greșeli. Asta ca să nu-i judec prea aspru și să nu cedez mâniei. Greșelile, păcatele și cusururile fraților mei vor fi asupra mea”.

Însoțit de fratele său, Antonie, și de doi sihaștri de la Roslavl, Moise se duce la Optina, unde avea să purceadă la întemeierea noului schit. Ajutați de câțiva muncitori, călugării doborau și decojeau pini, curățau terenul, zideau biserica și chiliile. În 1822, episcopul de Kaluga a făcut o vizită la Optina ca să binecuvinteze sihăstria întemeiată la ordinul său special. Moise i-a cerut arhierelui autorizația să ia marea schimă monahală, însă răspunsul episcopului a fost negativ: „N-a sosit încă ceasul”. În replică, Filaret i-a propus lui Moise să-l hirotonească preot. Vreme de șase săptămâni, Moise s-a împotrivit. În cele din urmă episcopul a recurs la un argument suprem: „Dacă nu încuviințezi, voi mărturisi împotriva ta înaintea Domnului, la judecata din urmă”. Pe 22 decembrie 1822, Moise a fost hirotonat preot și numit econom. Își vedea mai departe de organizarea schitului, întreprinzând noi construcții, care antrenau cheltuieli mari. În 1825, a trebuit să meargă la Moscova, pentru a obține subvențiile necesare continuării lucrării. În acel moment a fost ales stareț.

Moise avea 43 de ani când a devenit stareț la Optina. A rămas în această sarcină treizeci și șapte de ani. În acest răstimp, numărul călugărilor a crescut vertiginos. Bunurile mănăstirii au ajuns la dublul a ceea ce erau înainte. Marile cirezi de vaci,

livezile, atelierele, o moară, toate sporeau bogățiile economice ale mănăstirii. S-au zidit două biserici, o trapeză, șapte corpuri de locuințe cu chilii, arhondarice, staule, grajduri de cai și alte utilități, în sfârșit incinta exterioară a fost văruiată în alb. Starețul a înființat o bibliotecă bogată în lucrări de spiritualitate și a sporit solemnitatea slujbelor bisericești.

Părintele Moise începea mereu lucrări mari fără să aibă mijloacele necesare, bizuindu-se numai pe ajutorul lui Dumnezeu. La fiecare nouă întreprindere, oamenii „practici” îi puneau întrebarea: „Aveți bani, Părinte?” Părintele arăta, zâmbind, cincisprezece sau douăzeci de ruble. „Dar e o nebulie! Clădirile sfinției voastre vă vor costa mii”. Părintele Moise răspundea: „Dar pe Dumnezeu L-ai uitat? Dacă eu n-am bani, El întotdeauna are”. Adeseori nu avea decât vreo câțiva bănuți în momentul în care muncitorii își cereau plata. Atunci părintele Moise îi ruga să aștepta puțin iar sumele necesare veneau, peste o zi sau două, prin poștă. Dacă banii nu veneau, se împrumuta fără să stea pe gânduri și întorcea datoria neîntârziat, cu cel dintâi prilej. Putem spune că activitatea economică a părintelui Moise se întemeia cu totul pe Evanghelie: să nu te îngrijești de ziua de mâine, să nu aduni bani, să îi lași mereu să curgă, ca să nu stea nemișcați; să-i încredințezi comorile pământești lui Dumnezeu prin mâinile săracilor.

Uneori întreprindea lucrări mari numai și numai pentru a veni în întâmpinarea nevoilor populației. În timpul unei perioade de foamete,

când mănăstirea ducea lipsă de pâine, Moise i-a angajat pe țăranii din jur pentru noi construcții. Mijloacele nu se epuizau; starețul cumpăra pâinea la preț mare și hrănea poporul. Cineva din anturajul lui a îndrăznit să-i reproșeze cheltuielile exagerate. Arhimandritul, de obicei rezervat și taciturn, a răspuns cu indignare și cu lacrimi în ochi: „Oare în zadar ne-a propovăduit Domnul iubirea aproapelui? Astea nu sunt cuvinte pe care să le ai doar pe buze. Putem noi lăsa să moară de foame norodul care ne cere stăruitor ajutorul în numele lui Hristos? Să muncim, să dăm, câtă vreme Dumnezeu nu a închis pentru noi mâna Sa plină de dărnicie. Dacă ne copleșește cu bunătăți, nu este pentru ca noi să le punem de-o parte, ci pentru ca noi să putem întoarce poporului, hrănitorul nostru, roadele trudei lui”.

Mereu gata să vină în ajutorul celor nevoiași, părintele Moise plătea adeseori un preț mai mare decât cel care i se cerea. Un negustor i-a vândut într-o zi un butoi de heringi „de cea mai bună calitate, dar un pic putrezi”. Fratele econom a găsit că peștele era de nefolosit, că trebuia să-i fie dat înapoi negustorului. Dar arhimandritul i-a răspuns, nici mai mult, nici mai puțin: „Dar atunci cum vrei să-l folosească el? El trebuie numaidecât să se scape de pește, în schimbul a ceva câștig”. Și a păstrat heringii pentru folosul propriu. Același econom voia să renunțe la serviciile unui om care afuma carnea și care îl înșelase de mai multe ori. Respectivul, un țăran sărac, se ruga stăruitor să fie iertat, făgăduind

că se va îndrepta. „Nu se va îndrepta niciodată, părinte, zicea economistul, e un nemernic sfruntat!” Starețul se mânie: „Cum, un om vrea să se îndrepte și tu îl faci nemernic? Nemernic ești tu!”

La arhondaricul mănăstirii, unde erau cazați pelerinii și oaspeții, fiecare plătea cât voia, punând banii într-un trunchi de copac. Un negustor bogat i-a atras atenția părintelui Moise că risca astfel să primească o mulțime de lume care nu plătea nimic pentru șederea în mănăstire. „Nouăzeci și nouă nu vor plăti nimic, dar Dumnezeu îl va trimite pe al sutălea, care va plăti pentru toți ceilalți”, răspunse starețul.

În activitatea sa exterioară, arhimandritul Moise a știut să găsească și să pună în practică principiile unei economii creștine. Ca nimeni altul, el știa să facă „să vină banul” și, în același timp, dorea mai presus decât orice sărăcia creștină. „Mai bine mor de foame decât să posed ceva”, zicea el. Prin mâinile lui treceau sume foarte importante, fără să stea nicio clipă fără a fi folosiți. După moartea sa, când s-a deschis casieria, nu s-a găsit decât o monedă de doi bani într-o crăpătură, între două scânduri. „Neîndoios, părintele n-a știut de ea, altminteri ar fi cheltuit-o”.

„Bogat de sărăcie”, cum zicea el, părintele Moise nu cerea niciodată danii atunci când primea noi călugări sau frați. Îi plăcea să primească în obște betegi, orbi, persoane „inutile” de pe urma cărora mănăstirea nu dobânda niciun folos material. Fără să-și facă defel simțită puterea, arhimandritul con-

ducea viața mănăstirii cu o mână fermă. Coleric din fire, știuse să dobândească o mare blândețe în raporturile sale cu frații. Când se simțea gata să se aprindă, se închidea în chilie și nu se mai arăta înainte de a fi regăsit, în rugăciune, seninătatea duhului. Remarcând totul, părintele Moise evita să reacționeze pe dată, atunci când era vorba de a-l dojeni pe vreunul dintre călugări. Lăsa timpul să se scurgă și, mai târziu, îi amintea, simplu, fratelui greșeala pe care o făcuse. Înainte de a-l muștra pe un călugăr, starețul de la Optina se ruga îndelung pentru el și se asigura că fratele său se găsea în dispoziția necesară pentru a înțelege bine. Avea o încredere fără margini în buna credință a oamenilor și repeta adesea vorbele sfântului Ioan Hrisostom: „Numai păcătoșii care se găsesc în iad cu demonii se pot îndoi de putința căinței”. Evita măsurile severe la adresa fraților, zicând că se cade să aștepti întotdeauna ca Domnul să se atingă de inima omului.

Posedând toate calitățile unui mare îndrumător duhovnicesc, părintele Moise se mărginea, în exercitarea sarcinii sale de stareț, la menținerea disciplinei exterioare, a ascultării și a buneii purtări a fraților. În ceea ce privea chestiunile pur duhovnicești, se retrăgea cu smerenie și ceda locul stareților. În tot ce a făcut starețul Moise pentru Optina în decursul trudnicei sale vieți, această tăcută renunțare a sa în fața autorității harismatice a marilor duhovnici a fost lucrarea cea mai remarcabilă. Mulțumită lui, cei dintâi doi stareți de la Optina, Leonid și

Macarie, s-au stabilit în schitul întemeiat de Moise pentru a-i primi pe călugării dăruți cu totul vieții de rugăciune. Dacă *stărețismul* a devenit însuși sufletul Optinei, a fost și meritul starețului care, în deplină smerenie, și-a supus voința oblăduirii stareților. Toată viața duhovnicească a mănăstirii era supusă judecății lor luminate de har.

Însă nu doar călugării profitau de aceste binefaceri dumnezeiești: așa cum făcea cu bogățiile materiale, părintele Moise a căutat să extindă înrâurirea duhovnicească a stareților până departe în afara incintei mănăstirii. Aceasta i-a atras multe neplăceri din partea autorităților bisericești, care nu voiau să admită că porțile unei sihăstriei le erau larg deschise celor nevoiași și grijilor lumii din afară. Ca orice fenomen nou și insolit, *stărețismul* a trecut printr-o perioadă de prigoană. A fost nevoie să fie apărat cu fermitate, atât înaintea episcopilor cât și înaintea opiniei publice. Mulțumită mitropolitului Filaret al Kievului, Optina a avut în cele din urmă câștig de cauză. Apărând lucrarea pe care o prețuia mai presus de orice, starețul de la Optina a trebuit să sufere de-a lungul anilor tot soiul de încercări: neînțelegere, reproșuri din partea superiorilor, intrigi, nemulțumire a unora dintre frații săi care au mers până la a-l denunța la autoritățile bisericești ca pe un înnoitor primejdios. Părintele Moise îndura toate cu o smerenie din ce în ce mai adâncă. Către sfârșitul vieții, nu înceta să repete: „Acum știu într-adevăr că sunt cel din urmă dintre toți”.

În vârstă de 80 de ani, suferind de un abces dureros pe spate, arhimandritul Moise nu era mai puțin activ. Continua să îndrume viața mănăstirii, implicându-se în toate amănunțele, chiar și atunci când hidropizia l-a obligat să stea la pat definitiv. Pe patul de moarte a primit în sfârșit schima cea mare, marea haină monahală pe care o căuta încă din cea mai fragedă vârstă și la care a trebuit să renunțe din ascultare, pentru a urma o altă cale decât aceea a contemplației. Stând tot timpul culcat, se împărtășea în fiecare zi și nu înceta să-i instruiască pe frați, stând de vorbă cu ei despre *stărețism*, izvor de haruri minunate. Aproape patru mii de persoane s-au perindat la patul său pentru a-i primi binecuvântarea. Cu două zile înainte de moarte, a pus să se scoată din chilia sa toate obiectele, mai puțin o icoană a sfântului Tihon de Voronej, pe care au pus-o chiar în fața lui.

A murit pe 16 iunie 1862, la ora zece dimineața, în momentul în care se citea în prezența sa cuvântul din Evanghelie: „Căci Fiul Omului va să vină întru slava Tatălui Său, cu îngerii Săi; și atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale” (Mt. 16, 27).

STAREȚUL LEONID

Cel dintâi stareț al Optinei se numea în lume Lev Danilovici Nagolkin. Originar din Karacev, gubernia Orel, a venit pe lume în 1768, într-o familie modestă aparținând micii burghezii. Tânăr, a străbătut Rusia întreagă, ca reprezentant de comerț. Aceste călătorii i-au dat viitorului stareț o mare experiență în privința oamenilor și a feluritelor condiții de trai ale acelei vremi. Nu știm nimic despre viața sa interioară de-a lungul acestor ani. La vârsta de 29 de ani, Lev Nagolkin a intrat ca frate în mănăstirea Optina, acolo unde avea să întemeieze, peste treizeci de ani, tradiția *stărețismului*. Pentru moment, nu a rămas multă vreme, căci peste doi ani îl găsim la mănăstirea Belye Berega, unde numele de Leonid i-a fost dat la călugărie. În scurt timp, călugărul Leonid a fost hirotonit preot.

În această perioadă se situează prima sa întâlnire cu starețul Teodor, întâlnire care a schimbat tot destinul tânărului ieromonah. Teodor era un ucenic al lui Paisie. Petrecuse mai mulți ani în Moldova, pe lângă marele înnoitor al *stărețismului*, părintele tuturor stareților ruși. Reîntors în Rusia, ca atâția alți ucenici ai lui Paisie, Teodor îi atrăgea

pe toți cei care voiau să învețe marea tradiție a vieții duhovnicești. În 1804, părintele Leonid a fost ales stareț de către călugării de la Belye Berega și, un an mai târziu, Teodor a venit să locuiască în mănăstirea sa. Cei doi călugări nu aveau să se mai despărță niciodată.

În 1808, renunțând la sarcina de stareț, părintele Leonid l-a urmat pe Teodor în reclusiunea sa, căutând o viață singuratică, dăruită doar rugăciunii. Starețul Teodor a pus să i se facă o chilie la doi kilometri de mănăstire, în pădure, unde a venit să locuiască împreună cu doi ieromonahi, Leonid și Cleopa. Însă marele renume al starețului atrăgea către sihăstria sa mulțimi din ce în ce mai numeroase. În cele din urmă, a fost nevoit să-și părăsească chilia și să meargă în nordul Rusiei. Cei trei călugări se adunară din nou într-un mic schit al mănăstirii Valaam, în Finlanda.

Călugării veneau să le ceară sfaturi duhovnicești și în curând chilia celor trei stareți a devenit adevăratul centru al vieții duhovnicești a Valaamului. Unul dintre cenobiți, un bărbat sfânt cu o viață austeră, și-a exprimat într-o bună zi mirarea să-i vadă pe noii veniți păstrându-și seninătatea de spirit și concentrarea, în ciuda neîncetatei convorbiri cu frații care le tulburau clipă de clipă singurătatea... Părintele Leonid a răspuns că, din dragoste față de unul dintre semenii săi, ar fi gata să-i vorbească două zile în șir, dacă ar fi nevoie, fără să se simtă stânjenit câtuși de puțin în viața sa de rugăciune lăuntrică. Starețul de la Valaam, temându-se ca

influența crescândă a celor trei în mănăstirea sa să nu-i umbrească autoritatea, a depus o plângere împotriva acestor înnoitori către mitropolitul de Sankt-Petersburg. Din fericire, arhimandritul Filaret (mai târziu mitropolit al Moscovei) și episcopul Inocențiu de Penza au luat apărarea *stărețismului*. Ancheta care a urmat le-a fost favorabilă celor trei sihaștri. Cu toate acestea ei, respectând pacea obștii, s-au socotit obligați să părăsească Valaamul în 1817. S-au așezat la mănăstirea Alexandr Svirsky, unde împăratul Alexandru I i-a făcut o vizită starețului Teodor cu puțin înainte de moartea sfântului bărbat (1822).

Pierzându-și maestrul și prietenul, Leonid a luat hotărârea de a se retrage împreună cu câțiva ucenici într-un schit singuratic. Dintre mai multe propuneri care i s-au făcut, alegerea a fost grea. Leonid a ales noul schit care tocmai fusese organizat la Optina de către părintele Moise. Dar frații de la Svirsk nevoind să se despartă de stareț, el nu și-a putut realiza proiectul decât în 1829. Însoțit de șase ucenici, părintele Leonid a venit atunci la Optina, acolo unde își făcuse cândva începuturile în viața monahală.

Educația duhovnicească a părintelui Leonid, calea care l-a dus la desăvârșire, rămân ascunse. Se știe doar că ascultarea sa față de starețul Teodor a fost fără margini; că a făcut cele mai mari progrese în timpul ultimului an al vieții îndrumătorului și prietenului său, și mai cu seamă după moartea acestuia. Se poate bănuși că Leonid vorbea din pro-

prie experiență atunci când îi spunea unuia dintre ucenicii săi: „Un necaz mare, moartea celui pe care îl iubește cel mai mult dintre semeni, o obligă pe persoana astfel încercată de Dumnezeu să se roage din tot sufletul. Fiecare posedă o sursă a rugăciunii, însă pentru a o atinge, e nevoie de o muncă neîncetată de aprofundare, după spusa sfinților Părinți, afară de cazul în care sfredelul lui Dumnezeu nu face să țâșnească subit rugăciunea”. Este aproape sigur că starețul Leonid practica fără încetare rugăciunea minții.

Înalt de statură, drept de spate, starețul Leonid, în ciuda obezității maladive, avea mersul ușor și sigur al unui tânăr. Dăruit cu o mare forță fizică, ridica cu ușurință până la doisprezece *puzi* (aproape 200 de kilograme). Capul lui te trimitea cu gândul la cel al unui leu, cu coama cenușie-galbenă, cu ochii căprui și privirea pătrunzătoare, iar o expresie de forță neînfrică și de calm maiestuos se degajau din persoana sa. Prezența sa transmitea tuturor celor ce îl vedeau un sentiment de liniște, de pace, de bucurie interioară; necazurile, gândurile tulburătoare se împrăștia, inimile se deschideau lui Dumnezeu. Nu l-au văzut niciodată pe starețul Leonid trist, iritat sau nerăbdător. De o mare integritate, nu vorbea niciodată cu emfază, nu folosea cuvintele onctuoase ale evlaviei convenționale. Se exprima într-un limbaj popular foarte colorat, întotdeauna cu o tentă de umor. Se pare că încerca să-și ascundă superioritatea prin glume, pentru a

nu-i tulbura pe cei care îl abordau. În limba expresivă care îi era proprie, trata drept „himere” toate manifestările sentimentale ale afecțiunii: „Stăteam pe lângă părintele Teodor fără niciun fanatism, zicea el, și totuși, interior, eram gata să mă prosternez la picioarele lui”.

Odată cu sosirea părintelui Leonid, *stărețismul* a prins rădăcini la Optina. Darul *stăreției* constă înainte de toate în facultatea „descoperirii gândurilor”. Printr-un efect al harului propriu stareților, adâncul ființelor omenești se deschide ochilor lor, dezvăluind toate cotloanele ascunse ale sufletului, toate tainele duhului, tot ceea ce rămâne disimulat conștiinței obișnuite a oamenilor. Cel mai adesea omul nu se cunoaște îndeajuns. „Virtuțile noastre văzute, dar ireale, ne împiedică să luptăm împotriva păcatelor noastre nevăzute, dar reale”, zicea marele Filaret al Moscovei. Ne facem adeseori o idee falsă despre noi înșine, ne făurim un „eu” artificial, convențional, care slujește drept „passe-partout” în raporturile exterioare, iar această mască sfârșește de multe ori prin a înlocui, până și pentru noi înșine, adevărata noastră persoană, așa cum stă ea înaintea lui Dumnezeu.

În aceste condiții, conștiința oarbă, legată prin păcate nemărturisite, nu ajunge să se elibereze, să se îndrepte de spate prin taina pocăinței: creștinii nu știu să se spovedească, iar duhovnicii, cel mai adesea, nu pot face nimic în ajutorul lor. Părintele Leonid le spunea preoților care, luând „descoperi-

rea gândurilor” drept spovedanie, îi reproșau adesea convorbirile lui cu enoriașii lor: „știu bine că asta e treaba voastră. Dar spuneți-mi cum spovediți voi lumea? Le puneți două sau trei întrebări și asta e tot. Ar fi trebuit să vă puneți în situația lor, să vedeți un pic ce le tulbură sufletul, să le dați un sfat bun, să îi ușurați în necazurile lor. Faceți voi vreodată lucrul ăsta? Bine-nțeleș, nu aveți timp să vă ocupați pe îndelete de toate astea. Ei bine, dacă n-am fi noi aici, unde ar merge ei cu greutatea lor?”

Nu e de-ajuns să ierți păcatele, trebuie îndreptată conștiința, trebuie să-i fie redată libertatea. Prea adeseori spovedania se mecanizează: preotul i se adresează unui păcătos inexistent, întrucât e prea generalizat, el nu cunoaște decât păcate abstracte, impersonale. Un stareț i se adresează întotdeauna unei persoane umane, cu destinul ei unic, cu vocația și cu greutatea ei irepetabile. În virtutea unui dar special, el vede fiecare ființă așa cum Dumnezeu o vede, și caută să o ajute, deschizându-i simțul interior, fără să-i forțeze voința, în așa fel încât persoana umană, slobozită de piedicile ei ascunse, să poată înflori în har. Pentru a desăvârși această lucrare harismatică, nu e suficient să ai acea cunoaștere profundă a firii omenești pe care ți-o dă o lungă experiență, e nevoie de fiecare dată de o vedere a persoanei; or o persoană nu poate fi cunoscută decât într-o revelație. Starețul Leonid nu căuta niciodată ce anume avea să le zică celor ce veneau la dânsul: ca într-o fulgerare, vedea tainele

conștiințelor și spunea vorbele trebuitoare, după insuflarea lui Dumnezeu.

Rânduiala vieții monahale s-a schimbat la Optina din clipa în care părintele Leonid a venit să se așeze în schit. Chilia starețului a devenit centrul duhovnicesc al mănăstirii. Arhimandritul Moise împreună cu toți frații veneau să-și deschidă sufletul, să caute îndrumări. În curând, mulțimi de laici, venind din toate părțile, începură să dea buzna înspre noul izvor de har. În 1834, ieromonahul Macarie, venit la Optina, deveni un colaborator devotat al părintelui Leonid. Împreună, cei doi stareți îi primeau pe vizitatori, le ascultau mărturisirile și răspundeau scrisorilor fiilor lor duhovnicești. Se zicea că aveau un singur duh în două trupuri. Întrâurirea *stărețismului* creștea; mai multe mănăstiri s-au pus sub oblăduirea duhovnicească a stareților de la Optina.

Însă dușmanii erau numeroși: unii călugări taxau drept erezie practica „descoperirii gândurilor”, alții protestau împotriva convorbirilor familiale pe care un sihastru îmbrăcat în schima mare le avea cu laici, ba chiar cu femei. S-a întocmit un raport către episcopie. La porunca episcopului de Kaluga, starețul Leonid a trebuit să părăsească schitul și să locuiască chiar în mănăstire, laolaltă cu ceilalți călugări. I s-a refuzat și dreptul de a purta marea haină monahală. Părintele Leonid răbda cu smerenie toate aceste prigoane, supunându-se fără să crâcnească poruncilor puterii vlădicești. Însă interdicția de a primi laici nu l-a putut niciodată despărți

pe părintele Leonid de mulțimile care veneau la el puhoi cu necazurile lor.

Starețul Moise se afla într-o situație foarte dificilă între amenințările episcopale și conștiința sa creștină. Într-o zi, trecând pe dinaintea chiliei părintelui Leonid, a văzut o mulțime de oaspeți în jurul starețului care stătea în fața ușii. S-a văzut atunci obligat să-i amintească lui Leonid voința expresă a episcopului. Acela i-a răspuns arătându-i un om beteag ce stătea lângă chilia sa: „Uitați-vă la el: viu fiind, se află în iad, însă eu pot să-i fiu de ajutor. Domnul m-a trimis aici pentru ca el să se căiască, pentru ca eu să-i dezvălui păcatele”. Starețul, cuprins de spaimă și de milă, stăruia mereu: „Preasfinția sa amenință să vă oprească”. Dar părintele Leonid i-a întors-o: „Dar ce îmi poate face? Mă puteți trimite în Siberia, mă puteți arde de viu, nu mă voi lăsa, voi rămâne același Leonid. Eu nu poftesc pe nimeni să vină la mine, dar nici nu-i pot alunga pe cei care vin totuși”.

Persecuția împotriva părintelui Leonid a luat sfârșit în 1837, atunci când mitropolitul Filaret al Kievului, acest mare propagator al *stărețismului*, a venit în vizită la Optina, însoțit de episcopul de Kaluga. Întâi-stătătorul l-a întrebat pe stareț de ce nu mai poartă marea haină monahală. Părintele Leonid nezicând nimic, mitropolitul i-a poruncit să îmbrace marea schimă. Însă, peste doi ani, greutățile au început din nou. L-au mutat pe părintele Leonid într-o altă chilie, departe de poarta mănăstirii, pentru a fi izolat de orice contact cu norodul. Mulțimi

de oameni îl aștepta în fiecare zi la ora la care mergea la biserică. Lumea se îngrămădea împrejurul lui, i se închina la picioare, săruta poalele veșmintelor lui. Erau de așteptat noi măsuri împotriva lui. Se vorbea chiar că va fi trimis într-o mănăstire îndepărtată, Solovki, la Marea Albă. Doar intervenția energică a lui Filaret al Moscovei a oprit zelul intempestiv al episcopului. Prigoana împotriva starețului de la Optina a încetat.

Viața părintelui Leonid era riguros rânduită. Nu dormea niciodată mai mult de trei ore. La ora două dimineața se trezea ca să-și facă rugăciunile; era singurul timp liber de care dispunea. În restul zilei primea vizitatori, fără să-și întrerupă vreodată lucrul manual: așezat pe pat, împlotea brâie. Mânca de două ori pe zi, iar la masă se întreținea cu călugării. De două ori pe lună se împărtășea la biserica mănăstirii. După masa de seară, ucenicii starețului se adunau în chilia sa pentru a face împreună rugăciunile de seară și a asista la citiri din epistole și din Evanghelie.

Un pelerin care a venit în vizită la Optina a lăsat o poveste foarte vie a primirii lui de către starețul Leonid. Starețul, îmbrăcat în alb, stă jos în mijlocul ucenicilor și al vizitatorilor care stau îngenuncheați în jurul lui, ascultându-l. Adresându-i-se unui negustor, părintele Leonid îl întreabă care este scopul vizitei sale. Negustorul răspunde: „Vin să vă cer sfat, părinte” – „Ai făcut ceea ce ți-am dat să faci data trecută” – „Iertați-mă, părinte, nu pot să fac”. Atunci starețul dă poruncă ucenicilor lui să-l

dea afară fără vorbă multă. În timpul acestei scene, negustorului îi cade o monedă de aur. „Adunați-o de pe jos, zice starețul, și dați-o pelerinului care trece pe dinaintea mănăstirii, are nevoie de ea”. Întrebat asupra asprimii față de negustor, starețul răspunde: „Omul acesta vine să mă vadă de multă vreme. Ultima dată i-am poruncit să se lase de fumat. Mi-a făgăduit că se lasă. În clipa de față nu vrea să renunțe la patimă. Să facă ce i-am spus, înainte să vină să-mi ceară alte sfaturi”.

Starețul Leonid vindeca bolnavii și îi slobozea pe cei posedați ungându-i cu undelemn sfințit pe care îl arsese dinaintea icoanei Fecioarei din Vladimir. Atunci când cei de față, mirați de puterea rugăciunii lui, îl întrebau cum îndrăznea să îi vindece pe îndrăciți, părintele Leonid zicea cu simplitate: „Asta nu vine de la mine: Dumnezeu dă tămăduire fiecăruia după credința sa, prin mijlocirea sfintei Fecioare”. Adesea starețul îi trimitea pe cei bolnavi la mormântul sfântului Mitrofan de la Voronej. Uneori își recăpătau sănătatea pe drum și se întorceau la Optina să-i mulțumească lui Dumnezeu și să mărească puterea pe care i-o dăduse slujitorului Său.

În 1841, părintele Leonid a început să vorbească cu stăruință despre apropierea sfârșitului său. A căzut greu bolnav în septembrie și, începând cu 28, n-a mai putut primi nicio hrană, în afară de puțină apă. Se împărțăsea în fiecare zi și le cerea fraților să se roage ca Domnul să-i scurteze sufe-

rinęele. Pe 11 octombrie, ři-a făcut semnul crucii, zicând: „Domnul fie lăudat! Astăzi, voi avea harul Domnului”. În ciuda suferinęelor, faęa îi devenea din ce în ce mai luminoasă, exprimând o bucurie de nespus. Clopotele au bătut de vecernie. Era ajunul sărbătorii Părinęilor de la cel de-al șaptelea Sinod. Un frate i-a zis stareęului: „Părinte, de bună seamă veți auzi sfârșitul acestei slujbe acolo sus, împreună cu sfinęii Părinți”. S-a început vecernia. Părintele Leonid s-a uitat pentru ultima oară către icoana Maicii Domnului din Vladimir, care nu îl părăsea niciodată, a închis ochii ři ři-a dat duhul.

STAREȚUL MACARIE

Starețul Macarie, prieten intim al părintelui Leonid, „cealaltă jumătate” a sa, nu semăna totuși deloc cu cel dintâi stareț de la Optina. Leonid era un om din popor, aspru, jovial, fără prea multă învățătură, posedând, mai cu seamă în domeniul duhovnicesc, o înțelepciune „practică”. Macarie, de origine nobilă, era blând și gânditor, cu un simț estetic foarte dezvoltat, înclinat către studiu și contemplație.

S-a născut pe 20 noiembrie 1788 pe proprietatea părinților săi, în apropiere de Kaluga. Mihail Nicolaievici Ivanov – acesta era numele său în lume – avea o bogată moștenire spirituală: străbunicul său luase haina monahală și lăsase reputația unui om cu viață sfântă. Mihail a avut o copilărie fericită într-o casă la țară în preajma unei mănăstiri ale cărei clopote le auzea dimineața și seara. Așezarea micii proprietăți era deosebit de frumoasă. Foarte atașat de mama sa, copilul nu o părăsea niciodată. Blajin și rușinos, evita jocurile fraților săi, iubind mai cu seamă lectura. Era plăpând, cu o sănătate delicată, suferind de insomnie încă din cea mai fragedă vârstă.

Mihail avea opt ani când și-a pierdut mama. Tatăl său s-a stabilit, împreună cu cei patru copii, pe vechiul domeniu familial, în gubernia Orel. Mihail și-a făcut studiile la școala parohială din Karacev, apoi acasă, pe proprietatea mătușii lui. Obligat, ca toți tinerii de condiția sa, să aleagă între cariera militară și cea de funcționar, Mihail a hotărât să ocupe un post la intenvența finanțelor. Avea paisprezece ani. Achitându-se foarte conștiincios de sarcină, tânărul își petrecea timpul liber citind și cântând la vioară.

La vârsta de optsprezece ani, pierzându-și tatăl, s-a lăsat de serviciu și a venit să locuiască pe proprietate. Însă viața de boiernaș de țară nu i se potrivea deloc: interesându-se mai cu seamă de cărți și de muzică, Mihail nu știa să-și administreze proprietățile. Frații lui voiau să îl căsătorească și i-au găsit o partidă convenabilă; dar proiectul a eșuat și tânărul moșier a luat ferma hotărâre de a trăi în celibat. Se poate bănuși că în acel moment nutrea deja gândul de a intra în viața monahală. Cărțile pe care le citea în acea vreme, ca și genul de viață ascetică pe care și-o impusese în reclusiunea sa dau consistență acestei ipoteze. În 1810, către toamnă, Mihail merse în pelerinaj la mănăstirea Plocicanska Pustîn, de unde le scrisese fraților săi că renunță la avere, întrucât a luat decizia de a nu se mai întoarce la viața din lume.

Plocicanska Pustîn, situată departe de orice așezare omenească, în inima codrilor, adăpostea călugări cu o viață aspră. Bogată mai cu seamă

în avuții morale, această mănăstire nu dispunea adeseori de banii trebuitori pentru îmbrăcămintea călugărilor. Frații, îmbrăcați în niște rase peticite, asigurau toate muncile agricole. Viața era dură și săracă. Se dădea atenție mai ales disciplinei exterioare, ascultării; „descoperirea gândurilor” și îndrumarea duhovnicească nu se practica. Tânărul novice și-a pus toată râvna în a frecventa slujbele; a devenit mai târziu un mare cunoscător al cântului bisericesc. După cinci ani de noviciat, în 1815, a primit haina de călugăr cu numele Macarie. Peste alți doi ani, era hirotonit preot.

În vremea aceea, părintele Macarie a găsit în persoana starețului Atanasie, care a venit să-și sfârșească zilele la Plocicanska Pustîn, un maestru al vieții duhovnicești, cu atât mai calificat cu cât a fost unul dintre principalii propagatori ai tradiției *stărețismului* în Rusia. Părintele Atanasie (Zaharov), care fusese odinioară ofițer de husari, îl întâlnise pe marele stareț Paisie în Moldova, în timpul campaniei din Turcia de pe vremea Ecaterinei a II-a. Devenit ucenic fervent al acestui mare înnoitor al vieții monahale, a luat parte la munca de cercetare și de traducere a textelor patristice întreprinsă de Paisie și de anturajul său. Starețul Atanasie a adus în Rusia mai multe manuscrise ale traducerilor făcute în Moldova. L-a inițiat și pe părintele Macarie în această lucrare considerabilă prin care se pregăteau primele culegeri privitoare la rugăciune și la viața contemplativă ce vor fi publicate mai târziu la Optina.

După moartea, în 1825, a starețului Atanasie, ieromonahul Macarie s-a simțit iarăși singur, lipsit de sfaturile unui maestru experimentat. Totuși, avea să-și asume răspunderea îndrumării duhovnicești, căci, în 1827, a fost numit duhovnic al maicilor de la mănăstirea Sfânta Treime din Sevsk. Lecăturile patristice, și mai cu seamă practica spovedaniei, ridicau în sufletul său mereu treaz o mulțime de întrebări care rămâneau fără răspuns. Părintele Macarie se ruga lui Dumnezeu să-i trimită un om plin de înțelepciune, posedând darul „înțelegerii duhovnicești”. Acel om nu a întârziat să vină: a fost starețul Leonid, care a petrecut șase luni la Plocicanska Pustîn înainte de a se statornici definitiv la Optina în 1829. Părintele Leonid îl socotea pe Macarie deopotrivă cu sine, dar, cedând rugămintilor lui, a încuviințat să-l trateze ca pe un ucenic.

După plecarea părintelui Leonid, s-a stabilit o corespondență regulată între cei doi stareți. Îndeplinind sarcina de diacon, părintele Macarie a trebuit să-l însoțească pe episcopul său la Sankt-Petersburg, unde a rămas un an tânjind după pacea din mănăstirea sa în mijlocul tumultului capitalei. A căutat deci să se elibereze de grijile administrative, pentru a se dedica pe de-a-ntregul vocației sale adevărate. În 1834, părintele Macarie a obținut în cele din urmă permisiunea de a se retrage la Optina, pe lângă starețul Moise și starețul Leonid.

Timp de șapte ani, cei doi stareți, Leonid și Macarie, atât de deosebiți, au condus împreună viața duhovnicească a fraților și a miilor de pelerini

care veneau la Optina cu greutățile și cu necazurile lor. În 1836, starețul Macarie a fost numit duhovnic al mănăstirii și, peste trei ani, a devenit superior al schitului. Supus în continuare, din smerenie, starețului Leonid, nu îndrăznea să întreprindă nimic fără să-i ceară părerea. Când, într-o zi, a uitat de acest obicei, părintele Leonid, vrând să pună la încercare răbdarea tovarășului său, l-a copleșit cu reproșuri dure dinaintea a mai mulți martori; în vreme ce starețul îl dojenea prefăcându-se din cale afară de mânios, Macarie stătea cu capul plecat, repetând: „Este greșeala mea, iertați-mă, pentru dragostea lui Dumnezeu, Părinte”, iar când Leonid a terminat, a făcut o plecăciune înaintea lui. După moartea starețului Leonid, părintele Macarie, care-și pierduse deopotrivă și maestrul și prietenul, a rămas iarăși singur dar, de-acum, era în stare să-și asume fără șovăire sarcina *stărețismului*.

Ca superior al schitului, starețul Macarie s-a îngrijit în mod deosebit de împodobirea bisericii și de înălțarea solemnității slujbelor și a frumuseții cântului. Înzestrat cu un gust rafinat, el a izbutit să transforme schitul într-o grădină plină de flori magnifice. A înființat și o bibliotecă, bogată în lucrări de spiritualitate, în care călugării puteau studia scrierile părinților Bisericii. Starețul Macarie știa să-i indice fiecăruia dintre frați lecturile care corespundeau cu gradul lui de dezvoltare duhovnicească. A organizat mai multe ateliere în schit, stăruind asupra necesității muncii manuale pentru evitarea lenei. La orice oră din zi și din noapte, ușa

chiliei lui era deschisă celor ce îl căutau pentru examenul de conștiință.

Mic, pîrpiriu, cu trăsături neregulate, mai degrabă urât, starețul Macarie avea o față limpede, radiind de bunătate, ca și cum o lumină blîndă l-ar lumina din interior. Foarte bolnăvicios, respira cu greutate, ca și cum i-ar lipsi mereu suflul. Din acest motiv, ca și din cauza unui defect de pronunție, nu slujea în biserică.

În ciuda infirmităților sale, părintele Macarie era o fire foarte vie, netolerând nicio apatie, nicio încetineală. Lua repede hotărâri și cerea executarea rapidă a „ascultărilor” pe care le impunea. În practicile ascetice, trebuia să urmeze „calea de mijloc”, din pricina sănătății sale zdruncinate. De aceea mânca de toate, dar în cantitate mică. Trezindu-se la ora două dimineața, starețul se ruga timp de mai multe ore. Pe la ora șase, după ce a băut un ceai, se punea la masa de lucru pentru a traduce sau revizui textele a căror editare o pregătea, pentru a scrie scrisori, la nesfârșit. După moartea sa, corespondența sa va umple cinci volume. Munca aceasta era neîncetat întreruptă de vizitatori, care cereau să stea de vorbă cu starețul. La ora unsprezece, părintele Macarie mergea la trapeză, unde lua masa cu frații. Își rezerva după aceea o oră liberă în timpul căreia, plimbându-se singur prin grădină, se oprea ca să admire îndelung fiecare floare. Apoi starețul își relua lucrul. Începând de la ora două după-amiază, la arhondaricul mănăstirii, primea pe toată lumea, bărbați și femei, întrucât îl aștep-

tau mulțimi de vizitatori. Seara, părintele Macarie se întorcea în chilie istovit, nemaiputând să zică nici măcar un cuvânt. Ca să se odihnească, asculta rugăciuni înainte de a purcede la primirea de fiecare zi a fraților din schit. După cină și rugăciunile de seară, starețul se punea iarăși pe lucru și, târziu în noapte, se mai vedea încă lumină în fereastra lui.

Aidoma tuturor celor care țineau de tradiția duhovnicească a „Părintelui stareților”, marele Paisie, Macarie practica rugăciunea minții. Rugăciunea sa era neîncetată. Chiar și atunci când dormea, buzele lui nu încetau să repete numele cel dulce al lui Iisus. Suferind de insomnie, își petrecea uneori orele nopții meditănd la măreția lui Dumnezeu și la căile Proniei. Fiind răpit cu duhul, intona atunci una dintre cântările lui preferate.

„Rugăciunea, zicea el într-una din scrisori, este mai presus de toate lucrările noastre, căci ea este dragostea lui Dumnezeu”. „Dar pentru a dobândi darul adevăratei rugăciuni, al rugăciunii contemplative, trebuie depășite greutatea mari, asumată truda neîncetată și grea a prefacerii propriei sale firi”. „Oricare ar fi isprăvile voastre mari duhovnicești, nu veți obține din ele niciun folos dacă inima voastră n-a simțit nicio durere”.

Îi scria uneia dintre fiicele sale duhovnicești: „...Ți-am amintit de nenumărate ori că nu se rămâne mereu pe muntele Tabor; Golgota este și ea indispensabilă. Este o cale primejdioasă aceea pe care nu ai găsi decât delicii duhovnicești, fără să încerci nicio amărăciune. Viața ta ți se pare

deșartă și neroditoare. Acest sentiment este just, însă este pricinuit de orgoliu. Într-adevăr, ce ai fi vrut să găsești în tine? Darurile harului? Mângâieri duhovnicești? Lacrimi? Bucurie? Răpirea cu duhul? Abia ce ai intrat în mănăstire și cauți deja să te sui la cer. Cât de departe ești încă de înțelegerea duhovnicească! Trudește, fără a căuta să dobândești daruri... Ni se cuvine oare să căutăm darurile harului până nu le-a venit ceasul?... Aceasta e nenorocirea, că vrem întotdeauna să găsim în noi sfințenia, în locul smereniei..." „Sfinții Părinți, care atinseseră culmile desăvârșirii, credeau că nu izbutiseră încă în nimic și se considerau drept cei din urmă dintre toți, mai prejos de toate făpturile”.

Pentru a dobândi darurile harului, nu trebuie să le cauți: ar însemna să nu cunoști orect caracterul dragostei dumnezeiești, gratuitatea ei. „Harul lui Dumnezeu se dă tuturor, însă în măsură diferită: el ne covârșește de daruri, după gradul smereniei noastre. Nu căuta lucrurile supreme, ci lasă-te cârmuit de umilință”.

Tot umilința este cheia rugăciunii duhovnicești și a tuturor darurilor care o însoțesc; starețul Macarie nu încetează să o repete în scrisorile lui. „Rugăciunea cere înainte de toate smerenia aceea pe care o dobândești încercând să urmezi poruncile Domnului, atunci când micimea noastră devine învederată. Demonii îi atacă cu vigoare pe cei care practică rugăciunea; smerenia este singura armă care le rezistă și care în cele din urmă îi trânteste de pământ. Roagă-te în toată simplitatea și Dom-

nul, dăruitorul rugăciunii, îți va hărăzi într-o bună zi rugăciunea duhovnicească”.

Marea umilință a starețului Macarie era sursa puterii supraomenești pe care acest bătrânel infirm o avea asupra sufletelor: vorba lui, întotdeauna blândă, îi mlădia pe cei orgolioși, le redădea speranța celor deznădăjduiți, îi aducea la credință pe cei necredincioși. Nici dracii nu se puteau împotrivi acestei puteri. Se povestește lucrul următor: un om din cei învățați era supus unor crize de demență care izbucneau de fiecare dată când se afla în prezența unor obiecte sfinte. Toate tratamentele medicale care i se administraseră, și în Rusia și în străinătate, se dovediseră neputincioase împotriva unei boli de ordin duhovnicesc. În cele din urmă, demonizatul a fost adus la Optina. L-au lăsat la arhondaric, în vreme ce cineva a mers să-l anunțe pe stareț. Bolnavul, care nu auzise niciodată de părintele Macarie, delirând, a început să strige: „Vine Macarie, vine Macarie!” În clipa în care starețul a intrat în încăpere, îndrăcitul, sărind în întâmpinarea lui, l-a pălmuit violent. De îndată, Macarie i-a întors și celălalt obraz. Dinaintea acestui gest, demonul n-a mai putut rezista: bolnavul a căzut, ca secerat, la picioarele starețului și a stat mult timp așa, leșinat. S-a ridicat tămăduit.

În fața celor ce veneau să-l vadă din curiozitate, starețul Macarie rămânea tăcut. Ocoala subiectele mistice dintr-un soi de pudoare, dar și pentru a nu depăși limitele înțelegerii duhovnicești a interlocutorului său. „Nu trebuie să încerci să adâncești

înțelegerea, zicea el, lăsați de-o parte ceea ce nu înțelegeți: spiritul nu este încă purificat, nu poate îmbrățișa totul. Mulțumiți-vă cu ceea ce puteți înțelege și încercați să puneți acel lucru în lucrare; atunci, ceea ce rămâne ascuns se va dezvălui sufletului vostru”.

Strălucirea duhovnicească a Optinei a crescut și mai mult sub starețul Macarie. Dacă starețul Leonid avea de a face mai ales cu călugări și cu țărani, influența lui Macarie a atins elita intelectuală a Rusiei. Publicarea unei vieți a starețului Paisie, în 1846, urmată de editarea sistematică a unor traduceri de texte patristice privitoare la viața duhovnicească, a pus în raport strâns mănăstirea Optina cu lumea literară și erudită a Moscovei. Încurajați de mitropolitul Filaret, starețul Macarie și ucenicii lui au publicat scrierile ascetice și mistice ale sfinților Varsanufrie și Ioan, ale sfinților Marcu Pustnicul, Isaia, Dorotei, Isaac Sirul, Maxim Mărturisitorul, Talasie, Teodor Studitul, Simeon Noul Teolog, o viață a sfântului Grigore Sinaitul etc. Părintele Macarie adnota textele părinților pentru a explica prilejurile cu care starețul le vorbea deschis ucenicilor săi despre tainele contemplației.

Ideea publicării manuscriselor lui Paisie i-a fost dată starețului Macarie de prietenul și fiul său duhovnicesc, un filosof din pleiada slavofililor, Ivan Kirievski. Legătura intimă care îl lega pe Kirievski de Optina este foarte semnificativă. Era epoca crizei romantismului, a cărui religiozitate tulbure încerca să supraviețuiască, căutând o ieșire către

credință, către Tradiție, către Biserică. Convertit de soția sa, Kirievski a găsit cu mirare în scrierile părinților Bisericii ceea ce visase să găsească încă din tinerețe, ceea ce căutase de-a lungul și de-a latul lui Schelling și Baader. A găsit în Părinți „noi principii” indispensabile dezvoltării ulterioare a gândirii și pe care le căutau în zadar filosofii romantici ai Occidentului. Era „acel principiu de viață, de gândire și de cultură, rămas nezărit până în prezent, care stă la baza lumii slave ortodoxe”. Metoda Părinților trebuie regăsită pentru a isca o filosofie nouă, întemeiată pe tradiția creștină, păstrată intactă și vie de Biserica ortodoxă.

Calea lui Ivan Kirievski a fost aceea a unui ascet al gândirii, o cale de renunțare și de reintrare în sine însuși, către integritatea credinței regăsite. Pe această cale, s-a întâlnit cu Optina și cu starețul Macarie. Kirievski supunea judecății starețului toate scrierile sale filosofice și teologice. Sub îndrumarea lui Macarie, a știut să realizeze în opera sa filosofică acel acord între ascultarea interioară și o mare libertate interioară, ce caracterizează gândirea ortodoxă. „Biserica noastră, scria Kirievski, nu a făcut niciodată dintr-un sistem omenesc, dintr-o știință teologică, temeiul Adevărului său. De aceea ea nu s-a împotrivit niciodată dezvoltării libere a gândirii în alte sisteme; ea n-a prigonit niciodată acele sisteme ca pe niște dușmani în stare să-i zdruncine temelia”.

Starețul Macarie, foarte atașat de Kirievski, venea uneori și petrecea câteva zile pe proprietatea

lor, care se afla la 40 de kilometri de Optina. Mort în 1856, Ivan Kirievski a fost înmormântat în biserica mănăstirii, aproape de mormintele stareților.

Nu se știe nimic despre vizita lui Nikolai Gogol la Optina. Scrisoarea pe care a adresat-o mănăstirii în vara lui 1850 stă mărturie despre starea de suflot a marelui scriitor, pradă unei sfâșieri tragice între talentul său demonic și misiunea de profet la care se credea chemat: „Cereți-i preacinsitului vostru stareț, cereți-le tuturor fraților, cereți-le tuturor aceloră dintre voi care se roagă cel mai bine, care iubesc rugăciunea, cereți-le rugăciuni pentru mine. Calea mea este anevoioasă, lucrarea mea este de așa natură încât fără un ajutor manifest al lui Dumnezeu, ajutor dat ceas de ceas, minut de minut, pana mea ar rămânea inertă. Puterile mele sunt nule, ele nu există deloc în afara iluminării dumnezeiești. Vă spun adevărul. Rugați-vă pentru mine, în numele lui Hristos... Numai El poate, în milostivirea sa, să facă totul pentru mine; eu sunt negru ca și cărbunele, El mă poate face alb ca zăpada; mă poate ridica până la acea puritate supremă pe care trebuie să o atingă scriitorul dacă îndrăznește să vorbească despre frumusețe, despre sfințenie. Pentru dragostea lui Hristos, rugați-vă. În fiecare clipă, vă spun, trebuie ca gândirea mea să fie deasupra meschinărilor acestei lumi, trebuie să mă aflu neîncetat la Optina, urcând pieptiș pe drumul sublim al pelerinajului”.

Gogol nu a ajuns, ca și Kirievski, să realizeze un acord armonios între credință și talent. Calea

renunțării a devenit pentru el un refuz de a crea, o condamnare a unei întregi opere de scriitor, auto-dafe-ul, o sinucidere morală. Acest suflet frământat, acest posedat iluminat, nu a știut să păstreze „pe drumul sublim al pelerinajului său” spiritul sobru și seren al Optinei și al marelui ei stareț.

Cu Macarie, *stărețismul* intră într-o nouă fază a dezvoltării sale, deschizându-se problemelor gândirii, culturii, vieții sociale și politice din Rusia. Toate aceste chestiuni vor fi judecate de către stareți pe plan duhovnicesc, profetic. Starețul Macarie urmărea cu neliniște derularea războiului din Crimeea, despre care vorbise sfântul Serafim de Sarov într-una din profețiile sale cu privire la soarta Rusiei. La vestea predării Sevastopolului, a căzut în genunchi dinaintea icoanei Fecioarei și s-a rugat îndelung și tăcut, potopit de lacrimi.

Cu doi ani înaintea morții, starețul Macarie a primit schima cea mare, sau marea haină monahală. Boala care avea să-l răpună s-a declanșat pe 26 august, de sărbătoarea Maicii Domnului din Vladimir, icoană a Fecioarei pe care o cinstea în mod deosebit. Până în ziua morții sale, starețul nu a încetat să-i primească pe nenumărații săi fii duhovnicești, dându-i fiecăruia câte o cruciuliță, o icoană sau o carte ca binecuvântare. A vrut să fie dus din chilia sa, prea strâmtă, în vorbitor, pentru a-și petrece cele din urmă ore în mijlocul fraților, sub ochii a mai mulți laici care îl puteau vedea pe fereastră.

Înconjurat de ucenici, starețul Macarie a murit în pace, la un ceas după ce a primit împărtășania,

pe 7 septembrie 1860. Era ajunul Nașterii sfintei Fe-
cioare. Trupul răposatului, ca și acela al starețului
Leonid, a rămas intact, fără niciun miros de putre-
facție. Alaiul care l-a petrecut la biserica mănăstirii
nu avea nimic funebru: te trimitea cu gândul mai
degrabă la sărbătorile pascale.

STAREȚUL AMBROZIE

După moartea starețului Macarie, i-au urmat două persoane la stăreția Optinei: părintele Ilarion, superiorul schitului, și părintele Ambrozie, care îl asista pe Macarie în munca sa de editare a textelor patristice. Ilarion a murit în 1873, iar Ambrozie, ucenic al stareților Leonid și Macarie, a rămas singurul continuator al tradiției lor. Fire extrem de bogată, starețul Ambrozie reunea în persoana sa calitățile predecesorilor săi. Se poate spune că în el *stărețismul* de la Optina și-a atins apogeul.

Alexandr Grenkov s-a născut pe 21 noiembrie 1812, într-o familie clericală: tatăl său era citeț într-o parohie de țară din gubernia Tambov. Nașterea viitorului stareț a căzut în ziua unei sărbători parohiale. O mulțime de țărani veniți din localitățile vecine umpleau satul. „M-am născut în mulțime și voi trăi întotdeauna în mijlocul mulțimii”, zicea starețul.

Tânărul Alexandr, foarte dăruit pentru studiu, era de o vivacitate debordantă. Îl puteai vedea topăind toată ziua pe uliță cu tovarășii lui și, totuși, deși nu-și învăța niciodată lecțiile, era mereu primul la școala parohială. După școală, a intrat la

seminarul din Tambov dar, instruirea lui odată încheiată, nu a căutat să facă o carieră bisericească. Viitorul stareț a petrecut ceva vreme ca preceptor într-o familie de proprietari și a ocupat apoi funcția modestă de învățător în satul natal.

Vesel și spiritual, Grenkov era iubit de toți. Totuși, de la un timp încolo lumea și-a dat seama că el căuta adesea singurătatea, îndepărtându-se în grădină sau suindu-se în hambar pentru a se ruga. Încă din seminar, căzut grav bolnav, Alexandr făgăduise să ia haina monahală. Vindecat, amâna mereu îndeplinirea promisiunii și rămânea în lume. Într-o zi, plimbându-se prin pădure, a auzit limpede în susurul unui pârâiaș cuvintele: „Lăudați-L pe Dumnezeu, iubiți-L pe Dumnezeu”. Tânărul învățător s-a dus să-l vadă pe un stareț, pe zăvorâtul Ilarion, cunoscut în toată regiunea Tambov pentru înțelepciunea sfaturilor lui inspirate. Starețul i-a zis: „Du-te la Optina, acolo vei găsi experiența”². În 1839, în timpul vacanței de vară, Grenkov a vizitat mănăstirea Optina însă n-a rămas acolo. Încă șovăia. În toamna aceluiași an, după o seară în care s-a arătat extrem de vesel, Grenkov i-a zis brusc unuia dintre prieteni: „Nu mai pot sta aici. Plec la Optina”. Peste câteva zile, și-a părăsit satul și a fost primit la Optina de starețul Leonid.

Tânărul frate, după ce a împlinit o vreme ascultări la bucătărie, a fost desemnat de starețul Leonid să-i slujească de citeț. Trebuia să zică în fiecare zi, în chilia starețului, rugăciunile rânduite

² Joc de cuvinte intraductibil: *opyyt* = experiență.

de regula monahală. Nu se știe de ce starețul Leonid, glumind, îi zicea noului ucenic „himeră”. Murind, el i-l încredință „din mână în mână” starețului Macarie. Alexandr Grenkov a primit numele de Ambrozie la îmbrăcarea hainei monahale. În curând a fost hirotonit diacon. Odată, lângă altar, starețul Antonie, superiorul schitului, l-a întrebat pe tânărul diacon: „Ei bine, vă obișnuiți?” Ambrozie răspunse cu dezinvoltură: „Cu rugăciunile sfinției voastre, părinte”. Dar părintele Antonie a încheiat fraza: „... cu frica lui Dumnezeu”. Tulburat, călugărul înțelese lecția.

Hirotonit preot, părintele Ambrozie nu a rămas multă vreme atașat de slujirea la altar. A răcit și, grav bolnav, a rămas ținut la pat timp de mai multe luni; a rămas beteag până la sfârșitul vieții. Ca și părintele Macarie, a trebuit să renunțe la a sluji Liturghia din cauza slăbiciunii lui extreme. Boala a temperat firea prea exuberantă a părintelui Ambrozie; ea l-a silit să reintre în sine însuși, să se consacre muncii neîncetate a rugăciunii interioare. Avea să zică mai târziu: „Boala este foarte de folos pentru un călugăr. Dacă e bolnav, nu trebuie să se îngrijească decât puțin, din când în când, doar atât cât îi este de trebuință ca să trăiască”.

Știind greaca și latina, părintele Ambrozie îl asista pe starețul Macarie în munca de editare a textelor patristice. Își continuă aceste îndeletniciri după moartea maestrului său și publică mai multe lucrări de spiritualitate, între care „Scara” sfântului Ioan Scărarul. Însă lucrările de erudiție nu-i puteau

fi de ajuns temperamentului prea activ al părintelui Ambrozie. El căuta o comuniune directă cu ființele omenești. Spiritul său viu și pătrunzător, îmbogățit de cunoașterea literaturii ascetice, se interesa de tot ceea ce avea atingere cu oamenii: de viața secretă a sufletului, ca și de activitățile și de preocupările exterioare. Sub acțiunea rugăciunii constante, perspicacitatea naturală a părintelui Ambrozie se transforma în clarvedere, acest dar admirabil al harului care avea să facă din el una dintre figurile cele mai uluitoare ale *stărețismului* rus.

În curând, nu mai erau secrete pentru starețul Ambrozie: „Citea în suflet ca într-o carte”. Un vizitator putea rămâne tăcut, putea sta la distanță, în spatele altora, starețul îi cunoștea cu toate acestea viața, starea sufletească, mobilul care îl adusese la Optina. Nevrând să-și manifeste darul clarviziunii, starețul punea de obicei întrebări celor care voiau să îl vadă; dar însuși felul de a-și întreba vizitatorii arăta că este deja la curent cu totul.

Uneori, vivacitatea starețului Ambrozie îl îndemna să dezvăluie fără precauții ceea ce știa. Astfel, într-o zi, îi răspunse foarte aprins unui meșter tânăr care se plângea că îl doare mâna: „Da, te doare mâna... De ce ai lovit-o pe mama ta?” După care își reveni, derutat, și se apucă să pună întrebări: „Purtarea ta e întotdeauna bună? Ești un fiu bun? Nu i-ai jignit niciodată pe părinți?”

Foarte adesea, starețul folosea aluzii discrete, aproape întotdeauna sub o formă umoristică, pentru a le da de înțeles oamenilor că metehnele

lor ascunse îi erau cunoscute; persoana pe care o viza era astfel singura care înțelegea trimiterea. O doamnă care își ascundea cu grijă pasiunea pentru jocuri i-a cerut o dată starețului Ambrozie „cartea” sa (fotografică). Starețul i-a zâmbit cu reproș: „Ce spuneiți acolo? Oare jucăm noi cărți în mănăstire?” Înțelegând aluzia, doamna și-a mărturisit slăbiciunea.

O tânără, studentă la Moscova, care nu-l văzuse niciodată pe stareț, manifesta o mare animozitate la adresa lui, tratându-l drept „bătrân ipocrit”. Împinsă de curiozitate, ea a venit într-o zi la Optina și a stat lângă ușă, înapoia celorlalți vizitatori care așteptau. Starețul a intrat în vorbitor, a făcut o scurtă rugăciune, s-a uitat o clipă la asistență și, adresându-i-se tinerei: „A! Uite-o pe Vera, a venit să-l vadă pe bătrânul ipocrit!” După o convorbire lungă între patru ochi cu Ambrozie, tânăra și-a schimbat părerea. Mai târziu s-a făcut călugăriță la mănăstirea Șamordino, întemeiată de stareț.

Cu cei indiferenți, părintele Ambrozie nu-și pierdea timpul: le dădea drumul după o conversație scurtă, întotdeauna în termeni foarte curtenitori. Părăsindu-l, acești vizitatori, veniți doar din curiozitate, ziceau de obicei: „Este un călugăr foarte inteligent”.

Și inteligent era, părintele Ambrozie. Această facultate, naturală la el, nu mai avea de-acum limite în exercitarea ei mulțumită „darului chibzuinței” pe care îl dobândise. Știa să aprecieze orice fenomen la justa lui valoare. „Om duhovnicesc”, el

putea „judeca toate”, după expresia sfântului Pavel (I Cor. 2, 15). Această calitate îi dădea părintelui Ambrozie o lărgime de vederi neîngrădită. Nu existau defel domenii închise înțelegerii lui, în care să fi trebuit să dea înapoi din lipsă de cunoștințe speciale. Astfel, un proprietar ale cărui grădini nu rodeau nimic a primit indicații amănunțite din partea starețului pentru a înființa un sistem de irigații perfecționat. Activ și inginer el însuși, lui Ambrozie îi plăceau oamenii hotărâți și curajoși; binecuvânta întotdeauna întreprinderile dificile și riscante cu condiția să fie cinstite. În privința banilor, în chestiunile judiciare cele mai întortocheate, avea mereu un sfat precis de dat. Nu existau pentru el lucruri fărâșoase fără interes: tot ceea ce îl preocupa pe interlocutor devenea obiectul unic al atenției lui. O țărăncă a venit să-i povestească necazul ei: curcile stăpânei ei crăpau una după alta, iar boieroaica voia să o dea afară. Starețul a întrebat-o cu răbdare pe biata femeie despre felul în care hrănea curcile, apoi îi dădu câteva sfaturi practice. Martorii acestei scene râdeau sau se indignau împotriva bătrânei care îndrăznise să-l sâcâie pe stareț cu curcile ei. După ce țărancă a plecat, Ambrozie se adresă celor de față: „Ce vreți, toată viața ei stă în curci”.

Niciodată, dinaintea greutăților materiale ale oamenilor simpli care veneau să-l vadă, starețul Ambrozie nu a zis: „Asta nu mă privește pe mine; eu nu mă ocup decât de suflete”. Știa foarte bine că ni se cade să-i hrănim pe cei care mor de foame înainte de a le vorbi despre fapte de dreptate. Avea

o inimă atentă. Poseda facultatea de a iubi fără hotare fiecare persoană ce se găsea în prezența sa, uitându-se pe sine însuși. Această neîncetată uitare de sine dinaintea aproapelui constituia calea aleasă de starețul Ambrozie. Zicea: „Toată viața mea n-am făcut decât să cârpesc acoperișurile altora, iar propriul meu acoperiș a rămas găurit”. Însă persoana umană nu-și poate atinge desăvârșirea supremă decât încetând să existe pentru ea însăși și dăruindu-se tuturor. Acesta este temeiul cuvântului evanghelic care, atunci când este trăit până la capăt, îi face pe adevărații creștini asemenea cu Dumnezeu, întrucât Dumnezeu este vatra vie și personală a oricărei iubiri.

Niciun cusur omenesc, niciun păcat nu putea pune piedică dragostei starețului Ambrozie: înainte de a judeca, compătimea și iubea. De aceea păcătoșii veneau la el fără frică, cu încredere și nădejde. O tânără, rămasă însărcinată, a fost blestemată și alungată din familie de tatăl său, un negustor bogat. Ea a venit să caute adăpost și mângâiere la starețul Ambrozie. Acesta a primit-o cu blândețe și a trimis-o să stea la niște prieteni, într-un oraș vecin, unde și-a putut aduce pe lume copilul. Starețul îi trimitea regulat bani tinerei mame, care venea să-l vadă din când în când împreună cu fiul ei. La sfatul starețului, tânăra, care știa picta, s-a apucat să-și câștige pâinea făcând icoane. Peste câțiva ani, negustorul s-a împăcat cu fata și s-a atașat de nepot.

Ambrozie căuta mai întâi să ușureze ființele omenești de greutatea lor înainte de a le îndruma

pe calea dreptății. Către sfârșitul vieții, era adesea auzit zicând cu voce înceată și clătinând din cap: „Eram aspru la începutul stăreției mele, dar acum m-am făcut slab: oamenii au atâtea dureri, atâtea dureri!” Când îi primea pe noii vizitatori, starețul mergea întotdeauna la cei mai apăsăți, îi alegea pe cei ce aveau cel mai mult nevoie de mângâiere și găsea cuvintele de trebuință ca să le redea curajul, speranța, bucuria de a trăi. La fel de bun cu toți, arătându-și cu precădere dragostea față de persoanele neplăcute, dificil de suportat, față de păcătoșii înrăiți, urâți de societate, nu a deznădăjduit niciodată dinaintea abisului păcatelor omenești, nu a zis niciodată: „Nu pot face nimic”.

Taina clarviziunii părintelui Ambrozie stătea în iubirea sa. Nu numai că-i iubea pe toți cei care veneau la el, dar avea facultatea de a se identifica cu ei, astfel încât îi iubea deopotrivă pe apropiații lor, lucrurile de care erau atașați, tot ceea ce constituia viața lor. Spiritul părintelui Ambrozie îmbrățișa toată viața interioară și exterioară a persoanei cu care avea de-a face: de aceea putea îndruma cu mână sigură voința omului punând-o în acord cu aceea a lui Dumnezeu. Destinele umane îi erau deschise; se poate spune că participa la sfatul dumnezeiesc în privința fiecărei persoane. Exemple de cunoaștere a scopurilor providenței sunt foarte numeroase în practica starețului Ambrozie. Iată câteva dintre cele mai tipice.

O tânără săracă a fost cerută în căsătorie de un negustor bogat atras de frumusețea ei. Starețul a

sfătuit-o pe mama ei să-l refuze pe negustor, zicând că avea în vedere pentru tânără o partidă infinit mai bună. Mama i-a spus răstit: „Nu există partidă mai bună pentru noi; fata mea nu se poate totuși mărita cu un prinț!” – „Logodnicul pe care îl am pentru fata ta este atât de mare încât nu ți-l poți imagina, insistă starețul; refuză-l pe negustor”. Mama s-a supus și l-a lămurit pe logodnic să renunțe la fata ei. Peste câteva zile, tânăra s-a îmbolnăvit brusc și a murit.

O dată au venit la Optina două surori. Cea mai mare, o fire închisă, gânditoare, foarte evlavioasă; mezina, exuberantă, veselă, negândindu-se decât la logodnicul ei. Una vrea să intre în mănăstire, cealaltă vrea ca starețul să-i binecuvinteze fericirea conjugală. Primindu-le pe cele două fete, părintele Ambrozie, fără să zică nimic, îi întinse celei logodite un metanier. Apoi se adresă surorii ei: „Ce tot vorbești de mănăstire? În curând o să te măriți”. Și numi o regiune îndepărtată în care avea să-l întâlnească pe viitorul ei soț. Reîntoarsă la Sankt-Petersburg, cea logodită află că iubitul ei o înșelase. În durerea ei, se întoarce cu totul către Dumnezeu; firea sa suferi o schimbare profundă; renunță la lume și intră într-o mănăstire. În același timp, sora ei mai mare fu invitată de o mătușă din provincie a cărei proprietate se găsea în apropierea unei mănăstiri de maici. Se duse, gândind că va avea ocazia să cunoască mai îndeaproape viața monahală. Dar o întâlnire pe care o avu în casa mătușii schimbă totul: tânăra novice deveni în curând o soție fericită.

Cei care îl cunoșteau bine pe starețul Ambrozie știau din experiență personală că trebuie să te supui la tot ce zice, fără să-l contrazici vreodată. El însuși avea obiceiul să spună: „Nu discutați niciodată cu mine. Eu sunt slab, aș putea ceda și asta ar fi rău pentru voi”. Circula povestea unui artizan care, după ce a făurit un iconostas nou pentru biserica mănăstirii, a venit la starețul Ambrozie ca să primească o binecuvântare înainte de a se întoarce acasă, la Kaluga, la 60 de kilometri de mănăstire. Caii erau deja înhămați, meșterul se grăbea să ajungă la atelierul lui, știind că îl aștepta o comandă avantajoasă. Dar starețul, după ce l-a ținut de vorbă multă vreme, l-a poftit să revină și mâine, după slujbă, să bea un ceai în chilia sa. Meșterul, măgulit de această atenție a omului sfânt, n-a îndrăznit să refuze. Spera încă să-și găsească clientul la Kaluga, ajungând după-amiază târziu. Dar starețul nu vru să-l lase să plece; a trebuit ca omul să vină să bea un ceai în chilia sa încă o dată, înainte de vecernie. Seara, părintele Ambrozie a reînnoit invitația pentru a doua zi. Meșterul, foarte dezamăgit, dar neîndrăznind să protesteze, se supuse din nou. Și manevra se reluă timp de trei zile. În cele din urmă starețul îi dădu drumul: „Îți mulțumesc, prietene, că mi te-ai supus; Dumnezeu să te aibă în pază, mergi în pace”. Peste ceva vreme, meșterul află că doi dintre foștii săi ucenici, știind că avea să se întoarcă de la Optina cu o sumă de bani considerabilă, îl pândiseră trei zile și trei nopți în pădure, aproape de drumul mare al Kalugăi, cu gând să-l omoare.

Sfaturile starețului Ambrozie, atunci când erau urmate de fiii săi duhovnicești, îi îndrumau pe oameni pe calea pe care puteau înflori deplin și aduce roadele harului. Un tânăr preot a fost numit, după propria sa dorință, în parohia cea mai săracă din episcopia Orel; dar, după un an de viață grea, și-a pierdut curajul și a vrut să fie trimis în altă parte. Înainte de a face cererea, tânărul preot a venit să se sfătuiască cu starețul Ambrozie. Încă de departe văzându-l, starețul i-a strigat: „Du-te, întoarce-te acasă, părinte! El e singur, iar voi sunteți doi”. Apoi, explicând înțelesul acestor vorbe, adăugă: „Diavolul e singur atunci când te ispitește, pe când dumneata Îl ai pe Dumnezeu ca să te ajute. Întoarce-te acasă. E păcat să-ți părăsești parohia. Fă liturghia în fiecare zi și să nu ai nicio frică: totul va fi bine”. Preotul, îmbărbătat, și-a reluat munca pastorală cu răbdare. După ani îndelungați, s-au arătat a fi în el daruri minunate: părintele Gheorghe Kosov a devenit un stareț faimos.

Cunoașterea scopurilor providenței, puterea asupra destinului omenești s-au vădit într-un mod uluitor în starețul Ambrozie în momentul în care a purces la întemeierea unei mănăstiri de călugărițe la Șamordino. La sfatul starețului, una din fiicele lui duhovnicești, bogata boieroaică Klucearev, a cumpărat moșia Șamordino, al 12 kilometri de Optina. După gândurile evlavioasei doamne, care tocmai luase haina monahală, această proprietate trebuia să asigure viitorul nepoatelor ei, două gemene orfane. Starețul Ambrozie mergea des

la Őamordino, inspectând construirea noii case a domniőoarelor Klucearev. Ziditã dupã indicaőile stareőului, aceastã nouã locuinőã boiereascã avea mai degrabã disponerea unei mãnãstiri. Cele douã copile se instalarã acolo împreunã cu cãteva femei, foste slujnice ale familiei Klucearev. Bunica lor, care locuia la Optina într-un corp de clãdiri ce őinea de mãnãstire, se ocupa de educaőia celor douã orfane. Pentru a le da o bunã educaőie mondenã, ea a vrut sã aducã la Őamordino o guvernantã franőuzoaicã. Dar stareőul s-a împotrivit. Nevrând sã o întristeze pe bunicã, s-a abőinut sã-i dezvãluie adevãrata pricinã a refuzului; însã i-a vorbit deschis unei prietene a familiei Klucearev: „Micuőele nu vor trãi. Nu pentru viaőa asta, ci pentru cea veőnicã trebuie sã fie ele pregãtite. La Őamordino vor veni în locul lor cãlugãriőe, care se vor ruga pentru odihna sufletului lor”.

Bunica a murit în 1881, iar peste doi ani, nepoatele ei, fine ői ucenice ale stareőului Ambrozie, s-au stins amãndouã de difterie, la vãrsta de doisprezece ani. Peste încã un an, în 1884, s-a instalat la Őamordino o obőte de maici. Atrase de fama stareőului Ambrozie, îndrumãtorul duhovnicesc al surorilor de la Őamordino, femei din toate clasele societãőii au cerut sã intre în noul schit. În curând numãrul cãlugãriőelor s-a ridicat la cinci sute. A fost nevoie sã se construiascã în grabã noi corpuri de clãdiri pentru primirea surorilor care veneau mereu, pentru a se amenaja un azil destinat femeilor în vãrstã, un orfelinat, o őcoalã. Stareőul a

întemeiat la Șamordino o mare familie, unită prin rugăciune și prin muncă. Venea și el adeseori și petrecea câteva zile în mijlocul fiicelor lui duhovnicești. Șederile prelungite ale starețului Ambrozie la Șamordino au provocat nemulțumirea autorităților bisericești: s-a remarcat faptul că starețul nu ar trebui să-i lipsească de ajutorul lui pe vizitatorii care veneau din ce în ce mai numeroși la Optina. Este un fapt destul de elocvent, care arată cât de mult s-a schimbat atitudinea episcopiei față de *stărețism* de pe vremea starețului Leonid.

Correspondența starețului Ambrozie a fost imensă. În fiecare zi primea între treizeci și patruzeci de scrisori. Le aranjau pe jos, înaintea lui, iar el, cu bastonul, le desemna pe acelea la care trebuia răspuns neîntârziat. Adesea cunoștea conținutul unei scrisori înainte să o deschidă. Persoane dintre cele mai diverse se adresau starețului. O tânără artistă franțuzoaică, romano-catolică, îi scrisese din Sankt-Petersburg căutând o consolare duhovnicească în durerea ei: tocmai îl pierduse pe omul pe care îl iubea. Pentru fiecare, părintele Ambrozie găsea cuvintele necesare, cele care merg drept la inimă, trezind persoana umană la viața duhovnicească. Dacă ținem seama de munca de zi cu zi desfășurată de acest călugăr bătrân și infirm, numărul de scrisori la care răspundea, mulțimea de vizitatori pe care îi primea, găsind de fiecare dată un răspuns just, o ieșire simplă din situațiile cele mai complicate, înțelegem că un efort pur omenesc n-ar fi putut fi de-ajuns pentru o asemenea

sarcină. Lucrarea starețului este de neconceput fără concursul neîncetat al harului dumnezeiesc.

Necredincioșii, „căutătorii de Dumnezeu”, atât de numeroși în *intelighenția* rusă către sfârșitul secolului trecut, veneau și ei la starețul Ambrozie, a cărui simplă prezență reaprindea credința stinsă. Un bărbat care petrecuse ani întregi căutând „adevărata religie” și nu o găsisese la Tolstoi, veni în cele din urmă la Optina, „doar ca să vadă”. „Ei bine, priviți”, îi zise starețul ridicându-se în picioare înaintea lui și fixându-l cu ochii lui plini de lumină. Omul s-a simțit ca și încălzit de acea privire. A rămas mai multe luni la Optina. Într-o zi îi zise starețului: „Am găsit credința”.

Toate căile duhovnicești ale Rusiei amurgului de secol XIX trec pe la Optina. Vladimir Soloviov și Dostoievski au fost acolo. Întâlnirea cu starețul nu a lăsat nicio urmă în opera lui Soloviov. Acest metafizician a cărui gândire căuta o sinteză creștină, evoluând totodată în cercul idealismului neoplatonic și german, acest mare vizionar care trăia într-o tradiție mistică străină de aceea a creștinismului, acest utopist îndrăgostit de ideea teocratică, era insensibil la tradiția vie a Ortodoxiei, la realitățile istorice ale Bisericii ruse din vremea sa. A trecut pe lângă *starețism* fără să îl remarce. Și totuși în a sa „Poveste despre Antihrist”, pradă acelei angoase apocaliptice care a marcat sfârșitul vieții lui, Soloviov îl va reprezenta pe apostolul Ioan, „martor” al Bisericii Răsăritului, revenit către sfârșitul veacurilor, sub trăsăturile unui stareț rus.

Aceeași imagine a „călugărului rus” i se va înfățișa spiritului lui Dostoievski atunci când el va vrea să întrupeze în opera sa idealul sfințeniei. Nu putea să nu se gândească la întâlnirea sa cu starețul Ambrozie, creând personajul starețului Zosima din *Frații Karamazov*. Tot decorul exterior, descrierea mănăstirii până la cele mai mici amănunte, așteptarea vizitatorilor, scena primirii la stareț, te duc cu gândul la Optina. Însă starețul Zosima nu are mai nimic în comun cu părintele Ambrozie. Este o figură destul de ștearsă, prea idealizată pentru a fi un portret zugrăvit pe viu. Zosima reproduce mai degrabă câteva trăsături ale starețului Tihon; de fapt, s-a slujit de scrierile episcopului de Voronej redactând „învățăturile” starețului Zosima.

Constantin Leontiev, acest mare antagonist al lui Dostoievski, afirma că *Frații Karamazov* nu au găsit credit la Optina. Acest „creștinism în culori roz” ar avea, după Leontiev, o amprență de sensibilitate malativă străină de duhul monahismului rus. Remarca este justă într-o oarecare măsură: geniul tulbure, „dionisiac”, al lui Dostoievski nu era făcut pentru a aprecia sobrietatea duhovnicească atât de caracteristică *stărețismului* în general și mai cu seamă mănăstirii Optina în vremea starețului Ambrozie. Însă, pe de altă parte, ne putem întreba dacă Leontiev însuși a înțeles vreodată tradiția ioaneică a duhovniciei ruse întrupate de sfântul Serafim de Sarov și de starețul Ambrozie. Într-adevăr, Leontiev căuta altceva în Ortodoxie: îndrăgostit de frumusețea păgână a făpturii create,

estet care se temea ca progresul creștinismului să nu ducă la sărăcirea formelor naturale ale vieții, Leontiev nu putea dori transfigurarea creației. În Biserică, el căuta doar mântuirea individuală, un ideal ascetic, cuvinte austere despre moarte, despre deșertăciunea tuturor lucrurilor, frica de Dumnezeu pe care ar putea-o opune atașamentului său pasional față de cosmosul ne-purificat, admirației lui dinaintea „frumuseții înșelătoare și captivante a răului”.

Nimic mai străin spiritului Optinei decât creștinismul lui Leontiev. Și totuși, întâlnindu-l odată pe starețul Ambrozie, omul acesta fantasc și pasionat n-a mai vrut să-l părăsească: a petrecut cincisprezece ani în căsuța pe care și-a zidit-o în incinta mănăstirii. La sfatul părintelui Ambrozie, Constantin Leontiev s-a călugărit la mănăstirea Sf. Treime-Sfântul Serghie în 1890.

Și alți maestri ai gândirii ruse au resimțit atracția irezistibilă a Optinei. Lev Tolstoi a avut câteva convorbiri cu starețul Ambrozie. Excomunicat, solitar, bolnav, tot la Optina va veni, într-un elan de angoasă, cu câteva zile înainte să moară, pentru a „da târcoale” în jurul schitului, fără a îndrăzni că între... Strakov, Rozanov și atâția alții, într-un moment oarecare al vieții lor, s-au simțit atrași spre Optina, care se afla la apogeul gloriei sale datorită starețului Ambrozie.

Părintele Ambrozie era de talie medie, însă foarte încovoiat. Mergea anevoie, sprijinindu-se într-un baston. Schilod, stătea alungit cea mai mare

parte a timpului și își primea oaspeții pe jumătate culcat în pat. Frumos în tinerețe, starețul avea o față gânditoare atunci când rămânea singur, vesel și însufletit în prezența altora. Fața își schimba fără încetare expresia: uneori părintele Ambrozie se uita la interlocutor cu tandrețe, alteori pleca de la un râs tineresc și comunicativ sau își înclina capul și asculta în tăcere ceea ce i se spunea, ca să rămână apoi câteva minute într-o meditație adâncă înainte de a lua cuvântul. Ochii negri ai starețului îl fixau pe cel căruia îi vorbea și simțeai că acea privire pătrundea până în străfundul făpturii omenești, că nimic nu-i putea rămâne ascuns; totuși, te încerca un sentiment de bine, de destindere interioară, de bucurie.

Mereu afabil și vesel, plin de umor, starețul Ambrozie avea o glumă pe buze chiar și în ceasurile de oboseală extremă, către sfârșitul vieții sale, atunci când le vorbea douăsprezece ore în șir vizitatorilor care se succedau în chilia sa. În fiecare dimineață, se pregătea de sarcina sa cotidiană rugându-se singur în chilie. Erau singurele momente în care părintele Ambrozie nu lăsa pe nimeni să intre, nevoind să fie văzut în timpul rugăciunii. Persoanele care au încercat să pătrundă în ciuda acestei interdicții exprese l-au văzut pe stareț stând în pat, adâncit în rugăciune; prezența lui Dumnezeu era atât de manifestă încât vizitatorii nu îndrăzneau să mai rămână nicio clipă în plus în chilia sa. Într-o zi, un ieromonah de la schit, intrând la părintele Ambrozie la ora rugăciunii, a văzut fața starețului

strălucind de o lumină insuportabilă privirii ome-
nești.

Ca să evite orice manifestare prea strălucitoare a sfințeniei, starețul Ambrozie nu făcea niciodată vindecări: îi trimitea pe bolnavi la un izvor binecuvântat, unde își recăpătau sănătatea după ce se scufundau o dată. Dar semnele miraculoase se înmulțeau. Într-o zi, pe când lumea se înghesuia în curtea mănăstirii ca să primească binecuvântarea starețului, s-a auzit cineva scoțând un strigăt de surpriză: „El este, el este!” Zărindu-l pe cel ce striga, starețul se fâstâci, însă era prea târziu ca să mai ascundă faptul: omul îl recunoscuse în părintele Ambrozie pe bătrânul care i se arătase în vis în urmă cu câteva zile, poftindu-l să vină la Optina pentru a primi un ajutor eficient în situația lui disperată.

Un alt caz de apariție a starețului Ambrozie unei persoane care avea nevoie de el este încă și mai uimitor. Trebuie spus că starețul, infirm, nu părăsea niciodată Optina decât pentru a se duce la Șamordino. În această mănăstire, în mijlocul fiilor lui duhovnicești, și-a petrecut ultimul an al vieții.

Pe vremea aceea, unui boiernaș sărac de provincie, coplesit de o familie numeroasă, pierzându-și funcția de intendent la un foarte bogat moșier, i-a venit gândul să se ducă la Optina. Spera ca starețul Ambrozie, despre care tot auzise, să-l poată scoate din încurcătură. Într-o zi, a zărit pe geam un bătrân călugăr-pelerin care trecea prin fața casei lui

sprijinindu-se într-un baston. După obiceiul pios al țărănilor ruși, omul l-a chemat în casă pe bătrânul călugăr și i-a dat să mănânce. I-a povestit necazurile și și-a exprimat dorința de a merge la Optina. Bătrânul pelerin i-a spus gazdei că părintele Ambrozie se găsea la Șamordino și l-a sfătuit să meargă acolo cât mai grabnic cu putință dacă mai voia să-l găsească pe stareț în viață. Pelerinul tocmai ieșise când stăpâna casei a vrut să-l oprească până a doua zi. Au fugit să-l caute, dar bătrânul dispăruse.

Mare i-a fost surpriza bietului boiernaș, la Șamordino, când l-a recunoscut în starețul Ambrozie pe bătrânul pelerin pe care îl ospătase în urmă cu câteva zile! S-a prosternat înaintea starețului, vrând să dezvăluie totul, dar starețul i-a tăiat vorba: „Taci, taci”, și a adăugat, arătând înspre o femeie ce se găsea în mulțimea de vizitatori: „Vei fi intentent pe moșia ei”.

Venit la Șamordino în vara lui 1890, starețul Ambrozie, îmbolnăvit, a fost nevoit să rămână acolo toată iarna. În primăvara lui 1891, s-a simțit un pic mai bine, însă o slăbiciune extremă îl împiedica să se întoarcă la Optina. Continua să primească vizitatori de dimineața până seara, deși glasul îi devenise atât de slab încât abia mai auzeai ce spune. Călugării de la Optina cereau întoarcerea starețului în mănăstire, se vorbea chiar de a-l aduce cu forța, dar părintele Ambrozie răspundea că rămâne la Șamordino printr-o voință expresă a lui Dumnezeu și că va muri pe drum dacă îl vor duce la Optina. Episcopul de Kaluga ceru la rândul lui întoarce-

rea starețului în schit. Către sfârșitul lui septembrie, dânsul și-a manifestat dorința de a se duce la Șamordino pentru a vorbi pe șleau cu părintele Ambrozie. Surorile, pregătindu-se să îl primească pe episcop, l-au întrebat pe stareț ce trebuie să cânte la intrarea lui solemnă. Starețul răspunse: „Îi vom cânta aleluia”. A mai spus că are de gând să se întâlnească cu episcopul în mijlocul bisericii, ceea ce era contrar uzanțelor.

Starea bolnavului se agravă. Își pierdu complet auzul, astfel că vizitatorii, care nu încetau să-l asedieze chiar și pe patul de moarte, trebuiră să-și scrie întrebările pe o foaie mare de hârtie. Începând din 6 octombrie, se aștepta sfârșitul lui de la o oră la alta. Starețul fu uns cu ulei de la maslu și se împărtăși, asistat de ucenicul și urmașul lui, părintele Iosif de la Optina. Era 9 octombrie. Arhimandritul Isaac, superiorul mănăstirii Optina, venit pentru ultima oară în vizită la marele stareț, a izbucnit în lacrimi când l-a văzut. A doua zi, muribundul n-a mai făcut nicio mișcare. Pe 10 octombrie, la ora unsprezece și jumătate, după citirea rugăciunilor la ieșirea sufletului, starețul Ambrozie a ridicat brațul, și-a făcut cruce și a încetat să mai respire. Fața îi era limpede, buzele păstrau un zâmbet de bucurie adâncă.

În acea clipă, episcopul de Kaluga tocmai părăsea orașul pentru a merge la Șamordino. Pe drum, a primit telegrama care îl vestește despre moartea starețului. Când, peste trei zile, arhiereul și-a făcut intrarea în biserica mănăstirii, corul cân-

ta aliluia la slujba înmormântării. Sicriul deschis al părintelui Ambrozie se găsea în mijlocul bisericii.

Cu mult timp înainte de boală, starețul îl avertizase pe părintele Iosif că rămășițele sale, spre deosebire de cele ale predecesorilor săi Leonid și Macarie, vor mirosi a putrefacție. „Asta se va întâmpla, zicea el, pentru că am avut prea multă slavă nemeritată în viața mea”. Într-adevăr, la început s-a simțit un iz, însă el a dispărut progresiv. În ziua înmormântării, trupul starețului răspânda un miros uimitor. Mai mult de opt mii de persoane au venit să salute acest trup, care a rămas expus patru zile. Fiecare căuta să atingă o clipă de coșciug o batistă sau un petec de stofă, pentru a le păstra mai apoi ca pe niște obiecte sfinte. Mănăstirile Optina și Șamordino își disputau locul de îngropăciune al părintelui Ambrozie. Sfântul Sinod, pus la curent cu litigiul, s-a pronunțat în favoarea Optinei.

Pe 14 octombrie, sub o ploaie de toamnă, trupul starețului Ambrozie a fost transportat la Optina. Sicriul, purtat pe umeri, domina o mulțime imensă. În toate satele, clerul și poporul veneau să se alăture procesiunii cu icoane și cu prapori. Din loc în loc, convoiul se oprea pentru a se face litanii. Alaiul mortuar semăna mai degrabă cu o mutare de moaște. S-a remarcat faptul că lumânările mari care înconjurau sicriul nu s-au stins pe drum, în ciuda vremii rele.

Cu câțiva ani înainte de moarte, starețul Ambrozie ceruse să se zugrăvească o icoană a Fecioarei binecuvântând spicele de grâu secerate. I-a

spus „Maica Domnului Secerătoarea”, și a așezat sărbătoarea ei pe 15 octombrie. A fost chiar ziua în care trupul său avea să fie dat pământului.

Starețul Ambrozie a fost înmormântat aproape de biserica mănăstirii Optina, lângă maestrul său, starețul Macarie. Mai târziu s-a ridicat un paraclis pe mormântul său, în care ard candelile neîncetat dinaintea icoanelor Maicii Domnului și a sfântului Ambrozie al Milanului, sfântul protector al starețului. Pe piatra de mormânt s-au săpat cuvintele sfântului Pavel: „Cu cei slabi m-am făcut slab, ca pe cei slabi să-i dobândesc; tuturor toate m-am făcut, ca, în orice chip, să mântuiesc pe unii”.

CONTACTS

Revue française de l'Orthodoxie

La revue trimestrielle *Contacts* a pour but de donner l'essentiel du témoignage théologique et spirituel orthodoxe dans une attention ouverte à toutes les expressions historiques et géographiques, montrant en chacune l'empreinte de l'universalité de la Révélation chrétienne.

Informations et abonnements :
Revue *Contacts*
34 route de la Chesnais - F 56610 ARRADON
Tél. : +33 (0)2 97 63 29 38
M@il : postmaster@revue-contacts.com

Tarifs
d'abonnement
annuel (4 num.) :
France..... 36 €
UE & Suisse 45 €
Autres pays 50 €

Fondée le 1er janvier 1949

CUPRINS

Introducere

Originile paternității duhovnicești în Răsărit

de Arhim. Placide Deseille / 5

Semi-anahoretismul egiptean / 8

Cenobitismul primar / 21

Partea întâi

Învățătura stareților

de Nicolas Arseniev / 27

Călăuzirea duhovnicească în Biserica rusă / 29

Lumea sfinților și a stareților ruși / 57

Partea a doua

Stareții de la Optina

de Vladimir Lossky / 91

Începuturile mănăstirii Optina / 93

Mănăstirea și „schitul” / 93

Moise, stareț la Optina / 97

Starețul Leonid / 106

Starețul Macarie / 117

Starețul Ambrozie / 131

